

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**İSLAMİ FİNANS YÖNTEMLERİ VE KATILIM BANKACILIĞININ
İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİLERİ**

**THE EFFECTS OF ISLAMIC FINANCE METHODS AND PARTICIPATION BANKING ON
ECONOMIC GROWTH**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Burak KOÇ**

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Burcu YILMAZ ŞAHİN**

GİRESUN-2022

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 30/06/2022 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Burak KOÇ'un İslami Finans Yöntemleri ve Katılım Bankacılığının İktisadi Büyümeye Etkileri başlıklı tezini incelemiş olup aday 06/07/2022 tarihinde, saat: 14.00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Burcu YILMAZ ŞAHİN	
Üye	Prof. Dr. Servet CEYLAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Adem KULAÇ	

ONAY

.../.../2022

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İSLAMİ FİNANS YÖNTEMLERİ VE KATILIM BANKACILIĞININ İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİLERİ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Burak KOÇ

ÖN SÖZ

İslami finansın son yıllarda ülkemizde aktif olarak uygulama alanının arttığı gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada akademik literatüre katkı olabilmesi anlamında ekonometrik model kurarak İslami finansın GSYİH' ye katkısı araştırılmıştır. Bu süreçte akademik anlamda benden sonsuz desteklerini esirgemeyen, bana güvenen ve kıymetli zamanlarını bana ayıran değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Burcu YILMAZ ŞAHİN'e çok teşekkür eder saygılarımı sunarım. Tezin uygulama aşamasında çalışmama destek veren, yol gösterici olan ve deneyimlerini paylaşan çok değerli hocam Prof. Dr. Servet CEYLAN'a da teşekkürü bir borç bilirim.

Yine bu süreçte özellikle ekonometrik modelleme konusunda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım Âdem AKSAN'a, akademik konularda benimle kıymetli bilgilerini paylaşan değerli yol arkadaşım Öğr. Gör. Dr. Muhammet YÜKSEL'e, pandemi sürecinde tez çalışmalarımın birçoğunu yanlarında gerçekleştirdiğim ve bana olan inançlarını her fırsatta dile getiren kıymetli annem Şükran KOÇ, babam Şinasi KOÇ ve ağabeyim Bekir KOÇ'a ayrıca tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmada amaç, İslami finans sisteminin uygulandığı katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar olarak nitelendirilen geleneksel faizli bankalar arasındaki farklılıkları ve katılım bankalarının uyguladığı bu sistemin neticesinde Türkiye üzerinde ekonomik büyümenin ne şekilde etkilendiğini ortaya koymaktır. Banka tercihlerindeki en önemli etkenlerin başında ülke insanının muhafazakâr tutumu ve sisteme bakış açısı gelmektedir. Katılım bankalarının hedef kitlesi öncelikli olarak bu örneklem içindeki insan grubudur ve katılım bankaları bu örneklemdeki insanlara göre aksiyom olarak hareket etmektedirler. Bunun dışında ise sistemin diğer avantajlarına göre farklı yapıdaki müşteri örneklemlerine yönelmekte ve bu şekilde müşteri portföylerini genişletme eğilimi içerisindedirler. Bu çalışmadaki uygulama için kullanılan veriler, TCMB elektronik veri dağıtım sisteminden alınan 2012 yılının ilk çeyreği ile 2021 yılının ilk çeyreği dahil dönemi kapsamaktadır. Bu çalışmada bağımsız değişken, reel ekonomik sektörü temsil etmek için toplam İslami banka finansmanı (IF) iken bağımlı değişken kişi başına reel GSYİH olarak alınmıştır. VAR (Vektör Otoregresyon) analizi neticesinde uygulanan modelin sonucu olarak İslami finansın büyümeye pozitif yönde etki ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Katılım Bankaları, Konvansiyonel Bankalar, İktisadi Büyüme, VAR Modeli

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the differences between the participation banks in which the Islamic finance system is applied and the traditional interest banks, which are described as conventional banks, and how the economic growth in Turkey is affected as a result of this system implemented by the participation banks. The most important factors in bank preferences are the conservative attitude of the people of the country and their view of the system. The target audience of participation banks is primarily the group of people in this sample and they act according to the axioms according to the people in this sample. Apart from this, they tend towards different customer samples according to the other advantages of the system and in this way they tend to expand their customer portfolios. The data used for the application in this study covers the period including the first quarter of 2012 and the first quarter of 2021, taken from the CBRT electronic data distribution system. In this context, our independent variable is total Islamic bank financing (IF) to represent the real economic sector, while our dependent variable is real GDP per capita. As a result of the model we applied as a result of the VAR (Vector Autoregression) analysis, it has been observed that Islamic finance has a positive effect on growth.

Keywords: Islamic Finance, Participation Banks, Conventional Banks, Economic Growth, VAR Model

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1
1.FİNANSAL SİSTEM İÇİNDE BANKA VE BANKANIN ROLÜ	3
1.1 BANKA KAVRAMI VE TARİHÇE.....	3
1.2 BANKALARIN FONKSİYONLARI	4
1.3 BANKACILIK TÜRLERİ	13
1.3.1 Hukuki Yapılarına Göre Bankalar.....	14
1.3.2 Sermaye Kaynaklarına veya Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar	15
1.3.3 Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar.....	15
1.3.4 Faaliyet Konularına Göre Bankalar	16
1.3.5 Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar	17
1.4 KONVANSİYONEL BANKALARIN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ	20
2.KATILIM BANKACILIĞI VE FAİZ	21
2.1 KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI VE TARİHÇESİ	21
2.1.1 Katılım Bankacılığı Kavramı.....	21
2.1.2 Katılım Bankacılığının Tarihçesi ve Ortaya Çıkışı	21
2.1.3 Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri.....	22
2.1.4 Katılım Bankacılığında Risk Algısı.....	25
2.1.5 Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri	26
2.1.6 Katılım Bankalarının Avantaj ve Dezavantajları.....	27
2.2 FAİZ	29
2.2.1 Faiz Kavramı	29
2.2.2 Faizin Haram Kılınmasının Beş Sebebi.....	29

2.3 KATILIM BANKALARININ FON YÖNETİMİ	33
2.3.1 Fon Toplama Yöntemleri.....	33
2.3.2 Fon Kullandırma Yöntemleri.....	36
2.4 KATILIM BANKALARININ TASARRUF ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	41
3.KATILIM BANKALARI İLE KONVANSİYONEL BANKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI	44
3.1 ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	44
3.2 FON TOPLAMA FAALİYETLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI.....	45
3.3 FON KULLANDIRIMININ SÜRESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	46
3.4 TOPLANAN FONLARIN MALİYETİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	46
3.5 RİSK KAVRAMI VE RİSK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	47
3.5.1 Finansal Risk	48
3.5.2 Operasyonel Risk.....	54
3.5.3 Ticari Risk (İş Riski):	56
3.5.4 Olay Riskleri.....	57
3.6 KONVANSİYONEL FİNANS SİSTEMİ İLE İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNİN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI.....	57
4. KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNİN GLOBAL ANLAMDA İKTİSADİ BÜYÜME AÇISINDAN ÖNEMİ VE GELECEĞİ	60
5. LİTERATÜR TARAMASI.....	64
6. TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN İSLAMİ FİNANS VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ.....	69
6.1 VERİ SETİ VE UYGULAMANIN AMACI.....	69
6.2 UYGULAMANIN YÖNTEMİ	69
6.2.1 Birim Kök Testi	70
6.2.2 Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi	73
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	81
KAYNAKÇA.....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

GSYİH: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla

İF: İslami Finans

VAR: Vektör Otoregresyon

EFT: Elektronik Fon Transferi

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

IFSB: İslami Finansal Hizmetler Kurulu

EVIIEWS: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

ISRA: İslami Şeriat Araştırma Akademisi

İİT: İslam İş birliği Teşkilatı

AAOIFI: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Konvansiyonel Finans Sistemi ile İslami Finans Sisteminin Genel Olarak Karşılaştırılması.....	58
Tablo 2 : GSYİH Değişkeni İçin Mevsimsellik Testi.....	70
Tablo 3 : İF Değişkeni İçin Mevsimsellik Testi.....	71
Tablo 4 : GSYİH için Birim Kök Testi.....	71
Tablo 5 : İF için Birim Kök Testi.....	72
Tablo 6 : Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi	73
Tablo 7 : AR Karakteristik Polinomlarının Modülüs Değerleri.....	75
Tablo 8 : GSYH'nin Bağımlı Değişken Olduğu Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	76
Tablo 9 : İF'in Bağımlı Değişken Olduğu Granger Nedensellik Testi Sonuçları	76
Tablo 10: Varyans Ayrıştırması	78
Tablo 11: İslami Finans ve Kukla Değişkenlerinin Katsayı Anlamlılıkları.....	79
Tablo 12: Var Modeli Tahmin Sonuçları.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Birim Kök Testleri Yapılan ve Seviyesinde Durağan olan Değişkenler ...73
- Şekil 2:** AR Karakteristik Polinomlarının Birim Çember İçindeki Dağılımları.....74
- Şekil 3:** Etki – Tepki Analizi.....77

GİRİŞ

İslami finans sistemi ülkemizde 1983 yılından bu yana bir geçmişe sahip olsa da tam anlamıyla banka statüsünde faaliyet göstermeye 2005 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile başlamıştır. Özellikle 2015 yılından itibaren kamu katılım bankalarının da artış hızı düşünüldüğünde sektöre olan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmamızdaki temel amaç, konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları arasındaki farkı araştırmak ve katılım bankalarının iktisadi büyümeye olan etkilerinin sonuçlarını ortaya koymak olacaktır. Bu anlamda TCMB veri tabanındaki verilerden faydalanarak 2012 yılının ilk çeyreğinden 2021 yılının ilk çeyreğine kadar olan verileri örnekleme dahil ederek bu amaca hizmet etmesi sağlanmıştır. Özellikle katılım bankalarının üretime yönelik finans kaynağı sağlamasının firmalar açısından daha avantajlı ve firmaların finans yapısı olarak daha doğru adımlar atmasını sağlamaktadır. Katılım bankaları ve firmalar arasında bir sözleşme yapılarak üretim ortaklığı kurulmakta ve katılım bankaları yapılan işin sermayedarı olmakta ve bu şekilde firmaların hacmini büyütmesine olanak tanımaktadır. Çalışmamızın sonucunda görüleceği üzere katılım bankalarının GSYH' ye olan katkısı pozitif yönde çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlara dayanarak devlet tarafından 2015 yılından itibaren bu alanda bankaların arttırılması hedeflenmiş ve bu durum hayata geçirilmiştir. Konvansiyonel bankaların üretim finansmanı desteği konusunda katılım bankalarına göre eldeki uygulama ve ürünlere bakıldığında çalışma prensibi olarak daha standart ve çeşitlendirilmemiş yöntemler sebebiyle amaca pek hizmet etmemektedir ve kullanılan kredinin karşılığında firmanın bunu üretimde kullanıp kullanmadığı kontrol edilmemektedir. Bu da karşılığı olmayan bir nakde dönüşmekte, ekonomimin devinim halinde olmasına bir engel teşkil etmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde finansal sistemin içinde banka ve bankanın rolü üzerinde durulmuş ve konvansiyonel bankaların çalışma sisteminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise katılım bankacılığı ve faiz üzerinde durulmuş, katılım bankalarının ne şekilde faaliyet gösterdiğinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının karşılaştırılması yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise katılım bankalarının global anlamda iktisadi büyümeye olan etkilerinden ve bu sistemin geleceği hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur ve beşinci

bölümde ise literatür taramalarına yer verilmiştir. Son bölüm olan altıncı bölümde ise Türkiye açısından İslami finans ve iktisadi büyüme analizi ekonometrik modelleme teknikleri kullanılarak yapılmış, VAR (Vektör Otoregresyon) yöntemi kullanılmıştır.

1.FİNANSAL SİSTEM İÇİNDE BANKA VE BANKANIN ROLÜ

1.1 BANKA KAVRAMI VE TARİHÇE

Banka kavramının günümüze kadar süregelen ve farklı fonksiyonlarından kaynaklanan birden fazla tanımın yapılması mümkündür. Bazı tanımlamalar şu şekilde ifade edilebilir:

- Kredinin uzatılması ve fon aktarımının kolaylaştırılması için saklama, kredi, takas veya para basımı için bir kuruluş
- Uygulamadaki nakdi ve nakdi olmayan menkul kıymetlerin işleminin yapıldığı, şirketlerin ya da bireysel ihtiyaçların finansmanını sağlayan kuruluşlardır (Britannica, 1993: 264).
- Kredi, para, sermayeye ve bunlarla ilişkili işlemleri gerçekleştiren, özel teşebbüs işletmesi, kamu teşebbüsü ve gerçek kişilerin finans alanındaki gereksinimlerinin karşılanmasını kendisine amaç olarak belirleyen ekonomik teşkilat birimleridir (Şendoğdu, 2006: 37).

Bunların dışında en genel tanımıyla banka kavramı, fon toplayan ve ekonomiye bu topladığı fonları sokan, kredi olarak kullandıran ve finansal istikrar noktasında ekonomik büyümeye katkı sağlayan kurumlar olarak nitelendirilebilir. Bunun yanı sıra bankacılık, finansal ihtiyaç ve ekonomik koşulları karşılamak için kendini teknolojik gelişmelere açık tutan mesleki bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bankacılığın temeli paradır. Ve paranın temeli, ihtiyacımız olan her şey için doğrudan takas yerine geçecek bir şeye duyulan ihtiyaçtır. "Takas", para kullanmadan ticaret olarak tanımlanır ve uygarlığın kökenine kadar uzanabilir. Paranın kullanılmaması durumunda ekonomilerin nasıl işleyeceği özellikle çağımızda hüküm süren kapital düzende bir fikir yürütmek oldukça güç olacaktır. Bu durumda tamamen şirketlerin ya da bireylerin kendi kendisine yeterli olmalı ya da kendilerinin üretemediği herhangi bir şeyle takas edebileceği bir mal veya hizmet üretmeleri gerekecektir. Kapitalist olmayan bir düzende şirketler ya da bireyler zamanını hemen hemen ihtiyacı olan her şeyi (yiyecek yetiştirmek, barınak inşa etmek ve giysi yapmak dâhil) yaparak ya da başkalarının ihtiyaç duyduğu bir uzmanlık alanında çalışarak geçirebilir ve böylece hayatın birçok ihtiyacı taraflarca karşılanacak ve buna bağlı olarak özel yaşam kısıtlı olacaktır. Yine buna bağlı olarak

teknolojik ilerlemelerimiz, inanılmaz derecede verimsiz bir mal ve hizmet alışverişi sistemi tarafından kısıtlanacaktır.

Paranın gelişimi, bir ödeme sistemi olarak takasa göre önemli bir ilerlemedir. Ancak bugün, ödeme sistemleri kavramı orijinal para kavramının çok ötesine taşınmıştır. Daha karmaşık ödeme sistemlerine yönelik ilk adımlardan biri, çeklerin ve çek hesaplarının geliştirilmesidir. Para bir değer sembolü olarak görülürken çekler ise paranın bir sembolüdür. En hızlı paraya çevrilebilen araçlardan biri olan çek uzun ve kısa vadede ticaret hacminin işletmeler tarafından genişlemesini sağlayan bir aracı para sembolü olarak değerlendirilebilir. Vadeler ise ticaret yapılan sektördeki ürünlerin değer hacmine göre değişkenlik gösterir. Buna ise aracılık eden yine bankalardır.

Bankacılıkta kullanılan ilk bilgisayar sistemleri, manuel sistemlere göre muazzam bir ilerleme gibi görünmektedir. Ancak bugün, bankacılık endüstrisinin ve müşterilerin güvendiği ve açıkçası doğal olarak kabul ettiği bilgi işlem gücüne kıyasla cep hesap makineleri gibi görünmektedirler. Bilgisayarların bankacılık işinin çehresini ve görünümünü değiştirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Bilgisayarlar, müşterilerin bankacılık hizmetlerini kullanımını, bankaların dâhili olarak çalışmasını ve bankaların finansal sistemin geri kalanıyla olan etkileşimini değiştirmiş ve bu teknoloji sayesinde ülke ekonomileri büyümüştür ve farklılıklar ortaya koymuştur.

Teknoloji, bankacılıkta devrim yaratmıştır ve bunu son derece artan bir hızla yapmaya devam etmektedir. Bilgisayarlar, İnternet, mobil teknoloji, kablosuz erişim ve diğer gelişmiş iletişim sistemleri, bankacılığa büyük esneklik ve verimlilik sağlamıştır. Tüm bu büyüme, bankaları ve özellikle bankacılık kariyerlerini yeniden icat etmek için yeni fırsatlar yaratmaya devam etmektedir.

1.2 BANKALARIN FONKSİYONLARI

Bankacılık aynı zamanda toplumda şu şekilde değerli bir rol üstlenir:

- Finansal aracılıkta kilit rol oynamak,
- İşletmelere ve tüketicilere fayda sağlayan finansal ürünler ve hizmetler yaratmak,
- Eyalet ve federal hükümetler tarafından düzenlenen gelişen bir finansal sistemi yönetmek,
- Para yaratmayı kolaylaştırmak,

- Fon transferinde yer almak,
- Bankacılığın geleceği açısından finansal geleceği yeniden icat etmek

Şeklinde ifade edilebilir.

Finansal anlamda firmalara ya da gerçek kişilere destek sağlamak bankacılığın temel dinamiklerindendir. Kavramsal anlamda “Finansal aracılık”, yalnızca tek kaynaktan (yatırım müşterileri gibi) mevduat almak ve parayı kredi vererek kazanç sağlamak ya da farklı yatırımlar yapmak amacıyla kullanmak olarak ifade edilmektedir. Aslında finansal aracılık kavramı, fazladan mevduatı olan kişi veya firmalar ile borç paraya ihtiyacı olan kişi veya firmalar arasında aracılık yapmak anlamına gelmektedir. Bireysel olarak finansal aracı kuruluş olmadan bir bireyin ya da işletmenin tasarrufunun tam miktarı ödünç vermek istenildiğinde, borç almak isteyecek başka birini bulmanın ne kadar zor olacağı tahmin edileceğinden fazladan fonu olan her kişi veya işletme kendi başına bir borçlu bulmaya çalışmanın zaman alıcı ve zor olacağı ortaya çıkacaktır. Bu sebepten bankaların aracılık görevinin önemi bu noktada ortaya çıkmış olacaktır.

Finansal aracılık, birçok farklı kaynaktan fon toplayarak ve kredi avans ve yatırım yaparak bir hizmet sunan bir ticari faaliyettir. Fonları sağlayan kişi ve işletmeler, fonlarının havuzda toplanmasına, ödünç verilmesine veya yatırılmasına izin vermek için faiz veya hizmet almaktadırlar. Borç alanlar, gelir elde etmek veya diğer amaçları gerçekleştirmek için kullandıkları borç para alma ayrıcalığı için faiz ödemektedirler. Finansal aracılığı anlamının bir başka yolu, onu başka bir aracılık türüyle karşılaştırmaktır. Buna örnek olarak bir kan bankasının nasıl çalıştığı düşünüldüğünde kan bankası sağlıklı bireyleri bulur ve kan bağışi yapmalarını sağlar, kan bankası daha sonra kanı işlemekte ve hastanelere sunmaktadır. Kan bankası aslında kanı kullanmaz; tıpkı kan bankasının bağışçı ve alıcı arasında işlev görmesi gibi sadece bağışçılar ve hastaneler arasında bir kanal (veya aracı) görevi görmektedir.

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere banka fazla parası olanlar ile borç para almak isteyenler arasında aracılık yapar. Bu, finansal kurumların ve özellikle bankaların, finansal aracı olarak rollerinin benzersiz özelliklerinden biridir.

Bankacılık, paranın “yaratılmasında” en kritik rolü oynamaktadır. “Paranın yaratılması” ile şu durum kastedilmektedir: Finansal sistem, mevduat ve kredi işlemleri yoluyla para arzını genişleterek “para yaratır”. Şeklinde ifade edilmektedir. Paranın yaratılmasına ek olarak, bankacılık, para transferi için ödeme mekanizmaları veya yöntemleri sağlayarak ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Nakit, ülkemizde mal ve hizmet ticaretinin tarihsel temelidir, ancak günümüzde çoğu tüketici veya işletme, bir kişiden veya işletmeden diğerine para transfer etmek için başka yöntemler kullanmaktadır. Geleneksel sistem tarihsel olarak çeklerin ve çek hesaplarının kullanılmasıdır. Ancak ödeme sistemlerimiz, tüketicilere ve işletmelere nakde başka birçok alternatif sunmak için kredi kartları, banka kartları, kâğıtsız çekler ve elektronik işlemler (çek hesaplarından otomatik olarak düşülen ödemeler vb.) gibi diğer sistemleri içerecek şekilde gelişmiştir. İnternet bankacılığı sistemlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, seçenekler yelpazesi genişlemeye devam etmektedir (Yüksel, 2018: 338-341).

Bankalar finansal aracılık ve para yaratmada kritik bir rol oynarken, bankacılığın birincil odak noktası müşterilerin finansal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bankacılık hizmetleri, aşağıdakiler gibi finansal ihtiyaçları karşılar:

- Boşta kalan fonlardan getiri elde etme,
- Hedeflere ulaşmak için borç para almak,
- Kayıpları önleme,
- Parayı uygun ve verimli bir şekilde yönetmek.

Şeklinde ifade edilebilir.

Finansal aracılığın ve bankanın rolünün anlaşılmasına yardımcı olmak için, banka mevduat hesapları ve çeşitli kredi türleri ve kredi limitleri dâhil olmak üzere ortak banka ürün ve hizmetlerini ifade etmek yerinde olacaktır. Ayrıca nakit yönetimi ve emeklilik hesapları gibi çeşitli diğer hesap türlerini de buna ek olarak sunmak konu bütünlüğü açısından doğru bir adım olacaktır. Aşağıda ürün ve hizmet kategorileri şu şekilde sıralanabilir:

Mevduat ve işlem hesapları:

- Hesapları kontrol etme
- Tasarruf hesapları
- Mevduat sertifikaları

- Para piyasası hesapları

Krediler ve kredi hesapları:

- Emlak kredileri
- Taksitli krediler
- Kredi kartları
- Ticari krediler
- İnşaat kredileri
- Tarım kredileri

Diğer hizmetler:

- Emeklilik planları
- Nakit yönetimi hizmetleri
- Fon transfer hizmetleri
- Banka kartları

Geleneksel bankacılık mevduat ürünleri dört kategoriye ayrılabilir:

- İşlem hesapları
- Tasarruf hesapları
- Sertifika hesapları
- Diğer

Bu hesapların özellikleri, hesabın türüne, kısıtlamalarına ve sunuldukları bankanın özel politikalarına bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Bu hesapların ortak bir özelliği, Mevduat Sigorta Kurumu tarafından sağlanan ve müşterilerin günlük işlerini yürütmelerine ve fonlarını güvenli bir yerde tutmalarına olanak tanıyan mevduat sigortasıdır.

İşlem hesapları, müşterilerin sınırsız sayıda çek yazabileceği mevduat hesapları olarak tanımlanır. Bu hesap türleri şunları içerir:

- Faiz getiren çek hesapları
- Faiz getirmeyen çek hesapları

Müşteriler, fonlara kolayca erişilebildiği ve çeklerin yaygın olarak kabul edilen bir ödeme yöntemi olduğu için günlük harcamalar için işlem hesaplarını kullanmaktadır. Müşterilerin bir çek hesabında minimum bir bakiye tutması gerekebilir. Bu hesapların işlem niteliğinde olması nedeniyle bu hesapların bakım ve işlem maliyetleri diğer mevduat hesaplarına göre daha yüksek olmaktadır. Bu

nedenle, müşterilerin hesapları kullanmak için aylık ve diğer ücretleri ödemeleri gerekebilecektir. Ayrıca, faiz getiren çek hesaplarına ödenen faiz genellikle düşük bir orandır (Yüksel, 2019: 937-952).

Tasarruf hesapları, genellikle para yatırma ve çekme konusunda çok az kısıtlamaya sahip olan faiz getiren mevduat hesaplarıdır. En sık sunulan iki tür tasarruf hesabı, normal hesaplar ve para piyasası mevduat hesaplarıdır. Düzenli tasarruf hesapları genellikle düşük bir faiz oranı öder ve minimum bakiye gerektirmektedir. Müşteriler genellikle acil durum fonları için ve bir çek hesabında tutulan fonları desteklemek için düzenli tasarruf hesapları kullanmaktadır. Düzenli tasarruf hesapları, genellikle bireylerin günlük ihtiyaçlarının ötesinde para biriktirmeye başladıklarında açtığı ilk hesap olma özelliği taşımaktadır.

Para piyasası mevduat hesapları, diğer kaynaklardan sağlanan yatırımlara sunulan faiz oranlarındaki değişikliklere göre genellikle dalgalanan daha yüksek faiz oranları sunmaktadır. Para piyasası mevduat hesapları, normal tasarruf hesaplarından daha yüksek bir minimum bakiye gerektirmektedir ve müşteriler her ay yalnızca sınırlı sayıda çek yazabilmektedir. Para piyasası mevduat hesapları ile müşteriler diledikleri zaman para yatırabilir ve posta yoluyla veya şahsen sınırsız para çekebilir; ancak, Para piyasası mevduat hesaplarının bir çek hesabı olarak çalışması amaçlanmamıştır. Sonuç olarak, aylık izin verilen transfer sayısında (elektronik veya çek) kısıtlamalar vardır. Bir para piyasası mevduat hesabının yararı, fonlara nispeten kolay erişim ile daha yüksek bir faiz oranı olmasından kaynaklanmaktadır. Müşteriler, yatırımlar arasında geçici olarak büyük miktarlarda nakit tutmak için bir para piyasası mevduat hesabı kullanabilir. Örneğin, bir müşteri bir miras alabilir ve başka nasıl yatırım yapacağına karar verirken fonları bir mevduat hesabına yerleştirebilmektedir.

Mevduat hesaplarının üçüncü kategorisi sertifika hesaplarıdır. Sertifika hesapları, genellikle daha yüksek bir minimum bakiye gerektiren ve sabit bir süre veya dönem için daha yüksek faiz oranları sunan hesaplardır. Faiz oranları genellikle vade için sabittir ve bu nedenle öngörülebilir bir getiri sağlamaktadır. Sertifikaların kritik bir özelliği, erken çekilme durumunda para cezası verilmesidir. Sertifikalar pazarlık edilebilir veya pazarlık edilemez nitelikte olabilmektedir. Pazarlık edilebilir sertifikalar satılabilir ve diğer işletmelere veya bireylere yeniden satılabilmektedir. Ciro edilemez sertifikalar yalnızca asıl sahibi tarafından ödeme için sunulabilir.

Genelde müşteriler bu hesapları uzun vadeli hedefler için fon tutmak için kullanmaktadırlar.

Krediler ve diğer kredi hizmetleri bankalar için önemli bir gelir kaynağıdır ve iki ana kredi kategorisi vardır: Ticari ve tüketici kredileri olarak nitelendirilmektedirler.

Ticari krediler teminatlı veya teminatsız olabilir ve temel olarak üç kategoriye ayrılır:

- Kısa vadeli
- Uzun vadeli
- Kredi limiti

Kısa vadeli işletme kredileri tipik olarak bir yıldan daha kısa bir vadeye sahiptir ve dökmün satın alma veya mevsimlik bir ihtiyaç gibi amaçlar için kullanılabilirler. Uzun vadeli ticari krediler, bir yıldan daha uzun bir süre için verilir ve bir işi büyütmek veya donanım satın almak gibi amaçlar için kullanılabilirler. Genellikle iş gelirlerinden taksitler halinde geri ödenmektedirler (Yüksel, 2019: 175-189).

Bir kredi limiti, esas olarak, işletmenin ödünç aldığı önceden onaylanmış bir kredi limitidir. Bir kredi limiti kapalı veya açık uçlu olabilir. Kapalı uçlu bir kredi limitinde, işletme fonları belirli bir süre içinde ödünç almakta ve geri ödemektedir. Açık uçlu bir kredi limitinde işletme, onaylanan limite kadar herhangi bir miktarda borç alabilir, geri ödeme yapabilir ve limite kadar tekrar borç alabilmektedir. Krediler teminatlı veya teminatsız olabilir. Teminatlı bir kredi, dökmün veya mülk gibi bir varlığın, kredinin geri ödenmesine karşı rehin edildiği bir kredi olarak ifade edilmektedir. Örneğin, dökmün satın almak için kullanılan güvenli bir kredi limiti, aynı dökmün tarafından güvence altına alınabilir. Envanteri satın almak için kullanılan teminatsız bir kredi limiti dökmün tarafından teminat altına alınmaz; bunun yerine, kredi limiti öncelikle işletmenin iyi kredi geçmişi nedeniyle verilmektedir.

Tüketici kredileri iki kategoriye ayrılabilir: Taksitli kredi ve konut kredisi olarak ifade edilmektedir. Taksitli kredi, esas olarak, ödemelerin (faiz dâhil) düzenli aralıklarla yapıldığı bir kredi veya kredi hesabıdır. Faiz oranı belirli bir vade için sabit ise (otomobil kredisi gibi), ödemeler sabit bir tutar için yapılır ve vade sonunda kredi tutarı ve faiz tamamen geri ödenmektedir. Taksitli kredi teminatlı veya teminatsız olabilmektedir. Kredi geri ödemesi için teminat olarak gayrimenkul bulunan kredilere genellikle ipotek kredileri denir, ancak bazı eyaletlerde

gayrimenkul işlemleri bir güven sözleşmesi ile yürütülür. Her iki durumda da, bir müşteri genellikle gayrimenkul satın almak için kredi almaktadır. Krediler genellikle aylık ödemelerle 30 yıllık sabit vadelidir. Faiz oranları sabit veya ayarlanabilir olabilir. Bir ev sahibi ayrıca, evin değerinin sahip olduğu kısmına (ev sahibinin sermayesi) karşı bir ev kredisi (genellikle ikinci ipotek olarak da adlandırılır) alabilmektedir. Öz sermaye, evin cari değerinden kredinin/kredilerin ödenmemiş bakiyesinin çıkarılmasıyla belirlenir. Formül şudur: Evin cari değeri - Ödenmemiş gayrimenkul kredisi/kredileri = Öz sermaye olarak ifade edilmektedir.

Bankacılık ayrıca, müşterilerin finansal ihtiyaçlarını karşılayan çok çeşitli ek ürün ve hizmetleri içermektedir. Bu ürün ve hizmetlerden birkaçı nakit yönetimi, emeklilik planları ve kiralık kasalardır.

Bankacılık, paranın nakit halindeki yönetimi çerçevesinde öncelikle firmalara sunulan birden fazla hizmeti içermektedir. Paranın nakit halindeki yönetimi, gerçek kişi ya da firmalardan toplanan mevduatların işlemeye ve kazanmaya devam etmesine, ödeme alma sürecini hızlandırmaya ve elde edilen karlılık oranının artırılmasına yardım eden bir bankacılık hizmetleri paketi olarak ifade edilmektedir. Bir şirket, nakit yönetimi hizmetlerini diğerlerinin yanı sıra şu şekillerde de kullanabilir:

- İşlem hesaplarındaki bakiyeler düşük tutulmakta ve diğer âtıl fonlar faiz getiren hesaplarda tutulmaktadır.
- Faiz getiren fonlar, yalnızca ödeme için ibraz edilen çekleri karşılamak için gerektiğinde işlem hesaplarına aktarılmaktadır.
- Müşterilerden gelen ödemelerin işletmenin mevduat hesaplarına daha hızlı yatırılabilmesi için kasa hizmetleri kullanılmaktadır. Kilitli kutu, müşterilerin- genellikle bir işletmeye ait- hızlı tahsilatın kolaylaştırılması için ödemeleri merkezi bir konuma gönderdiği bir tahsilat sistemidir.
- Klasik bir banka, hizmeti müşterileri için sağlamaktadır. Bankalar genel olarak gerçek kişiler ve firmalardan ödeme alarak müşterinin hesaplarına hızlı para yatırmayı kolaylaştırmaktadır.

Bir başka banka mevduat aracı emeklilik planları alanındadır. Çoğu emeklilik planı, bireysel müşterilerin ve firmaların emeklilik planları doğrultusunda ayrılan fonlarda vergi tasarrufu yapmaları için kurulmaktadır. Birden fazla ve kişilere göre

değişen emeklilik planları mevcuttur, fakat bireylerin çoğu emeklilik planlarının desteğiyle birikim yaptıkları ve kazanım elde ettikleri meblağlardaki vergileri ertelemesine veya düşürmesine izin vermektedir.

Müşterilerin kullanabileceği bir diğer bankacılık hizmeti de kiralık kasadır. Müşteriler, bankadaki bir kasada saklanan metal kutuları (çeşitli boyutları mevcuttur) kiralamaktadırlar. Bu kutularda müşteriler genellikle değerli kâğıtları ve aile yadigarı gibi küçük nesneleri saklamaktadırlar. Kutuların yetkisiz erişimin engellenmesi için iki kilidi vardır, bir anahtarı müşteride, diğeri bankada kalmaktadır.

Çek takası hala önemli bir ödeme sistemi olsa da bankacılık para transfer etmenin daha ucuz ve daha hızlı yollarını bulmuş ve geliştirmiştir. Günümüzde bankacılığın yapısı, ödeme gerçekleştirmek ve para transferi yapmak için gün geçtikçe eskisinden daha fazla sanal işlem yerine getirmektedir. Elektronik(sanal) işlemler, dünyanın hemen her yerine anında fon transferine izin vermektedir. Transfer belgeleri fiziksel olarak bir noktadan diğerine taşınmak zorunda değildir. Elektronik mesajlar, fon transferlerini işlemek için gereken tüm bilgileri sağlamaktadır. Müşteriler artık çok çeşitli elektronik bankacılık hizmetlerine erişebiliyor ve çoğu bankacılık işlemini uzaktan gerçekleştirebilmektedirler. Birçok müşteri hala banka ofislerini ziyaret etse de elektronik bankacılık hizmetlerinin kullanımı her yıl artmaya devam etmektedir. Sanal bankacılık genel olarak, uzak terminal denilen satış noktası hizmeti, telefon işlemlerini ve Web üzerinden yürütülen işlemler gibi diğer sanal işlemleri ifade etmektedir. Uzak terminaller, müşterilerin başka bir yerde işlem yapmasına izin vererek bankacılık ofislerinin erişimini genişletmektedir. Uzak terminaller, müşterilerin bir banka çalışanının kişisel yardımı olmadan hesaplara erişmesine izin veren basit makinelerdir. Dört tür uzak terminal işleminden söz edilebilir:

- Otomatik vezne makineleri (ATM'ler)
- Satış noktası terminalleri (POS)
- Çevrimiçi erişim
- Telefon işlemleri

Popüler bir uzak terminal türü, ATM olarak bilinen otomatik vezne makinesidir. Bu cihazlar, banka müşterilerinin hesaplarındaki parayı çekme, paralarını yatırma, çeşitli kart (debit kart ya da kredi kartı) ödemeleri, hesaplarındaki bakiyeyi ya da hesap hareketlerini öğrenme gibi çeşitli ve birden fazla işlemleri yapmalarına imkân

tanınmaktadır. Bankacılık kurumlarının sahip olduğu ATM'ler genellikle çok çeşitli hizmetlere izin vermektedir. Marketler gibi diğerk işletmelere ait ATM'ler, genellikle yalnızca para çekme işlemlerine izin veren yalnızca nakit verme makineleridir. En yeni ATM türleri artık posta pulları, toplu taşıma kartları ve ön ödemeli telefon kartları gibi bankacılık dışı satın alımlara izin vermektedir. Müşterilerin hesaplarını ATM'lerde yetkisiz işlemlerden korumak için kullanılan güvenlik türleri de gelişmektedir. Şu anda bir kişinin hesabına yetkili erişim sağlamanın en yaygın yöntemi, plastik bir kart ve kişisel kimlik numarası (PIN) adı verilen bir erişim kodu kullanmaktır. Müşteri PIN kodunu seçer veya kartı veren kuruluş PIN kodunu belirler. Bazı makineler kimliği kontrol etmek için biyometri kullanır. Biyometri, bir işlemi onaylamak için doğrulanabilen bir kişinin bazı fiziksel yönlerinin ölçümüdür. Örneğin, bir parmak ucu tarayıcı, kişinin parmak izini saklanan bir kayda göre doğrulayabilir veya bir iris tarayıcı, gözün irisini tarayarak kişinin kimliğini kontrol etmektedir.

Başka bir uzak terminal türü, bir satış noktası (POS) terminalidir. Bu terminal türünü açıklamak için örnek vermek konunun anlaşılması için önem taşımaktadır: A POS terminali bir tüccarda bulunur ve müşteri, kendi hesabından direkt olarak tüccarın banka hesabına EFT (Elektronik Fon Transferi) yapmasına olanak tanımak için terminali kullanmaktadır. İşlemi yetkilendirmek için müşteri, ATM kartına benzeyen bir banka kartı sunar, ancak yetkilendirilebilecek tek işlem hesaptan yapılan transferlerdir. Süpermarketler gibi bazı tüccarlar, müşterilerin malları ödemek ve ek nakit almak için banka kartı kullanmalarına izin vermektedir. Bazı bankalar, ATM kartı ve banka kartının işlevlerini birleştiren kartlar sunmaktadır.

Bir kişisel bilgisayar ve İnternet kullanan finansal işlemler, başka bir yaygın uzak terminal işlemi çeşididir. Bankalar, farklı derecelerde işlem kabiliyetine sahip web siteleri kurmaktadır. Bazı internet siteleri sadece faiz oranları ve ürün özellikleri gibi bilgiler sağlar ve iletişim için bir e-posta adresi içermektedir. Diğerk bilgi siteleri, müşterilerin bir yatırımın getirisini hesaplamalarına, kredi ödemelerini tahmin etmelerine ve emeklilik için ne kadar para biriktirmeleri gerektiğini hesaplamalarına yardımcı olabilecek, ekrandaki finansal hesaplayıcılar gibi etkileşimli özellikler sunmaktadır. Çağımızda artık bankacılık internet siteleri, müşterilerine sorgulama yapma ve kendi hesaplarında işlem yapabilme ve imkânı tanımaktadır. İnternet

bankacılığı dediğimiz bu sistemler müşterinin hesabını kullanabilmesi için kendisine ait bir kimlik numarası ile işlem yapmasını güvenlik açısından zorunlu tutmaktadır. Banka müşterileri diledikleri takdirde hesaplarına ait bilgileri bilgisayarlarındaki para yönetimi yazılımına indirme olanağına da sahip olabilirler. Bunu yapmak, hesap mutabakatını hızlandırır ve vergi beyanını kolaylaştırmaktadır. İnternet bankacılığı hizmetlerinden düzenli olarak yararlanan müşteriler, evlerinin rahatlığında istedikleri zaman hesaplarına erişmenin rahatlığını yaşamaktadırlar. Bir çekin karşılınıp karşılanmadığını görmek için çek hesaplarına erişebilir ve hesaplarından düşülen fatura ödemelerini planlayabilmektedirler. Müşteriler, kredi başvurularını bile doldurabilir ve çevrimiçi kredi onayları alabilir, onaylanan kredi tutarı müşterinin çek hesabına yatırılabilir.

1.3 BANKACILIK TÜRLERİ

Bankaların işleyişi ülkelerin uygulama alanları ve ilgili mevzuatları göz önünde tutulduğunda, türler arasındaki ayrıştırmalar farklılık gösterebilir. Literatüre bakıldığında bankaların sınıflandırılması Türkiye’de uygulama alanlarına göre beş gruba ayrılabilir. Bu gruplaşmanın temelinde ise üç tür farklı bankacılık yapısı öne çıkmaktadır: İlk grup bankalar mevduat, ikinci grup bankalar katılım, üçüncü grup bankalar ise kalkınma ve yatırım bankalarıdır.

Mevduat bankaları, yatırımlar, krediler ve elektronik para transferleri (EFT) gibi cari hesaplarda yatırımların toplandığı bir banka çeşididir. Bunun dışında kalkınma ve yatırım bankası, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye açığını ortadan kaldırmak için piyasanın gereksinim duyduğu finansman desteğini sağlayan banka çeşididir (Gündoğdu ve Aksu, 2011: 245).

Bir ortaklık hissesi niteliğinde katılım fonu sağlayarak para toplayan bankalar katılım bankası olarak isimlendirilmektedir. Katılım bankası ismi dünyada ilk kez ülkemizde, 1 Kasım 2005’de yürürlüğe konulan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yapılmıştır. Katılım fonu şeklinde, para toplayan kuruluşlar çoğunlukla “Finans Kuruluşu” veya “İslami Finans Kuruluşu” olarak isimlendirilmektedir. Nitekim katılım bankası olarak çalışmaya başlamalarının yapıldığı 2006 yılına kadar bu şekilde fon toplayan kuruluşlar ülkemizde de “Özel Finans Kurumu” ismi ile fon toplama işlemlerine devam etmişlerdir.

Finansal sistemin gözle görülür en değerli noktalarından ve ekonomik yapının ilerlemesinde önemli bir yere sahip olan bankaları yapısal anlamda ayırmak mümkün görünmemektedir. Ancak bankalar; “hukuki yapıları”, “sermaye kaynakları”, “örgütlenme alanları”, “faaliyet konuları” ve “ekonomik faaliyetlerine” göre gruplara ayırabiliriz (Doğan, 2012: 402).

1.3.1 Hukuki Yapılarına Göre Bankalar

Bankalar genel itibari ile kanuni uygulama durumlarına göre üç adet alt türde incelenmektedir:

A) Özel Şirketler Şeklinde Bankalar: 19. Yüzyıldan sonra bu tür bankalar işlevselliğini yitirmiştir. Ekonomik yapının içinde bankacılık sisteminin önem derecesinin artması ile paralel olarak bireysel bankaların kurulmasının önüne geçmek için kanuni düzenlemelere gidilmiştir. Bankaların Türkiye nezdinde anonim şirket olarak kurulmuş olması zorunluluk arz etmektedir fakat Türkiye dışında farklı ülkelerde bankalar limited yapıda da kurulabilmektedir (Bayrakdaroglu, 2013: 57).

B) Sermaye Şirketleri Biçimindeki Bankalar: Son dönemde bankalar anonim şirket, limited şirket ve sermaye şirketleri olarak kurulup faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu kanuni zorunluluğun amacı hem kamu yararı hem yatırımcıların korunması hem de bankaların kendisini garanti altına almasıdır. Bu durumun sonucu olarak bankalar sermaye yapısı olarak daha somut temeller üzerine oturmuş olmaktadır ve müşteri ile olan ilişkilerinin daha güvenilir bir biçimde yürütülmesi amacına ulaşılmıştır (Kaya, 2015: 40).

C) Özel Kanunlarla Kurulan Bankalar: Bazı faaliyet alanlarının ülke ekonomisi açısından önemi büyüktür ve bu faaliyet alanlarında kurulan bankalar devlet sermayesi ile faaliyetlerine başlamaktadırlar ve ayrıca denetim faaliyetleri ve yönetim devletin bizzat kendisi tarafından yerine getirilmektedir. Bunun dışında çalışma şekli ve yöntemi özel kanunlarla belirlenebilen ve belirli faaliyet alanlarında ülke ekonomisine katkı sağlayacak olan bankalar da vardır. Buna örnek olarak emisyon bankacılığı gösterilebilir. Ayrıca kalkınma ve kamu bankaları olarak kurulan ve yine özel yasalar düzenleyerek çalışan sektörlerle örnek olarak madencilik, tarım ve emlak gibi sektörlerden bahsedilebilir (Özarslan, 2010: 55).

1.3.2 Sermaye Kaynaklarına veya Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Bankaların sermaye kaynaklarına veya mülkiyet yapılarına göre sınıflandırılmasında; bankanın sermayesinin veya mülkiyetinin sahipliği esas alınmaktadır. Bu bağlamda sermaye kaynakları veya mülkiyet yapılarına göre bankalar; “özel sermayeli”, “kamusal sermayeli”, “yabancı sermayeli” ve “karma sermayeli” olmak üzere dört grupta sınıflandırılabilir (Doğan, 2013: 77).

A) Özel Sermayeli Bankalar: Sermayesinin tamamı veya %50’sinden fazlasının, özel kişi veya kurumlara ait olan bankalardır. Kuruluş amacı ticari faaliyette bulunmak ve bu doğrultuda gelir elde etmektir (Doğan, 2002: 402).

B) Kamusal Sermayeli Bankalar: Sermayesinin %50’sinden fazlası hükümetlere ya da hükümetlere ait kuruluşlara ait olan ve yönetim ve denetimi bu kuruluşların temsilcileri ya da hükümetlerin görevlendirdiği kişiler tarafından kontrol edilen bankalar kamu sermayeli banka olarak adlandırılmaktadır.

C) Yabancı Sermayeli Bankalar: Sermayesinin %50’sinden fazlası kurulu olunan ülkede yerleşik gerçek veya tüzel kişilere ait olan ve yönetim ve denetimi bu kişiler ya da temsilcileri tarafından kontrol edilen bankalar yabancı sermayeli banka olarak adlandırılmaktadır. Yabancı bankalar, merkezleri başka ülkelerde bulunan esas işletmenin dışarıdaki bir şubesi olabildiği gibi, doğrudan yabancı sermayeyle o ülkede kurulmuş da olabilir.

D) Karma Sermayeli Bankalar: Banka sermayesinin kaynağının gerek gerçek ve tüzel özel kişilere ve gerekse kamuya ait olduğu bankalar, “karma sermayeli” bankalar olarak adlandırılmaktadır. Karma sermayeli bankalar, kuruluşunda sermayesi kamu ve özel teşebbüs ortaklığı olabileceği gibi, kamu sermayeli banka veya özel sermayeli banka olarak kurulduktan sonra, sermaye pay senetlerinin özel sektör veya kamuya satılması ile de ortaya çıkabilmektedir (Kaya, 2012: 425-439).

1.3.3 Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar

Buna göre bankalar 5 alt gruba ayrılmaktadırlar:

A) Yerel Bankalar: Bu tarz bankalar belirli bir şehrin gelişimine katkı sağlayan ve yalnızca katkı sağladığı şehir ve çevresinde kurulmuş bankalardır ve bu bankalar bankacılığın gelişiminde kendilerine yer edinmişlerdir. Global anlamda bankacılığın gelişmesi ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir (Bayrakdaroğlu, 2013: 103).

B) Bölgesel Bankalar: Şehir ya da çevresi dışında daha geniş ölçekte belirli bir bölgede faaliyet gösteren ve bu bölgede kurulan bankalardır. Bölgesel bankacılık, eyalet sistemi şeklinde yönetilen büyük ülkelerde o eyaletin ya da bölgenin gelişimi için önem teşkil etmektedir. Genel anlamda düşünüldüğünde ülkenin ekonomisine bölgesel anlamda katkı sağlayan bu bankalar yapbozun bir parçası olarak önemini korumaktadır (Kaya, 2015: 66).

C) Ulusal Bankalar: Bu bankalar kurulduğu ülkenin birçok yerinde şubeleşmeye gitmiş ve bu anlamda ağı geniş olan bankalardır (Kaya, 2015: 67).

D) Uluslararası Bankalar: Birden fazla ülkede ve o ülkelerin ortak çıkarları düşünülmüş kurulan bankaların şubelerini/temsilciliklerini ifade etmektedir. Bu bankalar küreselleşen ekonomi düşünüldüğünde ülkelerin sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla da faaliyet yürütmektedirler. Dolayısıyla bu bağlamda farklı ülkelerden de sermaye girişi sağlamaktadırlar. Örnek olarak Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, İslami Kalkınma Bankası, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası gösterilebilir (Gülen, 2015: 110).

E) Kayıt Dışı Bankalar: Bu bankalar çok uluslu işletmelere dönüştürülebilen bankalardır. Denetimin ve bunun yanında verginin düşük olduğu bankacılık hizmetleri sunmaktadırlar. Yurt içi ve yurt dışı fonlardan yararlanabilen bu bankalar, bunu gerçekleştirirken yine belirli koşullara uymak zorundadırlar (Kaya, 2015: 75).

1.3.4 Faaliyet Konularına Göre Bankalar

Bankaların faaliyet konularına göre sınıflandırılmasında, yönelmek istedikleri müşteri kitlesi ve ekonomik alanlar belirleyici faktörlerdir. Bu bağlamda faaliyet konularına göre bankalar, “tek amaçlı-uzman bankalar” ve “çok amaçlı-perakendeci bankalar” olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Doğan, 2012: 402).

A) Tek Amaçlı-Uzman Bankalar: Bankalar günümüzde belirli konularda uzmanlaşmıştır. Bunun sebebi globalleşme ve ekonomik gelişmelerin artış göstermesiyle birlikte yine ekonomik faaliyetlerin birden fazla dalda işlevselliğini arttırması olarak gösterilmektedir. “Tek amaçlı-Uzman bankacılık” bu anlamda giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Hacimsel olarak büyük ve çok uluslu şirketlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve bu şirketlere çözüm önerisi sunmak amacıyla da yine yaygın bir şekilde faaliyet yürütmektedirler. “Tek amaçlı-Uzman bankacılık” bir başka ifadeyle toptan bankacılık olarak da bilinmektedir. Bu bankacılık türünde

büyük çaplı kredi talepleri olan müşterilerine az sayıda şube fakat uzman personel ile destek sağlanmaktadır. Ayrıca uluslararası para ve sermaye piyasalarından fon sağlayan bu bankalar müşterileri ile yakın ilişki kurmakta ve karar mekanizmaları hızlı çalışmaktadır (Bayrakdaroglu, 2013: 89). Tek amaçlı bankalar ile uzman bankalar işleyiş açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Bu anlamda uzman bankalar kurumsal bankacılık hizmeti yürütmekte ve bu işlerin hacimsel boyutu büyüktür. Tek amaçlı bankalar ise daha çok bireysel kalemde işlemler yürütmekte ve bankacılığın tüm ürün ve hizmetlerini müşterilerine sunmaktadır.

B) Çok Amaçlı-Perakende Bankalar: Uzman bankalara göre daha küçük ölçekli işlemler yapan bu banka türü, genel itibarıyla birçok bankacılık hizmetini yerine getirmektedir. Kurumsal müşteriler yerine daha çok küçük ve orta büyüklükteki işletmelere dayalı ve çok büyük hacimli işlemleri olmayan bankacılık türünü ifade etmektedir. Perakende bankalar kurumsal müşteriler yerine işlemlerini daha geniş bir tabana yayarak işlemlerini yürüttüklerinden risklerini dağıtmakta ve kişilerin daha kolay ulaştıkları bir banka türü haline gelmiştir (Bayrakdaroglu, 2013: 90). Perakende bankalar uzman bankalar ile kıyaslandığında daha geniş müşteri portföyüne sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni daha fazla şubeleşme ve daha bireysel işlemlere yönelmesidir. Bu anlamda perakende bankacılığın fonlama maliyetleri ve kullanılan kredilerin kar marjları daha yüksektir (Kaya, 2012: 77). Günümüz Türkiye’inde bankaların genel yapısı perakende bankacılığa örnek olarak gösterilmektedir.

1.3.5 Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar

Bu bankaları yedi alt başlıkta toplamak mümkündür:

A) Tarım Bankaları: Tarım sektörünün önünü açmak, ekonomik olarak finanse etmek ve bu sektördeki firmaların fonlamasını yapmak amacıyla kurulan bankalar “Tarım Bankaları” olarak adlandırılmaktadır. Tarım bankaları işlemlerini kanuni zemine oturarak yapmaktadır, genel ve özel kanunlarla kurulmaktadır. Tarım bankalarının temel görevleri vardır. Bunlar: Gayri safi yurt içi hasıladaki tarım sektörü payının artmasını sağlamak, buna dayalı olarak da bu sektördeki çalışanların sosyal refah düzeyini ve ekonomik bağımsızlık seviyesinin iyileşmesini sağlamaktır (Kaya, 2015: 67).

B) Maden Bankaları: Maden bankaları yeraltı kaynaklarının ülke ekonomisine kazandırmak için kurulan maden firmalarına finansal anlamda destek sağlamak için kurulmuş bankalardır. Bu bankalar özel kanunla kurulmakta ve az gelişmiş ülkelerde devlet kanalıyla faaliyet gösterilmekle birlikte gelişmiş ülkelerde bu bankalar özel şirketler tarafında da kurulmaktadır (Bayrakdaroglu, 2013: 91).

C) İpotek ve Gayrimenkul Bankaları: Bu bankalar inşaat sektöründe faaliyet gösteren büyük ve küçük ölçekli firmalara orta ve uzun vadede finanse etmek amacıyla kurulan, dolayısıyla bulunduğu bölgenin gayrimenkul ihtiyacını karşılayan bankalardır. Bu bankalar sektör itibariyle büyük sermaye gerektirmektedir. Bu sermayeyi ise müşterinden elde ettikleri uzun vadeli mevduatlardan ya da yine uzun vadeli tahvillerin ihracı yoluyla elde etmektedirler. Emlak bankaları inşaat ve konut alanında işlevselliğini yürüten ve bu alanda uzmanlaşmış bankalardır ve ipotek bankalarının bir diğer ifade ediliş şeklidir. Bu bankalar müşterilerinden bir taşınmazın ipoteğini alarak orta ve uzun vadeli olarak, düşük faizli bu şirketlere fon sağlamak zorunlulukları vardır. Bu durumdan dolayı yüksek oranda devlet desteği ile kurulmaktadır ya da özel yasalarla da kurulabilmektedirler (Kınalı, 2012: 100).

D) Halk Bankaları: Halk bankalarının amacı genel olarak küçük esnafın ve zanaat gruplarının fon ihtiyacını karşılamaktır ve özel olarak yapılandırılmışlardır. Küçük esnafın genel itibariyle kişisel ve el becerileriyle üretim yaptıklarından üretim safhasında sermaye yapılarını güçlendirmeleri gerekmektedir. Bu durumda halk bankaları devreye girerek fon desteği sağlamaktadırlar. Halk bankaları fon desteği sağlarken çalıştığı müşteriler küçük ölçekli olduklarından fon karşılığı bir ipotek verememektedirler. Bu durumda halk bankaları ortak kefalet ve kooperatif sistemi fon kullandırma esnasında etkin rol oynamaktadır (Kaya, 2015: 79).

E) Ticaret ve Mevduat Bankaları: Öz sermayesi düşük olan bankaların en önemli fon kaynağı halktan toplanılan mevduatlardır. Bu bankalar kısa vadeli fon kullandırım konularında uzmanlaşmış ve tabana yayıldıkları için de kâr marjı yüksek olan bankalardır. Kurumsal anlamda faaliyet gösteren sınai işletmelere kısa vadeli fon kullandırım yapmalarının yanı sıra bankacılık faaliyetlerinin birçok yönünü de kullanarak birden fazla ürünü müşterilerine sunmaktadırlar (Yağcılar, 2011: 110). Ticaret ve Mevduat Bankalarının genel çerçevede bakıldığında iki önemli görevinin olduğu bilinmektedir; halktan tasarruflarını toplamak ve bu toplanılan mevduatlar

neticesinde uygun faizli (indirimli) fon kullandırım. Üstlendikleri bu görevden dolayı aynı zamanda mevduat ve indirim bankaları şeklinde de isimlendirilmektedirler. Ticaret bankalarının bankacılık düzenleme ve denetleme kurulunun belirlediği yönetmelikler çerçevesinde gerçekleştirmiş olduğu en önemli faaliyetlerden bir tanesi, toplanılan mevduatların yasal yedekleri düşürüldükten sonra piyasaya yeniden fon kullandırım olarak sokularak banka için tekrar mevduat oluşturmaktır. Bu sistem bir yandan, bankaya en çok para kazandıran çalışma olan vadesiz hesaplarda para tutarak banka parası oluştururken, bir yandan da bulundukları konum itibariyle elde ettikleri ticari ilişkilerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik anlamda da çok önemli bir konum işgal etmektedirler. Bunun nedeni bu bankalar çalışmalarının seyrini ne şekilde devam ettirirlerse ülke ekonomisi de o yönde bir seyir izleyecek ve buna göre şekillenecektir (Bayrakdaroglu, 2013: 93).

F) Kalkınma Bankaları: Kalkınma ve yatırım bankaları, işletmeleri orta ve uzun vadede finanse etmektedir. Ancak bunu yaparken işletmelere doğrudan borç para vererek ya da ticaret ile uğraşarak yapmamaktadırlar. Bunun yerine aracı yatırımcılara ait olan ve etkin olmayan fonların satışını gerçekleştirerek işletmeleri fonlamaktadırlar. Kalkınma bankalarının orta ve uzun vadede fon sağladığı bu işletmeler öncelikli bölgelerde ve kalkınma politikalarında ifade edilen sektörlerde faaliyetlerini sürdürmektedirler ve bunun yanı sıra bu bankalar gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ya da gelişim düzeyi düşük ülkelerde bu tür faaliyetlerini devam ettirmektedirler (Kınalı, 2012: 101).

G) Yatırım Bankaları: Yatırım bankaları, sermaye piyasasında faaliyet göstermekte ve piyasadaki şirketlere orta ve uzun vadede fon desteği sağlamaktadırlar. Aynı zamanda bu piyasada öncelikle sermaye piyasalarında faaliyet gösteren finansal kuruluşlardır. Bu görevlerinin dışında sermaye piyasasına girmek isteyen yatırımcılara da danışmanlık hizmeti sunmaktadırlar (Kaya, 2015: 81).

H) İnternet ve Mobil Bankacılık: Globalleşen dünya düzeninde teknoloji ağının genişlemesi, internet ve mobil bankacılığın ortaya çıkmasını ve faaliyet göstermesini sağlamıştır. Bu anlamda bankalar sistemlerini gelişen teknolojiye bağlı olarak geliştirmişlerdir. Telefon bankacılığı bir bankanın ürünlerini satış noktasında arttırmakla birlikte daha fazla müşteriye ulaşma konforuna da ön ayak olmuştur. Müşteri açısından değerlendirildiğinde ise daha fazla ürüne daha çabuk ve kolay

biçimde ulaşmaları ve karlılık konusunda da piyasanın tekel olmamasından dolayı avantajlı hale gelmesi bu sistemin pozitif taraflarını oluşturmaktadır.

1.4 KONVANSİYONEL BANKALARIN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ

Bankalar, işlerinin tesliminde ve piyasadaki konumlarında genel şirketlerden farklı bir şekilde çalışırlar. Buna göre, müşteri ve pazar güvenini sağlamak için isteyerek veya düzenleme yoluyla bir derece şeffaflık yaratmak bankalar açısından önem arz etmektedir (Yunis, 2012: 303).

Bankalar genellikle, gelişmekte olan ekonomilerde bile, diğer şirketlerle karşılaştırıldığında sıkı bir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre bankalar:

- Paydaşların daha geniş bir tanımı
- “Sistemik risk” sorununu önlemeye yönelik mekanizmalar
- Ek düzenleme ve uyumluluk sorunları
- Koruma gerektiren müşterilerin çıkarları
- Güçlü iç kontrol ve risk yönetimi ihtiyacı
- İlişkili taraf işlemlerinin belirli konularını genel manada inceler ve buna göre çalışma prensiplerini hayata geçirir (Yunis, 2012: 304).

Bunlara ek olarak fon toplama faaliyetlerinin bankalara maliyeti vardır ve kapitalist sistemin özelliklerini taşımaktadırlar, kapitalist sistemin yapısı dahilinde işlemlerini yürütmektedirler. Banka kullandığı fon karşılığında müşteriden ipotek ya da rehin almaktadır. Buna örnek olarak kısa vadeli hazine bonosu ve repo örnek olarak gösterilebilir. Banka tarafından müşterilerden alınan bu mevduatlar “TMSF” tarafından garanti altına alınmıştır. TMSF bu garanti bedelini yüz elli bin Türk lirası olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda Türkiye Bankalar Birliğine de üye olmak zaruri bir durum olarak göze çarpmaktadır.

2.KATILIM BANKACILIĞI VE FAİZ

2.1 KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI VE TARİHÇESİ

2.1.1 Katılım Bankacılığı Kavramı

Katılım Bankaları, faizsiz sistem üzerine kurulu olan ve öncesinde finans kurumu olarak nitelendirilen bankalardır. Sistem tamamı ile riba'dan uzak kalarak müşterilerine öncesinden belirlenmiş faiz oranı ile nakit para vermemek üzerine kurulmuştur. Katılım Bankaları daha çok ticari kredilerin sisteme uyarlanması ile üretimin desteklenerek ülke ekonomisini kalkındırmaya yönelik faaliyette bulunmaktadır.

2.1.2 Katılım Bankacılığının Tarihçesi ve Ortaya Çıkışı

İslami bankacılığın temel ilkesi olan faiz yasağı (riba), şu Kur'an alıntısından kaynaklanmaktadır: "Faiz (riba) yiyenler, ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi, çarpılmış olmaktan başka (bir tarzda) kalkmazlar. Bu, onların: "Alım-satım da ancak faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır."

Faiz yasağı aslında Kur'an'da dört farklı ayette zikredilmektedir. İlk vahiy, faizin Allah'ın nimetlerinden zenginliği mahrum bıraktığını vurgular. İkinci vahiy onu mahkûm eder, faizi başkalarına ait mülkün haksız bir şekilde el konulmasıyla yan yana getirir. Üçüncü vahiy, Müslümanların kendi refahları için faizden uzak durmalarını emreder. Dördüncü vahiy, faiz ve ticaret arasında net bir ayırım yaparak, Müslümanları sadece ana meblağı almaya ve borçlunun geri ödeyememesi durumunda bu meblağdan bile vazgeçmeye teşvik eder. Faiz yasağına uymayanların Allah ve Peygamberi ile savaş halinde oldukları Kuran'da ayrıca bildirilmektedir (Kettell, 2011: 31).

Günümüzde katılım bankacılığı kurallarının hayata geçirildiği ilk kurumsal yapılar para vakıflarıdır. İlk para vakfı İstanbul'un fethinden hemen sonra, 1456 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından 24.000 altın tutarı ile kurulmuştur. Vakıf, yeniçeri ocaklarına verilen etlerin temini için kasaplara finansman sağlamaktaydı.

Sayıları ve önemi giderek artan para vakıfları 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüştür. Zamanla ekonomik hayat içindeki etkinliğini kaybetmiş ve ortadan kalkmıştır. 1972 yılında petrol gelirlerinin ani artışı ve yüksek likiditenin etkisi ile modern anlamda kurulan ilk faizsiz banka Nasser Social Bank, Kahire'de faaliyete

geçmiştir. 1975 yılında 43 Müslüman ülkenin katılımı ile İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. 1983 yılında ülkemizdeki ilk Özel Finans Kurumları hayata geçmiş ve 2005 yılında gerçekleştirilen mevzuat değişikliği ile Özel Finans Kurumları, Katılım Bankası adını almıştır. Katılım Bankaları; faaliyetlerini yine aynı tarihten itibaren Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu denetiminde sürdürmektedir (<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/default.aspx>, 2005).

2.1.3 Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri

İslami bankaların faaliyetlerini altı temel ilke yönlendirir:

- Faiz (riba) olarak önceden belirlenmiş kredi geri ödemeleri yasaktır.
- Kar ve zarar paylaşımı İslami sistemin merkezinde yer alır.
- Paradan para kazanmak kabul edilemez. Tüm finansal işlemler varlığa dayalı olmalıdır.
- Spekülatif davranış yasaktır.
- Yalnızca şeriat onaylı sözleşmeler kabul edilebilir.
- Sözleşmeler kutsaldır (Kettell, 2011: 33).

Bu temel ilkeler incelendiğinde;

1) Faiz (riba) olarak önceden belirlenmiş kredi geri ödemeleri yasaktır. Yani gerçek anapara tutarının üzerinde önceden belirlenmiş herhangi bir ödeme yasaktır. İslam sadece bir tür krediye izin vermektedir. Burada borç veren, ödünç verilen para üzerinden herhangi bir faiz veya ek bir miktar talep etmez. Geleneksel Müslüman hukukçular bu ilkeyi o kadar katı bir şekilde yorumlamışlardır ki, bir İslam alimine göre yasak, borç verenin karzdan (borç verenin katırına binmek, onun sofrasında yemek yemek gibi) elde edebileceği herhangi bir avantaj veya menfaat için geçerlidir. Bu alıntıdan türetilen ilke, borç verene borç para vermenin potansiyel olarak tahakkuk edebilecek herhangi bir ilişkili veya dolaylı faydaların da yasak olduğunu vurgulamaktadır.

2) Kar ve zarar paylaşımı İslami sistemin merkezinde yer alır. Yani buradaki ilke, borç verenin, paranın ödünç verildiği işletmeden doğan kar veya zarara katılması gerektiğidir. İslam, Müslümanları alacaklı olmak yerine bir işte kâr ve riskleri paylaşmak için paralarını yatırmaya ve ortak olmaya teşvik eder. İslami

finans, sermaye sağlayıcının ve sermaye kullanıcısının, endüstriler, hizmet şirketleri veya basit ticaret anlaşmaları olsun, ticari girişimlerin riskini eşit olarak paylaşması gerektiği inancına dayanır. Bankacılık terimlerine çevrildiğinde, mudi, banka ve borç alan, ticari girişimleri finanse etmenin risklerini ve getirilerini paylaşmalıdır. Bu, girişimin başarısı veya başarısızlığından bağımsız olarak, krediyi kararlaştırılan faizle geri ödemesi gereken borçlu üzerinde tüm baskının olduğu faize dayalı ticari bankacılık sisteminden farklıdır.

Temel ilke, herhangi bir İslami finansman düzenlemesinde, finansörün yalnızca risk söz konusu olduğunda getiri hakkına sahip olmasıdır. Bir getiri bekleniyorsa, risk olmalıdır. Risk ve getiri arasında bir ilişki yoksa, İslami olarak bu finansal düzenlemeye izin verilmemektedir. Faizi Müslümanlar için bu kadar lanetli kılan, riba'ya izin vermenin getirdiği bu risk eksikliğidir.

Ortaya çıkan ilke, yatırımların üretken girişimlere yapılmasını sağlamak için, İslam'ın belirli türdeki yatırımları teşvik etmesi ve böylece toplumun nihayetinde fayda sağlamasıdır. Bununla birlikte, İslam, yatırımlarında risk almak istemeyen, bunun yerine bu fonlardan karşılıksız faiz (riba) almak karşılığında para biriktirmeye veya bir bankaya para yatırmaya niyetli olanlar için bir boşluk oluşmasına izin vermeye istekli değildir. Buna göre İslam'da insanlar risk alarak yatırım yaparlar veya paralarını boşa tutarak zarara uğrarlar. İslam, daha yüksek risk ve daha yüksek getiri kavramını teşvik eder ve yatırımcılara başka bir yol bırakmadan bunu teşvik etmektedir. Tüm bunların amacı, yatırımları teşvik etmek ve böylece ekonomiye bir teşvik sağlamak ve girişimcileri başarılı olmaları için çabalarını en üst düzeye çıkarmaya teşvik etmektir.

3) Paradan para kazanmak kabul edilemez. Yani paradan para kazanmak İslami olarak kabul edilemez. İslam'da para sadece bir değişim aracıdır, bir şeyin değerini tanımlamanın bir yoludur. Kendi başına bir değeri yoktur ve bu nedenle sadece bir bankaya yatırılarak veya bir başkasına ödünç verilerek sabit faiz ödemeleri yoluyla daha fazla para kazanmasına izin verilmemelidir. Üretken bir girişimin içerdiği insan çabası – yani girişim – ve risk, onu finanse etmek için kullanılan paradan daha önemli hale gelir. Müslüman hukukçular parayı sermayeden ziyade potansiyel sermaye olarak görürler, yani para ancak işe yatırıldığında sermaye olur. Buna göre, bir işletmeye borç olarak verilen para, sermaye değil, işletmenin borcu olarak kabul

edilir. Bu itibarla herhangi bir iade (faiz gibi) hakkı yoktur. Müslümanlar üretken yatırımlara harcamaya ve/veya yatırım yapmaya teşvik edilmekte ve parayı boşa tutmaktan caydırılmaktadır. Para biriktirmek İslami açıdan kabul edilemez olarak kabul edilir. İslam'da para, paranın tek doğru kullanımı olarak kabul edilen satın alma gücünü temsil eder. Bu satın alma gücü (para), mal ve hizmetlerin yaratılması için kullanılmasının ara aşamasına geçmeden daha fazla satın alma gücü (para) elde etmek için kullanılamaz.

4) Spekülatif davranış yasaktır. Buna göre ise belirsizlik, risk veya spekülasyon da yasaktır ve bu nedenle girilen herhangi bir işlem bu unsurlardan arındırılmalıdır. Akit taraflar, işlemleri sonucunda değiş tokuş edilmesi amaçlanan karşı değerler hakkında tam bilgiye sahip olmalıdır. Bu bağlamda karşı-değer terimi, ödenen fiyat veya teslim edilen mal gibi ertelenen bir şey anlamında kullanılır. Ödemenin ertelenmesi, geleneksel finasta önceden belirlenmiş borcun aksine, İslam'da kabul edilebilir bir borç şeklidir. Ayrıca taraflar garantili bir kârı önceden belirleyemezler. Spekülasyon yasağının ardındaki mantık, zayıfları sömürüden koruma arzusudur. Bu nedenle, çok riskli olarak kabul edilen opsiyonlar ve vadeli işlemler, vadeli döviz kurlarının faiz farkları tarafından belirlendiği göz önüne alındığında, vadeli döviz işlemleri gibi yasaklanmış sayılmaktadır.

5) Yalnızca şariat onaylı sözleşmeler kabul edilebilir. Bu maddeye göre, konvansiyonel bankacılık, iş yönetimine göre bir projeyi finanse etme noktasında kendisine sınır koymaz ve proje ayırt etmez. Buna karşılık, İslami sistemde, tüm ekonomik ajanlar İslam'ın etik sistemi içinde çalışmak zorundadır. Bu sebepten ötürü İslam ahlakına aykırı hiçbir projeyi finanse edemezler. Örneğin İslami bankaların bir şarap fabrikasını, bir kumarhaneyi, bir gece kulübünü veya İslam tarafından yasaklanan veya topluma zararlı olduğu bilinen herhangi bir faaliyeti finanse etmesine izin verilmez.

6) Sözleşmeler kutsaldır. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayet, ticareti ve ticareti teşvik eder ve İslam'ın tavrı, dürüst ve meşru ticaret ve ticarete engel olmaması yönündedir. Geçimlerini sağlamak, ailelerini geçindirmek ve daha az talihlilere sadaka vermek Müslümanların görevidir. İslam, hayatın diğer tüm alanlarını düzenlediği ve etkilediği gibi, ticaret ve ticaretin yönetimini de yönetir. Müslümanların ticari faaliyetlerini dinlerinin gereklerine uygun olarak yürütmek için

ahlaki bir yükümlülüğü vardır. Adil, dürüst ve başkalarına karşı adil olmalıdırlar. İslam'da ihtar etme doktrini olmadığı için satıcılar üzerinde özel bir yükümlülük vardır. Tekeller ve fiyat sabitleme yasaktır. Hukukun temel ilkeleri, dört kök işleminde ortaya konmuştur.

- **Satış:** Bir bedel karşılığında mülkiyetin veya mülkün bütününe devri;
- **Kiralama:** Bir bedel karşılığında mülkün intifa hakkının (kullanım hakkının) devri;
- **Hediye:** Mal varlığının karşılıksız transferi;
- **Kredi:** Mülkün intifa hakkının karşılıksız transferi.

Bu temel ilkeler daha sonra örneğin rehin, mevduat, garanti, acentelik, devir, arazi kiracılığı, vakıf vakıfları (dini veya hayır kurumları) ve ortaklıkların çeşitli özel işlemlerine uygulanır. İslam, sözleşme yükümlülüklerini ve bilgilerin ifşa edilmesini kutsal bir görev olarak kabul eder (Kettell, 2011: 33-35).

2.1.4 Katılım Bankacılığında Risk Algısı

İslami bankacılıkta riskin doğasının daha iyi anlaşılması, sağlam düzenleyici çerçevenin oluşturulmasında çok önemlidir. İslami bankalarda riski etkileyen ve onu geleneksel bankalardan farklı kılan dört ana faktör vardır.

- 1) Önceliklerini işlemlerde adaletin teşvik edilmesi ve sömürücü bir ilişkinin önlenmesi, tüm finansal/ticari işlemlerde risk ve getirilerin müşteriler arasında paylaşılması olarak belirleyen İslami bankaların temel dayanakları, işlemlerin önemlilik unsurlarını içermesi gerekli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddi bir ekonomik amaca yönelik, faiz yasağı ve şeriat kural ve ilkelerine uymayan finansman faaliyetlerinin yasaklanması bu bağlamda önem arz etmektedir.
- 2) Banka ve müşteriler arasındaki ilişkinin niteliği, İslami bankaların finansman biçimleri, esas olarak varlığa dayalıdır ve bu da iki taraf arasında çok sayıda sözleşmeyi içerir. Bu tür düzenlemeler, hukuki riskin hem tasarı aşamasında hem de hukuki uyumsuzluk halinde uygulanmasını arttırmaktadır. Ayrıca, ilgili varlıklara fiilen sahip olunması, İslami bankaların yürüttüğü operasyonel riski arttırmaktadır.
- 3) Benzersiz risk özelliklerini temsil eden, bilançonun her iki tarafında banka ile müşteri arasındaki kar ve zarar paylaşımı düzenlemesi.
- 4) Piyasada borçlanamayan İslami bankaların karşı karşıya olduğu likidite kısıtlaması, ikincil piyasalarının çok sınırlı kapsamı ve son çare olarak borç veren seçeneğinin olmaması (Tiby, 2011: 5-6).

2.1.5 Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri

Katılım bankacılığı tercih sebepleri incelendiğinde, yapılan çalışmalar iki alanda kendini göstermektedir. Bu bağlamda, faizsiz bir finansman modeli olan katılım bankalarının tercih sebepleri şu şekilde ifade edilebilir: Katılım bankası ve faizsiz finans kurumu olarak imaj ve bilinirliği, dini hassasiyetlerini ön plana çıkması en önemli iki tercih sebebi arasında gösterilebilir. Bu iki sebep arasında dini hassasiyetlerin ilk sırada olduğu çıkarımın yapılması yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında, banka personelinin müşterilere karşı yaklaşımı da üçüncü önemli tercih sebebidir. Buna göre, katılım bankalarının kazanç sağladığı finansal ürün ve hizmetlerin müşterilere aktarımında banka personelinin önemli rol oynayabileceğini ifade etmektedir. Bu sonuç sadece faiz hassasiyeti sebebi ile müşterilerin katılım bankalarını tercih ettiği zannı doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Dolayısıyla katılım bankaları hizmet sektörü olmanın gerekliliğini en iyi şekilde yerine getirmek zorundadırlar. Bu nedenle araştırmanın bu yönü ile literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Tercih nedenleri arasında dördüncü önem sırasında bulunan “samimi ve yardımsever personel” yargısı müşterilerin bankaları tercih etmelerinde etken olabileceğini ortaya çıkarmaktadır. Banka çalışanlarının, müşterilere daha ilgili ve nezaketli davranacak şekilde yetiştirecek eğitimler verilmelidir. Bu bahsedilen davranışların sürekliliğinin sağlanabilmesi için ise çalışanları teşvik edici yöntemler uygulanmalıdır. Araştırma sonuçları, müşterilerin kendilerine sunulan ürün ve hizmetlerden ortalamanın çok üzerinde bir memnuniyete sahip olduğunu ifade etmektedir. Müşterilerin bankacılık işlemlerinin kısa sürede tamamlanmasından oldukça memnun oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuç müşteri memnuniyet düzeyinin belirlenmesinde şube personelinin önemli rol oynadığını ortaya çıkarmıştır (Anaç, 2017: 75-94).

Katılım bankalarının müşteriler tarafından daha çok kullanılmasının belli başlı beş sebep göz önüne alındığında ve sıralama yapıldığında en çok etkili sebepten en az etkili sebebe doğru şu şekilde bir sıralama söz konusu olmaktadır: “Müşterinin şube çalışanı ile kurduğu yakın ilişki”, “Şube çalışanlarının müşterilere göstermiş oldukları saygı”, “Şube çalışanlarının aldattıcı rol üstlenmemesi ve işini samimi bir şekilde yapması”, “Şubeye rahat erişim imkanı ve müşteri açısından uygun ortamın

olması” ve “Katılım bankalarının yapısı itibari ile çok baskıcı bir politika izlememesi neticesinde oluşan pozitif çalışma ortamı” (Durak, 2017: 60-70).

2.1.6 Katılım Bankalarının Avantaj ve Dezavantajları

Katılım bankalarının ekonomik açıdan güçlü olduğunun bir göstergesi sermaye yeterlilik rasyolarının piyasa koşulları baz alındığında yüksek olması olarak ifade edilebilir. İslami bankacılık sektörünün gelişiminde devletin 2015 yılından itibaren kurmaya başladığı katılım bankalarının da etkisi büyüktür. Kamu desteğinin olmasına rağmen İslami bankacılık sistemi Toplam bankacılık payı içerisinde henüz istenilen seviyeye gelememiştir. Katılım bankaları yapısı itibariyle her ne kadar üretime yönelik bir yapı içinde olsa da bireysel bankacılık ürünlerinin birçoğunu barındırması, sektöre alternatif oluşturması ve üretim esaslı çalışmasından ötürü istikrar kavramını bünyesinde oturtmuş olması İslami bankacılığın avantajları olarak ifade edilmektedir. Buna paralel olarak bir örnek verilirse, İslami finans sisteminin geleneksel bankalara göre 2008 yılında yaşanan ve global anlamda etkisini gösteren finansal kriz neticesinde daha pozitif sonuçlar alındığını ve üretim odaklı bir yapı olmasından kaynaklı daha fazla dayanaklılık gösterdiği kaynaklarda ifade edilmiştir ve bu durum da yine İslami finans sisteminin tüm dünya genelinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun somur bir göstergesidir. Bu durumu gören yatırımcılar da algısını yine katılım bankacılığı yönüne doğru çevirmiş ve yine araştırmacılar da bu sistemin üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmış ve sistemin gelişiminde etkin rol oynamışlardır. İslami finans sisteminde kullanılan fonlar sıkı denetim altındadır ve paylaşılan riskin amaca uygun kullanılması da yine önem taşımaktadır. Bu anlamda kullanılan fonların sistem olarak farklı olmasından dolayı müşteriler açısından çeşitlilik oluşturmakta ve piyasanın yani reel sektörün finanse edilmesi noktasında da önem derecesini arttırmaktadır. Bu anlamda gelecek yıllarda bu sistemin yani İslam iktisadi düşüncesinin yaygınlaşması hem reel sektör açısından hem de finansal verimlilik açısından önem arz etmektedir (Kevser, 2020: 117-127).

Bu avantajların yanı sıra katılım bankaları değişen piyasa koşullarında konvansiyonel bankalara göre daha dezavantajlı konuma düşebilmektedirler. Buna göre, istikrarsız piyasa, dalgalı enflasyon ve kur, üst üste gelen krizler, ekonomide yapısal sorunlar, teşebbüs ruhunun zayıflığı, bütçe açıkları, işsizlik, milli gelirin düşüklüğü ve dağılımdaki dengesizliği, ihracatın istenen seviyede olmaması ve

haksız rekabet ortamları vb. gerekçeler konvansiyonel bankalardan daha çok katılım bankalarını zor durumlara sokan sebeplerdir. Ancak piyasadaki bu kötü ortam, katılım bankacılığının gelişmesini de etkilemektedir. Katılım bankalarının hedefi zaten bu iktisadi buhranları, krizleri ve kısır döngüleri aşmak, toplumu güvenli ve temiz kazanç alanına çekmek olduğundan tüm bu fırtınaları geride bırakarak hızlı gelişme imkânını daha iyi değerlendirmesi gerektiği açıktır. Alt yönetim ve uygulamalara yönelik yeterli bilişim çalışması olup olmadığı, yönetim ve personelin faizsiz finans konularına hâkimiyeti, denetim yeterliliği, suiistimallere karşı yeterli tedbir durumu, öncelikleri tercih bilinci, personel iç eğitim seviyesi, fırsatların analiz ve yönlendirilmesinde başarı, ihmallerde yetki ve sorumluluğun doğru tespiti ve öz eleştiri, birimler arasında koordinasyon ve iş takibi gibi hususların aydınlatılması gerekmektedir. Kredilerdeki büyümeye paralel yapılandırma sorunları da ortaya çıkmıştır. Sorunlu kredilerin takipteki kredilere dönüşmemesi için yapılandırmada Teverruk (Katılım bankası müşterilerinin nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla bankanın kendisine vadeli olarak sattığı malı anında üçüncü kişiye satarak bundan gelir elde etmesi ve bunu banka kanalıyla vadelendirmiş olması) yöntemi uygulanmaktadır. Bu durum ise, hem yerli piyasadan yabancı piyasaya likit akışını artırmakta hem de kalkınma modeline uymayan bir kısır döngüye sevk etmektedir. Diğer taraftan şer'i (İslami) hassasiyet ile ekonomik öncelikler arasında denge sorunu olabilmektedir. Bu durumda uyum göstermediğinde bankalar şer'i yönde uyarlanmış istisnai ürünlere yönelme eğilimi gösterebilmektedirler. Ayrıca zarar ihtimalleri ve kaynak tahsisi konularında da aydınlatıcı bir hesap birim tablosu halka yeterince anlatılamamıştır. Bunların dışında faizli bankaların cari hesap ve kredili mevduat hesabı ve değişebilen faiz uygulamalarına karşın katılım bankalarının standartlılığı dezavantaj olarak görülmektedir. Katılım bankaları, faturasız faaliyetleri fonlayamamaları sebebiyle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle elde edilen gelirlerin kayıt altına girmesine vesile olma açısından bir çıkmazla karşı karşıya kalmaktadır. Teorinin uygulanmasında açığa çıkan anlaşmazlıklar veya farklı görüşler ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni oluşturulan merkezi danışma kurulu bu sorunu çözmede ileride de ele alınacağı gibi önemli bir adım olmuştur. Denetim merkezlerinin işlev ve rehberliklerine uygun bir standart yakalanırsa daha etkin bir denetim ve makul rekabet ortamı oluşacaktır. Katılım bankalarının en çok tartışıldığı

bir alan da tüketici kredisi benzeri uygulamalara yer vermeye başlamasıdır. Bedelli askerlik, hac-umre finansmanı gibi hususlarda ya Teverruk yaparak ya da mülkiyeti netleşmemiş alanlarda işlem yapmaktadırlar. Murabaha (Banka ile müşteri arasındaki satış sözleşmesidir ve Banka'nın kar elde ettiği sözleşme olarak da nitelendirilmektedir) gibi genel kabul edilen bir uygulamada kafalardaki şüpheler tam giderilmemişken bu tür uygulamaların nasıl algılanacağı hesap edilmelidir. Mudaraba (Sermaye sahibinin hiçbir şart belirtmeden kârın belli oranlarda aralarında paylaşmak üzere malı alacak olan tarafa malı teslim etmesi demektir (Çelik, 2017: 381-395).) ve Müşareke'de (Ticaret alanında faaliyet gösteren bir işletmeye sermaye koymak yoluyla sermayesine ortak olmaktır (<https://katilimfinans.com.tr/katilim-finans-kavramlari/musareke-krzarar-ortakligi-nedir-h13180.html>, 2021).) paylaşıma oranı dışında maktu kârın olmaması, taksir, ihmal veya şarta muhalefet olmadıkça sermayenin tazmin sorumluluğunun olmaması da katılım bankacılığı açısından rekabet ortamında büyük bir risk olarak görülmektedir. Yani katılım faaliyetlerinin gelişmesi adına herkes bu riski göze alamamaktadır (Keleş, 2020: 357-388).

2.2 FAİZ

2.2.1 Faiz Kavramı

Faizin bugüne kadar farklı tanımları yapılmıştır. Bunlar ifade bakımından farklı olsalar da hemen hemen aynı anlamı taşımaktadırlar. Genel olarak faiz, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını ödünç vermeleri karşılığında kendilerine ödenen bedeli ifade etmektedir. Kapitalist sistem açısından faiz, sermayenin üretim faaliyetlerinde kullanılması karşılığında ödenen bedel olarak ifade edilmektedir; diğer bir ifadeyle, fonksiyonel gelir dağılımında sermayeye düşen payı göstermektedir (Pıçak, 2012: 62-92).

Faiz kavramının İslami literatürdeki karşılığı riba'dır. Arapça bir kelime olan riba'nın kelime anlamı fazlalık, artma, çoğalma olarak ifade edilmektedir. Fıkıh literatüründe ise riba: "Borç olarak verilen bir malı veya parayı belli bir süre sonunda bir miktar fazlalıkla ödemek ya da alacak-verecek ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ekstra vade tanıyıp bu süre karşılığında onu bir fazlalıkla geri almaktır." (Özsoy, 2009: 99).

2.2.2 Faizin Haram Kılınmasının Beş Sebebi

İslam âlimleri riba'nın haram kılınması için beş sebep ileri sürmüşlerdir:

- Adaletsizdir;
- Toplumu yozlaştırır;
- Diğer insanların mülklerine uygunsuz şekilde el konulmasına sebebiyet verir;
- Negatif ekonomik büyümeye neden olur;
- İnsan kişiliğini küçük düşürür ve küçültür.

A) Faiz Adaletsizdir

Çoğu İslam âlimi tarafından vurgulanan en önemli sebeplerden biri, faiz haksız (zulüm) olduğu için haram kılınmıştır. Faize dayalı bir sözleşme, taraflardan birine, bazen borç vereni, bazen de borçluyu zor duruma düşürerek taraflardan birini haksız bir şekilde maddi refaha kavuşturur. Kur'an borç verenin veya alacaklının anaparaya karşı herhangi bir eksiltme yapmama hakkını da tanır, çünkü bu da haksız olmaktadır. Bununla birlikte, Kur'an, bir borç durumunda fazlalık almanın neden adaletsiz olduğu konusunda mantıklı bir açıklama yapmaz. Muhtemelen, İslami adalet kavramının doğasında bulunan eşitlik ve karşılıklılık kavramlarına dayanmaktadır. Adaletsizliğin ve haksızlığın kabul edilemezliği, Kuran ile dinleyicileri arasında hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır.

Riba sözleşmesi, borçluya haksızlık olarak kabul edilir, çünkü bir kimse bir borç alır ve onu işinde kullanırsa, kâr elde edebilir veya sonunda zarar görebilir. Kayıp durumunda, girişimci zaman ve emeğinin karşılığını alamamaktadır. Bu zarara ek olarak, borçlunun borç verene faiz ve sermaye ödemesi gerekir. Borç veren veya finansör, işin sonunda zarara uğramasına rağmen, faiziyle birlikte sermayesini de iade eder. Bu bağlamda riba İslam esaslarına göre adaletsizlik içermekte ve haksız sayılmaktadır.

Dolayısıyla, Peygamber'in ve Kuran'ın işaret ettiği şekliyle riba uygulamasının, onu adaletsiz kılan birbiriyle ilişkili iki yönü vardır:

- Temerrüt nedeniyle birini cezalandırmak adaletsizdir;
- Bir temerrüt için tazminatın miktarına, borcun borçlu olduğu taraf değil, bir hâkim karar vermelidir.

Buna göre ikinci maddenin çok önemli olduğu ileri sürülmektedir, çünkü bir yargı yetkisi sözleşmelerin temerrüt cezalarını vermesine izin verdiğinde, o zaman yasanın kendisi bu tür sözleşmelerin kölesi olmaktan başka bir şey olmaz ve herhangi bir suç "borcun cezalandırılması" olarak meşrulaştırılabilir. Bir tarafın

diğerine cezayı dayattığı ilişkinin, efendi ve köle ilişkisi haline geldiği ileri sürülmektedir. Bir tarafın diğerinden bir şey satın aldığı bir işlem, eşit bir çerçevede gerçekleşmelidir. Allah, satın almayı helâl kılmış, faiz artırımını yasaklamıştır (Kettell, 2011: 32-42).

B) Faiz Toplumu Yozlaştırır

Buradaki argüman, faiz almak ile fesatlık arasında, gevşek bir şekilde yolsuzluk olarak tercüme edilen bir ilişkinin olduğudur. Bu delil, Kuran'ın 30. Suresi, Rum Suresi, 37-41. ayetler ile önceki ve sonraki ayetlerin bazılarında bildirilmektedir. Buna göre: “Başkalarının malları artsın diye verdiğiniz faiz Allah katında artmaz. Ama Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz sadakalar kat kat artar. Allah, sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldüren, sonra tekrar diriltendir. (Allah'a) ortaklarınızdan bunlardan bir şey yapan var mı? O, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir. İnsanların ellerinin işledikleri (kötülükler) yüzünden karada ve denizde bozgunculuk ortaya çıkıyor ki Allah, dönerler diye yaptıklarının bir kısmını kendilerine tattırıyor.”

Buradaki ayete bakarak söyleyebiliriz ki faizin toplum içinde fesatlığın artmasına ve bunun da dolaylı olarak toplumu yozlaştırması yönünde bir sonuç doğurduğunu söylemek gerçekçi olacaktır.

C) Faiz Diğer İnsanların Mülklerine Yasadışı El Konulmasına Sebebiyet Verir

Buradaki akıl yürütme, Yahudilerin "yasak oldukları halde faiz almaları ve insanların mallarını yalan beyanla yemeleri" ile tembih edildiği Kuran'ın Dördüncü Bölümü, Nisa Suresi'nde belirtilmiştir. Kur'an'ın, hiçbir gerekçe göstermeden başkalarının servetine el koyma eğilimini daha ciddi suçlarla ilişkilendirmesi anlamlıdır. Bir başka ayette riba istifçilik ile ilişkilendirilir ve yine başka bir ayette cinayetle eş değer gibi görünmektedir. Riba'nın ilişkilendirildiği fesatlığın ciddi boyutları düşünüldüğünde mesaj net görülmektedir: Faiz almak, sivil toplumu sekteye uğratan bir zihniyete aittir. Argüman, para üzerindeki faizin, anlık mülkiyet haklarının haksız bir yaratılışını temsil ettiği kabul edilir. Haksızdır, çünkü faiz, tanınan mülkiyet haklarının meşru çerçevesi dışında talep edilen bir mülkiyet hakkıdır. Anlıktır, çünkü faize dayalı borç verme sözleşmesi yapılır yapılmaz, borç veren için borçlunun mülkü üzerinde bir hak yaratılmaktadır.

D) Faiz Negatif Ekonomik Büyümeye Neden Olur

Faizin ekonomi için birçok olumsuz sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Toplum kaynaklarının verimsiz dağılımına neden olur ve sistemin istikrarsızlığına katkıda bulunabilir. Faize dayalı bir sistemde, kredi dağıtımının ana kriteri, borçlunun kredibilitesidir. İslami finans paylaşım sisteminde projenin üretkenliği daha önemlidir, dolayısıyla finansı daha verimli projelere/üretim yapmaya teşvik eder. Bu şekilde, kredi değerliliği daha iyi olan borçlular için kaynakların düşük getirili projelere gitmesi yerine, banka kredilerinin borçlunun kredi değerliliği biraz daha düşük olsa bile yüksek getirili projelere akması daha olasıdır. Bu nedenle İslami paylaşım sistemi kaynak tahsisinde daha etkindir. Ayrıca, bankaya geri dönüş artık projenin başarısı ile bağlantılı olduğu için daha verimli olduğu düşünülmektedir. Faizli sistemde bankaların, projenin başarısından bağımsız olarak kredilerinden geri dönüş elde ettikleri için proje değerlendirmeye fazla önem vermeleri gerektiği tartışılmaktadır.

Ayrıca konvansiyonel bankacılıkta, eğer güvenlik sağlanırsa, proje bir felaket olsa bile geri dönüş garanti edilir (veya en azından kısmen garanti edilir). Konvansiyonel bankalar elbette zarar etseler de, argüman, faize dayalı sistemlerin borçluları, koşulları bu tür geri ödemeleri yapmaya uygun olmadığında bile kredileri geri ödemeye devam etmeye zorlayarak, nihayetinde sorunu daha da kötüleştirdiği ve temerrüde yol açmaktadır. Bu nedenle, faize dayalı bankacılık sistemlerinin iş döngüsündeki gerilemeleri hızlandırabileceği iddia edilmektedir.

E) Faiz İnsan Kişiliğini Küçük Düşürür ve Küçültür

Faiz yasağının beşinci sebebi, ayette "tefecilerin" bir resmini çizdiği gibi, onların bir kalıba girme sebeplerini de ortaya koymaktadır. Bunun nedeni, ticareti faiz uygulama pratiğiyle eşitleyen yanlış ekonominin tuzağına düşmeleridir. Çoğu durumda, yukarıdaki maddelerde de ifade edildiği üzere faizin alınması alçaltıcı olmaktadır. Örneğin, kredi, hayatta kalmak için gerekli olan şeyleri almak içinse, faiz almak, parası yetenler tarafından yardımlaşmayı, ilgiyi ve muhtaçlara yardım etmeyi gerektiren toplumsal hayatın doğasına aykırıdır. Faiz kazanmanın kişiliğinizi nasıl etkileyebileceği meşru bir şekilde sorulabilir. Makul bir cevap, modern çıkar temelli toplumlarda genel olarak yükselen kaygı düzeyinde yatmaktadır. Gerçek şu ki,

karmaşık modern ekonomide faiz ödeyen ile faiz alan arasındaki ilişki, eski ilkel tarım toplumlarında veya tüccar topluluklarında olduğu kadar doğrudan ve görünür değildir. Çok sayıda kurum ve kuruluş tarafından aracılık edilir, bu da onu kişisiz kılar ve potansiyel olarak kaygı düzeylerini yükseltmektedir.

2.3 KATILIM BANKALARININ FON YÖNETİMİ

2.3.1 Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankacılığı, konvansiyonel bankaların yaptığı gibi gerçek ya da tüzel kişiliklerin biriktirdikleri tasarrufları toplama işlevini gerçekleştirmektedir. Fon toplama cari hesaplar ve katılma hesapları olmak üzere genellikle iki şekilde olmaktadır. Katılım bankaları hesapları işletirken İslami kurallara göre hareket etmektedirler (Alkış, 2018: 120-134).

1) Cari Hesaplar

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun birinci kısmının 3. Maddesine göre özel cari hesaplar, Katılım Bankaları'nda açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade eder (Özkara, 2010: 96).

Katılım bankacılığında cari hesaplar üç temel yaklaşım ile değerlendirilmektedir. Bunlar, vedia yaklaşımı, karz-ı hasen yaklaşımı ve yeni bir akit yaklaşımı olarak ele alınmaktadır. Cari hesapların hukukî durumuyla ilgili daha çok sözleşmenin detayı ve tarafların akitten amaçladıkları amaç dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır (Bayındır, 2005: 76).

A) Vedia Sözleşmesi

Vedia kelime anlamı olarak sahibi adına korunması için başkasına bırakılan mal veya kişinin, malını kendi adına koruması için başkasını yetkili ya da vekil kılması anlamına gelmektedir. Buna göre katılım bankaları malın sahibi adına yetkili kılınarak malın korunmasını sağlamakla mükelleftir. Bu mevduatı kullanarak katılım bankalarının para kazanması cari hesap akdinin vedia akdi olmasına engel teşkil etmemektedir. Bankanın batması söz konusu olduğunda, hesapların tasfiyesi sırasında diğer alacaklılara göre vedia akdine sahip müşterilerin öncelik hakkı bulunmaktadır.

B) Karz-ı Hasen Sözleşmesi

Karz-ı hasen, İslâm dininin yapılmasına müsaade ettiği tek nakit borç verme işlemini ifade etmektedir. Karz-ı hasen yoksulların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerçekleştirilen bir sözleşmedir. Katılım bankacılığı cari hesap işleyişine ise temel oluşturmaktadır.

Bu sözleşmeye göre müşteri mevduatını bir katılım bankasına yatırdığında bankanın bu mevduatı kullanarak para kazanacağını ve bunun sonucunda mevduat mislinin kendisine iade edileceğini bilerek bu hesapta işlem yapmaktadır. Dolayısıyla bu hesabı karz akdi olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Buna rağmen bankanın asıl amacı parayı korumak ve bunu yaparken de ticari faaliyette bulunarak para kazanmaktır.

C) Yeni Bir Akit

Çağdaş İslam hukukçularından Muhammed Şahate el-Cudi'ye göre carî hesap akdi, banka ile müşteri arasında karşılıklı rızaya dayalı olarak yapılmaktadır. Bu akitle her iki taraf da karşılıklı menfaati hedeflemektedir. Bu durum carî hesap akdinin yardımlaşma amaçlı bir akit olduğunu gösterir. Yardımlaşmayı amaçlayan her türlü işlem ise İslâm'da teşvik edilmiştir. Dolayısıyla, carî hesap akdi fıkıh kaynaklarımızda ismine rastlanmayan yeni isimsiz bir akittir. İhtiyaçtan doğmuş ve ticarî örf haline gelmiştir. Dayandığı ilkeler meşru olduğundan bu sözleşme de meşru olarak işlem görmektedir (Alkış, 2018: 120-134).

2) Katılma Hesapları

Tasarrufların; reel sektöre piyasa şartları içerisinde oluşan kâr oranı ile belirli bir sürede kullanılması kaidesiyle, kâr ve zarara katılma sözleşmesi çerçevesinde katılım bankalarına yatırıldığı hesapları ifade etmektedir. Kâr payı esasına göre çalışan bu sistemde, finanse edilen projelerden zarar edilmesi de söz konusu olacağından mevduatını faizsiz bir bankada katılım hesabına yatıran kişinin vade sonunda ne miktarda kâr payı alacağı önceden bilinmemektedir. Diğer bir ifade ile hesap sahibine kârın yanında anaparanın da aynen ödeneceği garantisi verilmemektedir.

Katılım hesaplarında vade sonunda elde edilen getiri, hesap açılışı sırasında belirlenen oranlar üzerinden sermaye sahibi(müşteri) ile katılım bankası arasında paylaştırılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, katılım hesabına yatırılan

mevduatın vadesi geldiğinde anaparanın ne kadar kazandıracağına belli olmamasıdır.

Katılım bankalarında bu hesaplar genellikle “Mudaraba” ya da “Muşaraka” diye tabir edilen sözleşmelerle ifa edilmektedir. Bu sözleşmeye göre katılım bankasına mevduat yatıran kişi “Sermayedar” katılım bankası ise “Mudarip” sıfatını taşımaktadır. Sermayedarın sermayesini ortaya koyduğu ve katılım bankasının ise bilgi, birikim ve tecrübesini ortaya koyduğu bir model olarak “Mudaraba” sözleşmesi ile kar, sermayedar ile mudarip arasında paylaştırılırken risk tamamı ile sermayedara ait olarak işlem görmektedir. Buna göre çok yaygın olarak ifade edilen kar-zarar ortaklığı ifadesi yanıltıcı bir ifade olarak göze çarpmaktadır. Buna göre yukarıda da izah edildiği üzere risk tamamı ile sermayedara ait olup kar ise sermayedar ile mudarip arasında paylaştırılmaktadır.

Buna göre katılım bankasına katılma hesabı açıldığında;

- Bankaya borç değil sermaye verilmiş olur. Banka bu sermayeyi işletecektir.
- Banka fonu istediği gibi kullanamaz; meşru ve faizsiz alanlarda kullanmak zorundadır.
- Banka kâr zarar dağıtımı için sürekli hesap yapmak zorundadır.
- Katılma hesaplarında vade sonunda fazlalık alınacağı kesin değildir. Zarar ihtimali vardır.
- Dolayısıyla alınacak fazlalığın miktarı da hesap açılırken belli değildir.
- Alınacak fazlalık bankanın dönem içindeki kârına bağlıdır (<http://www.tkbb.org.tr>, 2015).

Mudaraba Sözleşmesi

Mudaraba, bir tarafın sermayesini koyarak bir tarafın ise işletmesini ortaya koyması ile o sermayeyi kullanması yöntemi ile gerçekleşen finansal iş birliğini ifade etmektedir. Bu sistem faizli sistemin yerine kullanılan bir temel yapı taşı olarak katılım bankalarının işleyişine zemin hazırlayan en önemli unsurdur. Bu sistem elinde sermayesi olan ancak ticari anlamda bilgi ve tecrübesi eksik olan ve daha önce bu tarz faaliyetlerle kar elde etmeyen kişilerin bu amaç doğrultusunda katılım bankalarını Mudaraba sözleşmesi ile kullanarak kar elde etme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda her iki taraf da bu işten karlı çıkmış ve İslami koşullara göre temiz bir getiri kazanmış olmaktadır.

Mudaraba sözleşmesinde bulunması gerekenler genel olarak şu şekilde belirtilmektedir:

- Sermayedarın vekalet vermeye, mudaribin de vekâlete ehliyetleri şarttır.
- Kurulacak şeyin veya anaparanın şirket sermayesi olabilecek özelliklere sahip olması gerekir (Para veya nakde çevrilebilecek kıymetli evrak veya maden vb.).
- Tarafların kârdan hisselerinin oranı Mudaraba akdinin yapıldığı anda belirlenmesi, yani 1/2, 2/3 gibi oranlarda kâr hisselerinin tayin edilmesi gerekir.
- Belirli bir tutar tayin edilmesi uygun değildir. Mudaribin payının kârdan verilmesi şarttır. Dolayısıyla bu hissenin; anaparanın veya anapara ile birlikte kârın bir kısmından verilmesi uygun olmaz.
- Akit zamanında sermayenin miktarının belirtilmesi ve onun emek sahibine verilmesi gerekir (Yanpar, 2015: 88).

2.3.2 Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları topladıkları fonları piyasada değerlendirerek kar ortakları ile birlikte kazanmayı hedeflemektedirler. Havuzda topladıkları bu mevduatları çeşitli yöntemlerle piyasaya sürerek İslami usullere uygun olarak para kazanmayı amaçlamaktadır. Bu yöntemler şu şekilde ifade edilebilir:

A) Murabaha

Murabaha, “kâr” anlamına gelir ve bankacı ile müşteri arasında, malın belirli bir fiyattan müşteriye satıldığı ve her iki tarafın da kararlaştırdığı kâr marjını da içeren satın alma sözleşmesidir. Sözleşmede satış yapıldığında kâr marjı, maliyet ve satış fiyatı dahil her şey belirtilir. Banka, paranın zaman değeri için müşteriye kar şeklinde ücretlendirir veya tazmin eder. Müşteri tarafından, kâr marjı ile hesaplanan sabit oran ile kârın tahsil edildiği gayrimenkul veya maddi duran varlık gibi varlıkların satın alınması için sabit getirili kredi olarak adlandırılabilir. Örneğin arabanın orijinal fiyatı 200.000 TL ise banka o arabayı 200.000 TL ile alıp 280.000 TL’den müşteriye satacak ve 80.000 TL kar yapacaktır. Bankaların geç ödemelerde paranın zaman değerini alarak ekstra kar elde etmelerine izin verilmemektedir. Bankalar, varlığın tam tutarını alana kadar varlığın sahibi olarak kalır.

Yasaklanmış Şeriata düşmemek için Murabaha, aşağıdaki durumlarda belirli koşullara tabidir:

- 1- İslami finans açısından bakıldığında;

- Satıcı, yeniden satış anında nesneye sahip olmalı ve onun zilyetliğinde olmalıdır,
- Gecikme veya düzenlemelerin öngörülmesi durumunda fiyat değiştirilemez,
- Kâr marjı doğru belirlenmelidir.

2- Konvansiyonel finans açısından bakıldığında;

- Tarafların özgür rızası esas bir maddedir,
- Satış fiyatı açıkça belirtilmelidir.

Maliyet bedeli açıkça belirtilmemişse, bu bir murabaha sözleşmesi değil, Müsaveme olarak tanımlanmaktadır.

B) Müsaveme

Sözlükte “pazarlamak, pazarlık yapmak, fiyat vermek” anlamlarındaki sevm kökünden türeyen Müsaveme “pazarlık (yapmak)” ve “pazarlıklı satış” demektir. Bunun için mükâyese, mümâkese ve çağdaş Arap hukukunda mümarese kelimeleri de kullanılır. Alıcı ile satıcının özelde fiyat, genelde akdin konusu veya şartları üzerinde pazarlık edip karşılıklı rızaya dayalı olarak anlaşmaları usulüne Müsaveme, bu yöntemle yapılan alım satım sözleşmesine ise bey’ul-müsaveme adı verilir. Ancak akde de kısaca Müsaveme denilmiştir (Kallek, 2006: 77). Müsaveme ile Murabaha arasındaki şartların geri kalanı aynıdır. Müsaveme şartı, satıcının ürünlerini sunarken satıcının önünde ürünlerinin maliyetini ortaya çıkaracak veya tespit edecek durumda olmadığı veya emin olmadığı durumlarda uygulanmaktadır.

C) İcara (Finansal Kiralama)

Kiralamak anlamına gelen icara, Fıkıhtan gelen bir terimdir. Esasen kiralama, kiralama veya ücrettir. Bankalar, hizmet veya varlığını, mülkünü, fabrikasını, ofisini, motorlu taşıtını, otomasyonunu veya ekipmanını uzun süreli ve sabit bir süre için kullanma hakkını vermektedir. Dolayısıyla icara kavramı, diğer tarafın menfaatlerini veya varlıklarının kullanımını sabit bir fiyat ve süre temelinde satmak anlamına gelmektedir. Murabaha ile İcara arasındaki farklılıklara değinecek olursak;

- Murabaha için mülkiyetin alıcıya devri söz konusudur,
- İcara için, söz konusu nesne kiraya verenin malıdır, sadece intifa hakkı Menfa yani kullanım hakkı kiracıya geçer,
- Murabaha sözleşmesinde, ilk satış, müşterinin finansal kuruluş tarafından mal tedarikini almasından sonra geçerli olmaktadır,

- İcara durumunda ise, finans kurumu müşteri tarafından temsilcisi olarak belirlenmişse, yüklenicilerin teslimat yapıldıktan sonra kiralamayı yürürlüğe koymasına gerek yoktur. Müşteri mülkü kullanır kullanmaz kiralama sözleşmesi otomatik olarak başlamaktadır.

D) Vadeli Satış

Mudaraba ile aynı kavramlardır, ancak her iki tarafın anlaşma üzerindeki kâr marjını da içeren mal satışındaki ertelenmiş ödemeleri içermektedir. Temel fark, vadeli satışta müşteriler, müşteriler veya borçluların aylık eşit taksitler ödemek yerine tam ödemeyi vadesinde yapmalarıdır. Diğer finansman türlerinde olduğu gibi, bir varlığın kâr elde etmek amacıyla kullanılması karşılığında borçluya, o zamanki piyasa faiz oranından daha yüksek veya ona eşit olan yüksek fiyat uygulanmaktadır.

E) Muaccel

Herhangi bir ürünün kredili satışına Muaccel denir. Bu sözleşmede banka, ürünü kâr marjı ile daha yüksek bir fiyata satmak niyetiyle piyasa fiyatından satın alır ve alıcıdan ileriki tarihlerde götürü veya taksitler halinde ödemesini istemektedir. Diğer sözleşmelerde olduğu gibi, her iki tarafın da sözleşmeye devam etmeyi kabul ettiği sözleşmede maliyet ve kâr belirtilir. Böyle bir işlemde fiyat, spot fiyat veya piyasa fiyatından veya spot fiyattan daha yüksek/düşük olarak belirlenebilir.

F) Selem ve İstisna

Selem ileriye yönelik olarak yapılan bir alım-satım sözleşmesidir. Bu yöntemde; nakit ihtiyacı olan satıcı ileride üreteceği malı peşin bedelle üzerinde anlaşılan ileri bir tarihte alıcıya satması işlemidir. Üzerinde anlaşılan vade geldiğinde ise satıcı malın teslimini gerçekleştirir (Öndeş, 2018: 897-920).

İstisna ise; bir alıcı ve satıcı arasında belli bir ürünün imal edilmesine yönelik olarak oluşturulan bir sözleşmedir. Bu yöntemin seleminden farkı ödemenin vadeli olarak yapılabilmesi ve kesin bir teslim tarihinin bulunmamasıdır.

G) Sukuk

İslami sermaye piyasalarında en çok bilinen ve talep gören fon kullandırım araçlarının başında Sukuk gelmektedir. Sukuk, faiz getiren tahvillere yönelik İslami bir finansal sertifikadır. Diğer tahviller gibi çalışır ancak İslam hukuku ve yatırım ilkelerine göre her türlü faizin alınmasını yasaklamaktadır. Ticarete elverişlilik ve satılabilirlik özelliklerine göre ikincil piyasada sınıflandırılmaktadırlar. İstatistiklere

bakıldığında İslami yatırım ilkelerine göre 500 milyon ABD doları değerinde varlık yönetilmektedir.

Sukuk ve tahviller arasındaki temel farklar şunlardır:

- Sukuk, gayrimenkul varlıklarının menkul kıymetleştirilmesi, Mudaraba veya finansal kiralama (leasing), İcara yoluyla gelir elde eder,
- Tahviller önceden belirlenmiş sabit bir faiz hakkına sahiptir,
- Sukuk yatırımcıları, maddi varlıkları menkul kıymetler, katılım, yatırım sertifikaları vb. ürünler ile belirli bir süre boyunca istikrarlı bir gelirle finanse etmektedir. Sukuk, garanti edildiği takdirde her türlü öz sermaye dışı fonlamaya dayanabilir.

Şeriata göre;

- Varlıklar tahviller olarak eşit olarak bölünür, her bir Sukuk yatırımcıya dayanak mülkün bir payını verir ve gelir eklenir,
- Tahviller, bir dayanak varlığın işlevleri değildir,
- Tahvillerin vadesi, finanse edilen projenin sonuyla ilgili olmayan bir çekilişe göre yapılır,
- Sukuk, finanse edilen proje ile aynı terime sahiptir.

H) Tekafül

Tekafül, belirsizliğe karşı kayıp riskini kapsayan bir sigorta türüdür. Tekafül ‘ün temeli, bir kişi için belirsiz olan bir şeyin aynı anda çok sayıda kişi için belirsiz olacağı ilkesidir. Böylece çokluk yasasının sağladığı birçok kişinin risklerini birleştirerek bireye kolaylık sağlamaktadır. İslami finans sistemine göre, kaynakların ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için bir araya toplanması sigortacılık kavramına aykırı değildir. İslami finansman, belirsizlik ve kumar unsurlarına sahip oldukları için geleneksel sigorta ile aynı değildir.

Tekafül’ler, kar edebilen ve iki ayrı varlığa bölünmüş sigorta şirketleridir:

- 1) Talepleri ödemek ve katkı paylarını almak için bir fon,
- 2) Tahsilatların ve ödemelerin muhasebesini yapacak bir yönetim şirketi.

Bu fonların yatırımları, kalkınma projelerinde ve Mudaraba gibi İslami finansman modellerinde yapılmaktadır. Kaybı durumunda, yönetim şirketi tarafından ödenen faizsiz bir kredi yoluyla yapılmaktadır, bekleyen fazla meblağlar geri ödenmektedir. Klasik sigorta, olası bir geleceğe dayalı sözleşmeler sunar, çünkü Şariat bahisleri, şans oyunlarını vb. yasaklamaktadır.

K) Vekalet

Bir acentenin üçüncü kişi olduğu ve işlemleri birinci kişi veya asıl kişi adına üstlenme sorumluluğunu üstlendiği anlaşma veya düzenleme türünü ifade etmektedir. Tüm İslami bankalar, Şariat ‘tan teşvik edilen hizmetleri sunmaktadır. İslami bankacılık ürünleri sadece tamamen İslami firmalar tarafından değil, İslami olmayan bankalar tarafından da sunulmaktadır. HSBC, Citibank, Deutsche Bank, Standard Chartered ve BNP Paribas gibi Batılı bankalar bu alanda faaliyet gösteren birçok kurum arasında yer almaktadır. Müslüman ülkelerde hem toptan hem de perakende pazarlara hitap ederler, ancak başka yerlerde kendilerini toptan pazarla sınırlama eğilimindedirler. Ancak HSBC ve Lloyds TSB, uzmanlaşmış İslami firmalarla birlikte Birleşik Krallıktaki perakende pazarından da yararlanmaktadır. Örneğin Güney Afrika'da önde gelen bankalardan biri olan ABSA, hem ticari firmalara hem de tüketicilere İslami bankacılık olanakları sunmaktadır. Genellikle, bu amaç için ayrı bir tüzel kişilik kurulmaktadır.

L) Teverruk

İslami bankalar, müşterilerine nakit finansmanı kolaylaştırmak için Teverruk yapısını kullanmaktadır. Buna göre banka, doğrudan veya dolaylı olarak bir varlık satın alır ve bunu hemen müşteriye vadeli olarak satar. Müşteri daha sonra aynı varlığı anında teslimat ve ödeme için üçüncü bir tarafa satar. Sonuç olarak, müşteri, varlığın işaretlenmiş fiyatı için bankaya ertelenmiş ödemeler yapma yükümlülüğü ile birlikte anında nakit ödeme almaktadır. Modern İslami bankacılıkta, banka genellikle Teverruk finansmanı için gereken tüm işlemleri gerçekleştirir. İslami finans literatüründe Teverruk finansmanı biraz tartışmalıdır ve müşterinin finansal işlemi destekleyen temel emtiaları satın almak veya satmak gibi gerçek bir niyeti olmadığı için ve herhangi bir fiili mal değişiminin olmaması nedeniyle İslami finans çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Teverruk, reel sektör ile ekonominin finans sektörü arasındaki boşluğa ek olarak borç üretmektedir. Bir borç piyasasına yol açar ve bir borçlanma aracı herhangi bir gerçek varlığı temsil etmemektedir. İslami finans literatürü dikkate alındığında Teverruk ile alakalı şu ifadelere yer verilebilir: Teverruk ‘un İslam ekonomisinin bünyesine girmesinin, spekülasyona, parasal dalgalanmalara, istikrarsızlığa ve eşitsizliğe yol açan artan borçlanmadan onu koruyacak bağışıklık sistemini yok eden bir sistem olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.4 KATILIM BANKALARININ TASARRUF ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Özellikle çok çalışmaya ve tüketimde ölçülü olmaya vurgu yapan İslami bir ekonomik sistemde tasarrufların artırılacağı söylenebilir. Ayrıca, normal koşullarda, bir yatırımın getiri oranının, genellikle mevduat sahiplerine ödenen faiz oranından daha yüksek olması gerektiğinden, faiz oranlarını bir getiri oranıyla değiştirmek, tasarrufların getirisini artırması gerektiği için sezgisel olarak makul görünmektedir. Sonuç olarak, tasarruf ödüle duyarlı olduğu sürece, tasarrufları artırmak için teşvikler yaratılacaktır.

Bununla birlikte, İslami finansal sistemin benimsenmesinin tasarruflarda bir azalmaya ve finansal aracılık ve gelişmenin gecikmesine yol açabileceğine dair endişeler dile getirilmiştir. Bu iddia üç farklı argümana dayanmaktadır. Birinci argüman, İslami sistemde bireyin gelirinin vergiye tabi olduğu için tasarruflarının azalacağını öne sürmektedir. İkinci argüman, tasarrufların faiz oranlarından herhangi bir pay almadığı için, bireylerin tasarruf etmelerini teşvik etmediğini ileri sürmektedir. Üçüncü argüman, İslami finans sistemleri için gelecekteki beklentilerin belirsiz bir şekilde artması nedeniyle tasarrufların azalacağını iddia etmektedir. İlk argümanın geçerli olabilmesi için, İslami sistemdeki emredilen vergilerin, aslında, diğer sistemlerde gelir ve servetin tabi olduğu sayısız vergilerden daha büyük olduğu varsayılmalıdır; bu varsayım nihayetinde ampirik doğrulama gerektirir. Ancak böyle bir varsayım doğru olduğu varsayılsa dahi, dikkate alınması gereken bir sonraki nokta, bu vergilerin düşük marjinal tüketim eğilimi olan gruplardan daha yüksek marjinal eğilimi olanlara yapılan transferler olduğu gerçeğidir. Bu bağlamda şu soru sorulabilir: Bu transferin bir sonucu olarak, toplam talebin yatırımı, istihdamı ve geliri artırmak için yeterli ivme kazanıp kazanmayacağı ve böylece özellikle talep kısıtlı bir ekonomide toplam tasarrufun da artıp artmayacağıdır.

İkinci argüman, İslam'ın faiz yasağına ilişkin bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır. Bu yasağın, yatırım ve sermaye üzerinde sıfır getiri oranı dayatmakla eş anlamlı olduğu düşünülmektedir. Bu görüş, getiri oranı ile faiz oranı arasındaki karışıklığı açıkça yansıtmaktadır. İkincisi İslam'da yasak olsa da, birincisine sadece izin verilmez, aynı zamanda teşvik edilir.

Üçüncü argüman, getiri oranındaki artan belirsizliğin tasarrufları olumsuz etkilediği önermesine dayanmaktadır. Ancak bu argüman ne İslami bir sisteme

özgüdür ne de geleneksel iktisat literatüründe yer sahibidir. Örneğin Marshall, rastgele gözlemlere dayanarak belirsizliğin tasarrufları azaltma eğiliminde olduğunu savunmuştur. Ancak son zamanlarda bu soru, titiz bir şekilde teorik bir analize tabi tutulmuştur. Bu soruyu İslami çerçevede bağlamında analitik veya başka bir şekilde ele alan az sayıda çalışma, sorunun risk-getiri değiş tokuşu yönlerini ihmal etme eğiliminde olmuştur. Yani, sabit ve belirli bir getiri oranının tasarruf üzerindeki etkileri, yalnızca belirsizlik dikkate alındığında tasarruf üzerindeki etkilerle karşılaştırılmıştır. Sonuç, tasarrufta bir azalma olduğunu göstermektedir. Açıktır ki, varyans'ı artarken beklenen getiri değeri sabit tutulursa -yani artan risk daha yüksek getirilerle telafi edilmezse- tasarruflar olumsuz etkilenmektedir. Bununla birlikte hem risk hem de getirilerin değişmesine izin verildiğinde bu sonuç açık olmaktan uzak kalmakta ve tasarrufların ne yönde olacağı kestirilememektedir. Risk ve getiri değişkenliğinin her ikisinin de dikkate alındığı bir analizin teorik sonucu, fayda fonksiyonunun biçimine ve riskten kaçınma derecesi ve kapsamı, mevcut gelecekteki indirim ve risk özellikleri gibi risk özelliklerine ilişkin varsayımlara bağlıdır. Geleceğin iskonto edilme derecesi, artan riskin daha yüksek getiri ile telafi edilmediği ve son olarak artan belirsizliğin gelir ve ikame etkileri tasarruflar üzerinde etki oluşturmaktadır. Örneğin, gelecekteki sermaye dışı gelir riske maruz kaldığında, geçici riskten kaçınmanın azaltılmasının, tüketimi azaltmak ve tasarrufları artırmak için gelecekteki gelirle ilgili artan belirsizliğin yeterli bir koşul olduğu gösterilmiştir. Diğer çalışmalar, makul varsayımlar altında, belirsizlik karşısında, tasarruf için ihtiyati bir talep olduğunu göstermiştir. Teorik analiz şimdiye kadar bu konuda kesin bir hipotez sağlamamış olup İslami bir sistemde tasarrufların artıp artmayacağı ampirik bir soru haline gelmiştir. Böylece, rasyonel bir planlayıcının, gelecekteki beklentiler daha belirsiz hale geldiğinde gelecek için daha fazla hüküm vermesi makul bir şekilde beklenebilecektir.

Bununla birlikte, küçük ve yerli girişimcilere karşı ayrımcılık, finansal piyasaların sağlığı ve tasarruf sahipleri için varlık seçeneklerinin sınırlı olması gibi çoğu gelişmekte olan ülkenin finansal gelişimini rahatsız eden diğer sorunların otomatik olarak ortadan kaldırılmayacağı ifade edilebilir. İslami finans sisteminin getirilmesiyle çekici ve çeşitli bir varlık seçenekleri menüsünün getirilmesi, ekonomik ve finansal sistemi İslam'la uyumlu hale getirme süreci, birden fazla İslam

Cumhuriyetlerinde (farklı siyasi, ekonomik ve kültürel koşullar altında olsa da) gerçekleştirilmiştir. Her durumda, bu süreç dikkatlice düşünülmüş bir şekilde ve İslami ilke ve fıkıh anlayışıyla değil, daha ziyade geçici bir tarzda yürütülmüştür. Her ülkedeki deneyimin kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi ayrı bir cilt olacağından başarısızlığın bazı nedenleri aşağıda özetlenmiştir:

- Sadece faizi kaldırarak bankacılık sistemi uygulamak finansal liberalizasyonun zeminini hazırlamadan ve İslam'ın gerektirdiği gerekli kurumları (mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşmeleri uygulayanlar gibi) güçlendirmeden uygulanan sistem gerçekçi değildir. Modern bankacılık ve finansal sistemler, sistemi desteklemek için sağlam bir yasal altyapı gerektirmektedir. İslami sistemin tam olarak uygulanması, yasal ortamın Şariat kurallarına uygun olmasını gerektirmektedir. Ortak ve medeni hukukta, düzenlemelerde ve yatırımcı haklarında değişiklik yapma görevi, sosyal ve politik istikrarsızlığın olduğu ülkelerde genellikle öncelik almayan büyük bir görevdir.
- Etkin bir finansal sistemin geliştirilmesi için kurumsal altyapı mevcut değildir. Şeffaflığı teşvik etmek, alacaklıların haklarını korumak ve iyi yönetimi teşvik etmek için tasarlanmış kurumlar yoktur ya da etkili olamayacak kadar zayıftır.
- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri gelişme eğiliminde olacağından önemli bütçe açıkları vardır ve hükümetin borçlanmaya dahil olması, ekonomide verimsizliklere yol açarak bankacılık ve finans sektörlerini zorlamaktadır (Iqbal, 2011: 151-172).

3.KATILIM BANKALARI İLE KONVANSİYONEL BANKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

İslami finans ve katılım bankacılığın yol gösterici ilkeleri, sadece kâr maksimizasyonu değil, adalet, empati, iş birliği, girişimcilik, etik değerleri göz önünde tutarak ve çevrenin/toplumun genel anlamda iyi olmasını vurgulamaktır. Bu benzersiz din temelli finansal sistem, aşağıdaki gibi ayırt edici özellikleri detaylandırılarak konvansiyonel sistem ile aralarındaki farklılıklar daha iyi tanımlanabilir ve anlaşılabilir:

- 1. Dini temel:** İslami finans, İslami inanç ve hukuktan türetilen kural ve düzenlemelere dayanırken, geleneksel finansın dini kısıtlamaları yoktur. Tüm İslami finans ve bankacılık sözleşmeleri, Şeriat hukuku tarafından kabul edilebilir olmalıdır.
- 2. Faiz yasağı:** İslami finansın özünde faiz veya tefecilik olan ve kredi miktarına zaman geçtikçe ilave edilen riba yasağı vardır. Paradan para kazanmak yasaktır. İslam'da yasak olan paranın zaman değeridir. İslam, parayı bir mübadele aracı olarak tanımlar, ancak daha fazla para kazandırabilecek içsel bir değere sahip görmemektedir. Buna karşılık, faiz ödemesi ve faiz yüklemesi, geleneksel finansın merkezinde yer almaktadır.
- 3. Gerçek varlıklarla bağlantı:** Paranın daha fazla para kazanmasını önlemek için, tüm İslami finansal işlemler gerçek bir varlığa bağlıdır ve mal ve hizmet alışverişi vardır, bu da onları daha az riskli hale getirmektedir. Ancak konvansiyonel sistemde bu temel baz alınmamakta ve paradan para kazanma esası gözetilmektedir.
- 4. Ortak olarak banka:** Konvansiyonel bankalar mevduat sahiplerinden fon ödünç alır ve fonları borçlulara/girişimcilere ödünç verirken, İslami bankalar hem mudiler hem de borç alanlar için bir ortak olarak hareket etmektedir. İslami bankalar da belirli finansal işlemlerde satıcı olarak faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla alım ve satım işlemlerinde bir nevi aracılık hizmeti gören katılım bankaları, alıcının satış esansındaki karına ortak olmaktadır.
- 5. Kar ve zarar paylaşımı:** Konvansiyonel bankalar mevduat sahiplerine faiz öderler ve kredi verdikleri borçlulardan faiz almaktadırlar. Buna karşılık, İslami finasta önceden belirlenmiş kredi ödemeleri yasaklanmıştır; bunun yerine sistem kar ve zarar paylaşımı esasına göre çalışmaktadır. İslami bir banka, finansman sağladığı

müşterinin kârından pay alır ve ayrıca işin uğradığı zararı da paylaşmak zorundadır. Mevduat tarafında, İslami banka kâr ve zararını mevduat sahipleriyle, mevduat tutarları oranında paylaşmaktadır.

6. Daha ihtiyatlı seçim: Müşterinin ortağı olan İslami bankalar, borçlunun girişiminin hem kârını hem de zararını paylaşmaktadır ve bu durum, İslami bankaları müşterilerini ve finanse ettikleri projeleri seçerken daha ihtiyatlı olmaya teşvik etmektedir. Konvansiyonel bankalar, müşterinin kâr veya zarar yapmasına bakılmaksızın borçlularından sabit faiz almaktadır, bu nedenle müşterinin kredibilitesi ve ticari başarılarından ziyade teminat verme yetenekleri ile daha fazla ilgilenmektedirler. İslami bankalar ise projenin fizibilitesine ve girişimcinin yeteneklerine daha fazla önem vermektedir.

7. Üretken yatırım: İslam, Müslümanları paralarını biriktirmek yerine üretken işletmelere yatırım yapmaya teşvik etmektedir, çünkü âtıl para faiz geliri elde edemez. Bu nedenle, Müslüman mevduat sahipleri, kâr elde etmenin yanı sıra zarara katlanmak suretiyle bir projeye ortak olarak finansman sağlamaya teşvik edilmektedirler. Bu, ekonomiyi canlandırır ve girişimcileri başarılı olmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya teşvik etmektedir, bu durum en nihayetinde topluma da fayda sağlamaktadır (Kettell, 2010: 141).

8. Gereksiz ve aşırı risk: İslam, belirsizliğe yol açan aşırı ve gereksiz risk almaya dayalı her türlü işlemi yasaklamaktadır. Bu nedenle İslami finasta spekülasyon işlemlere izin verilmemektedir (Habib, 2018: 98).

3.2 FON TOPLAMA FAALİYETLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMSI

İslami finasta/katılım bankacılığında müşterilerden para toplama faaliyetleri özel cari hesaplar ve katılma hesapları yöntemleriyle yapılmaktadır. Katılım bankaları müşterilerden topladığı fon fazlası olan paraları, kar-zarar ortaklığı ve kiralama gibi işlemler ile kullandırarak gerçekleştirilmektedir. Katılım bankacılığında nakit para vererek kredi kullandırımı söz konusu olmamaktadır. Katılım bankalarının ödeme yaptığı üçüncü kişiler, müşterinin mal satın aldığı kişilerdir ve bu ödeme fatura karşılığı yapılmaktadır. Katılım bankaları yaptıkları bu ödemenin üzerine kendi alacakları kâr payını ekleyerek müşteriye ileri tarihli olmak suretiyle borçlandırmaktadır. Bu şekilde katılım bankacılığı işlemlerinin dışına çıkılmayarak yani fiktif işlem denilen konvansiyonel bankaların riba yöntemiyle elde

ettikleri kar elde etme yöntemine girmeden işlem gerçekleşmiş ve en nihayetinde katılım bankaları kar yaparak işlemini tamamlamış olmaktadır. Bu durum tamamen üretime ve mal alım satımına yönelik bir işlem olduğundan kayıt dışı ekonominin önüne geçen bir finansal yapı oluşturmaktadır. Buna göre alıcı ve satıcı arasında belge(fatura) olmadan bu sistem kullanılamamaktadır.

Konvansiyonel bankalarda fon toplama işlemleri vadesiz hesaplar ve vadeli hesaplar yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır. Konvansiyonel bankalar kesin kazanç vadinde bulunarak müşterilerden topladığı mevduatları, daha önceden belirlenmiş bir faiz ve vade ile değerlendirmektedirler. Konvansiyonel bankalar topladıkları bu mevduat ya da tevdiatları kredi müşterilerine nakit para olarak vermekte ve yine kesin kazanç sağlayacak şekilde geri ödeme planı oluşturmaktadırlar. Katılım bankalarındaki gibi fatura vb. belge düzenleme zorunluluğu bulunmamaktadır.

3.3 FON KULLANDIRIMININ SÜRESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Katılım bankalarında müşteriler fon kullandırım yöntemini ile yatırım yapmak istediklerinde katılım bankaları da bu yatırıma ortak olacaklarından kullandırılan fonun uzun vadeli olması her iki tarafında kazanması yönünden pozitif etki yaratacağından uzun vadeli fon kullandırma tercih edilmektedir. 12 ayın üzerinde kullandırılan fonlar bankacılık sektöründe uzun vadeli fon olarak değerlendirilir ve müşterilerin de kullandığı bu fonu ödeme noktasında büyük kolaylık sağlamaktadır.

Konvansiyonel bankacılıkta ise bankalar müşterilerin yatırımlarına bakmadıklarından genel itibariyle kısa vadeli fon kullandırma yöntemlerini müşterilerine pazarlamaktadırlar. Bu bankalar tamamen müşteriden gelecek olan paraya endeksli olmaları ve kısa vadeli kredi kullandırmaları müşterilerin kullandıkları krediyi ödeme noktasında zorlanmalarına sebep olmakla beraber çok sayıda batık kredi oluşmakta ve aynı zamanda da fatura vb. belgeler olmadan işlem yapıldığından kayıt dışı ekonominin oluşmasına da sebebiyet vermektedir.

3.4 TOPLANAN FONLARIN MALİYETİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Katılım bankalarının cari hesaplarında bekletilen mevduatların ya da tevdiatların herhangi bir maliyeti bulunmamaktadır. Banka topladığı ve cari hesabında tuttuğu bu paraları toplayarak kendi yatırımlarında kullanarak kar elde

etmektedir. Ancak katılma hesaplarında fark olarak elde edilen kardan müşterilerde kazanır ve kazanca ortak olmaktadır.

Konvansiyonel bankalarda ise tasarruf kaynaklarının maliyeti tamamen bankaya aittir.

3.5 RİSK KAVRAMI VE RİSK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bankalar açısından risk kavramı, finansal piyasalara bağılıktan kaynaklanan dalgalanmalar neticesinde şirket karlılıklarının olumsuz etkilenmesi olarak nitelenmektedir. Bankalar netice itibarıyla riske aracılık etmekte ve kullanılan fonlara genel olarak risk olarak bakmaktadırlar. Ancak bu riskleri doğru yönetmek ve onları tanımlayarak doğru atmak hem konvansiyonel hem de katılım bankalarının temel görevlerindendir. Sonuç olarak bankacılık var oldukça risk varlığını sürdürecektir.

Risk bankacılığın doğasında vardır ve kaçınılmazdır; bu nedenle, risk yönetiminin görevi, farklı risk türlerini kabul edilebilir seviyelerde ve sürdürülebilir karlılıkta yönetmektir. Bu görev, sırayla sağlam politikalar, yeterli organizasyon, verimli süreçler, yetenekli analistler ve ayrıntılı bilgisayarlı bilgi sistemleri gerektiren riske maruz kalmanın sürekli olarak tanımlanmasını, ölçülmesini, yönetilmesini ve izlenmesini gerektirmektedir. Buna ek olarak, risk yönetimi, değişiklikleri öngörme ve bir bankanın işinin, değişikliklerden kâr elde etmek veya en azından kayıpları en aza indirmek için yapılandırılabilmesi ve yeniden yapılandırılabilmesi şeklinde hareket etme kapasitesini gerektirmektedir. Bir düzenleyici otoritenin rolü, işlerin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair yollar dayatmak değildir. Bunun yerine, varlıklarının risk kompozisyonunu değerlendirerek ve ödeme gücünü korumak için yeterli miktarda sermaye ve rezervin mevcut olduğunda ısrar ederek bir bankanın ihtiyatlı gözetimini sürdürmeye odaklanmalıdır.

İslami finansal hizmetler sunan kurumlar, geleneksel finans kurumlarından farklı temeller üzerine kuruludur. Bu kurumlarda kâr elde etme, şeriata bağılıktan sonra ikinci sırada yer almaktadır. İslami finans kuruluşlarının tüm operasyonlarında ve ilişkilerinde aşağıdaki ideallere tam olarak uyması gerekir:

- İşlemlerde adaletin teşvik edilmesi ve herhangi bir sömürü ilişkisinin önlenmesi,
- İşlemdeki farklı ortaklar arasında risklerin ve ödüllerin paylaşımı,

- Faiz yasağı, bu, işlemlerin somut bir ekonomik amaca yol açan önemlilik unsurlarını içermesi gerektiği anlamına gelir (fiktif işlemin olmaması ve katılım bankalarının esaslarına uygun hareket edilmesi),
- Tüm paydaşlar arasında risk ve ödüllerin adil dağılımı,
- Arapçada haram olarak bilinen şeriat kural ve ilkelerine aykırı finansman faaliyetlerinin yasaklanması.

Bu maddelere göre, murabaha ve kar/zarar paylaşımı ya da Mudaraba gibi İslami finans biçimleri, sermaye yeterliliği gereklilikleri ve bir risk yönetimi çerçevesinde hesaba katılması gereken benzersiz risk özellikleri sergilemektedir.

İslami bankalar faaliyetlerini yürütürken iki tür riskle karşı karşıyadır: Bunlardan ilki konvansiyonel bankalara benzer riskler ve ikinci olarak şeriat ilkelerine uymak için gerekli olan özel gereklilikler nedeniyle ortaya çıkan benzersiz ve spesifik riskler olarak ifade edilmektedir. Faiz yasağı ve finansman işlem formunun önemlilik şartı, İslami finans kurumları tarafından kullanılabilen araçların türünü ve niteliğini ve bunlarla ilişkili riskleri belirlemektedir. Ek olarak, İslami finans kurumları, para piyasasına özgü faiz getiren araçları kullanamadıkları için likidite yönetiminde kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Genel olarak hem İslami hem de geleneksel bankalarla ilişkili risk dört ana kategoriye ayrılır: Finansal, operasyonel, ticari ve olay riskleri. Bu dört kategorinin her biri ayrıca alt kategorilere ayrılmıştır. Her bir risk türünün etkisi, geleneksel veya İslami bankalara uygulanıp uygulanmadığına bağlı olarak farklılık göstermektedir. İslami bankalara uygulanabilen bazı risk türlerinin, yalnızca operasyonlarının benzersiz doğası gereği olduğunu da belirtmek önem arz etmektedir. Buna göre,

3.5.1 Finansal Risk

Finansal riskin alt kategorileri kredi riski, öz sermaye yatırım riski, piyasa riski, likidite riski ve getiri oranı riskidir.

A) Kredi Riski: Kredi riski, karşı tarafın yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi veya borçlunun geri ödeme kapasitesinin bozulması riski olarak tanımlanmaktadır. Kredi riski, İslami ve konvansiyonel bankalarda en yaygın risk kaynağı ve banka başarısızlığının ana nedenidir. Bu nedenle, bir denetim otoritesinin birincil endişelerinden biri, bankaların iyi ifade edilmiş ve uygulanmış bir kredi politikasına sahip olmasını sağlamaktır. Kredi riskinin yönetimi genellikle üç politika

grubuna ihtiyaç duymaktadır: İlk politika grubu, yoğunlaşma, çeşitlendirme, bağlantılı taraflara kredi verme ve sektör/ bölge riskleri. İkinci politika grubu, risk taşıyan varlıkları farklı risk sınıflarına ayırarak riski ölçmek için kullanılır. Üçüncü politika grubu, bankaların kredi zararlarını karşılamak için yeterli karşılık bulundurmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

İslami bankalarda kredi riski yönetimi daha karmaşıktır. Karşı tarafın temerrüde düşmesi ve İslami bankaların kasıtlı gecikme dışında tahakkuk eden faiz veya ceza vermelerinin yasaklanması gibi birçok nedenden dolayı konvansiyonel bankalardan farklı risk yönetiminden bahsedilmektedir. Geciken kredi ödemelerinden dolayı bankanın sermayesi verimsiz faaliyette sıkışıp kalır ve bankanın yatırımcıları/müşterileri(mudileri) herhangi bir gelir elde etmezler. Ayrıca Mudarib veya Muşaraka ortağının ihmali veya suiistimali durumunda banka, geleneksel bankalarda uygulanacak olandan daha karmaşık bir kurtarma sürecine girmek zorunda kalmaktadır. İslami bankacılıkta, risk azaltımı amacıyla müşterilerden ek teminat talep etmek yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bu da özellikle teminattakileri likide çevirme durumunda piyasa koşullarına kolay bir işlem değildir.

İslami finans kurumları, kredi riski ve kredi riskinin azaltılması temel ilkeler benimsemektedirler. Bu ilkeler, tüm bankaların, finansman anlaşmasının tüm aşamalarında kredi riskini dikkate alan ve bunlara uyan açık ve sağlam bir kredi stratejisine sahip olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca bankalar, herhangi bir kredi olanağı vermeye karar vermeden önce uygun risk değerlendirmesini ve durum tespiti incelemesini içeren iyi ifade edilmiş bir kredi politikasına sahip olmalıdır. Bankaların, kredi riskine maruz kalmayı ölçmek ve raporlamak için etkili metodolojileri olmalıdır. Ayrıca, bankaların şeriat uyumlu kredi riski azaltma tekniklerine sahip olması gerekmektedir.

B) Öz Sermaye Yatırım Riski: İslami bankalarla ilişkili benzersiz risklerden biri, geleneksel bankalar öz sermayeye dayalı varlıklara yatırım yapmayı içeren öz sermaye yatırım riskidir. İslami bankalar, öz kaynak araçlarını elde tutarken, araçların amacına bağlı olarak iki farklı türde riske maruz kalmaktadır: Buna göre ilk risk türü, öz kaynakların yatırım amaçlı elde tutulması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda enstrümanlar esas olarak Mudaraba ve Muşaraka sözleşmelerine dayanmaktadır. İkinci tür risk, piyasa riski kapsamında ele alınan

alım satım veya likidite amacıyla öz kaynak bulundurmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İslami bankalar Mudaraba ve Muşaraka enstrümanlarına yatırım yaparken sadece yüksek piyasa, likidite ve kredi riskine maruz kalmamakta, aynı zamanda kazançlarda ve sermaye kaybında da yüksek oynaklığa maruz kalmaktadırlar. Ancak bu tür enstrümanlar aracılığıyla yatırımlar bankanın kazançlarına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

C) Piyasa Riski: Piyasa riski, piyasa fiyatındaki olumsuz hareketlerden kaynaklanan bilanço içi ve dışı bilanço pozisyonlarındaki kayıp riski olarak tanımlanmaktadır. İslami finans kurumları, finansman araçlarının varlığa dayalı yapısı nedeniyle geleneksel bankalardan daha yüksek piyasa riskine maruz kalmaktadır. İslami finans sözleşmelerinin çoğunda piyasa riski yükselmektedir.

Konvansiyonel bankalar, finansal araçlarda tuttıkları pozisyonlarda katılım bankaları gibi bu risklere maruz kalmaktadır. Yapılan kredi sözleşmeleri, fiyat veya faiz oranı değişikliklerinden kısa vadeli bir kâr elde etmek veya alım satım defterlerinin diğer unsurlarındaki riske karşı korunmak için yapılır. İslami finans kuruluşları şeriat ilkelerine göre hareket ettiklerinden, spekülatif işlemlerden veya riskten korunma veya diğer türevlere karşı korunma gibi gelecekteki olaylarla bağlantılı işlemlerden getiri elde etmesine izin verilmez. İslami bankalardaki ticaret defterleri, ticareti yapılan hisse senetleri, emtialar (Satışa hazır mallar), döviz pozisyonları ve çeşitli Sukuk biçimleriyle sınırlıdır. İslami finans kurumları, ortak yatırımcılar olarak fiziksel varlıkların sahipliğini üstlendiği birçok varlığa dayalı işlem gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, ekonomik değişiklikler veya dış olaylar durumunda risk, tüm varlık veya yükümlülük sınıfı için ortaktır.

İslami bankalar ayrıca fiyat artışı ve kıyaslama riskine maruz kalmaktadır. Geleneksel bankacılıkta, bankacılık hesaplarındaki faiz oranı riski, varlık ve yükümlülükler arasındaki uyumsuzlukların bir sonucudur. Sonuç olarak, yükümlülükler üzerinden ödenecek oran, aktifler üzerinden alınacak olan oranı aşmakta ve bu da kârlılığı ve uygulanabilirliğini tehlikeye atabilecek bir “faiz oranı sıkışmasına” yol açmaktadır. İslami bankalarda faiz yoktur; bunun yerine, Mudaraba varlıkları veya önceden sabitlenmiş İcara kiralamalarında olduğu gibi, kâr marjı niteliğine dayalı getiri alacakları bulunurken, kar/zarar ortaklarına olan getiriler mevcut piyasa beklentilerini takip etmektedir. Bunun sonucunda, geleneksel

bankalarda olduğu gibi, yerinden edilmiş ticari riske yol açan benzer türde bir sıkışma ortaya çıkmaktadır. Genel olarak, getiri oranı riski, faiz oranlarındaki artış nedeniyle sabit faizli bir varlığın değerindeki azalma riskinden, sabit faizli varlıklar ile değişken faizli yükümlülükler arasındaki faiz oranı uyumsuzluğu riskinden veya bunun tersinden kaynaklanmaktadır. Bu, kâr ve nakit akışı sıkışıklığına ve yurtiçi getiri oranları ile gösterge getiri oranları arasındaki marjdaki değişiklik nedeniyle olası zarara neden olmaktadır. Bu, bazı İslami bankaların, murabaha sözleşmelerindeki fiyat artışını fiyatlandırmak için harici bir kıyaslama kullandığında ortaya çıkmaktadır. Mevduat ve kredi getirilerinde düzeltme gerektiren yurtiçi parasal koşullar değişirse, ancak dış gösterge ile yurtiçi getiri oranları arasındaki marj değişirse, varlık getirisi üzerinde bir etki olabilir.

D) Likidite Riski: Likidite, banka başarısızlığının en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Beklenen ve beklenmeyen bilanço dalgalanmalarının azaltılmasında ve büyümeye kaynak sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bir bankanın mevduat ve diğer yükümlülüklerin itfasını (Borçlanma senetlerinin ihracında belirlenen vade tarihinde işlemiş faizi ve anaparasının birlikte geri ödenmesidir. Örneğin itfası gelen senet, 100 liraya alındı ve 10 lira da vade sonu faizi var ise, itfası geldiğinde 110 lira olarak ödenir (<https://kanalfinans.com/sorular/itfa-ne-demektir>, 2020).) karşılama ve kredi ve yatırım portföyündeki fon talebini karşılama yeteneğini temsil etmektedir. Bir bankanın elinde bulundurması gereken likit veya kolayca satılabilir varlıkların miktarı hem mevduat tabanı yapısının istikrarına hem de varlık ve yatırım portföyünün hızlı genişleme ve büyüme potansiyeline bağlıdır. Genel olarak, mevduat tabanı büyük, düşük konsantrasyonlu ve ağırlıklı olarak kısa ve orta vadeli kredilerden oluşan bir varlık portföyü olan bir banka daha düşük likiditeye ihtiyaç duyacaktır. Varlık portföyünün büyük bir bölümünün uzun vadeli büyük kredilerden oluşması ve mevduat tabanının yüksek konsantrasyon niteliğine sahip olması durumunda daha yüksek bir likiditeye ihtiyaç duyulacaktır. Buna ek olarak, büyük kurumsal mevduatların veya küçük mevduatların çekildiğine ve ayrıca banka tarafından halihazırda taahhüt edilen büyük fonları kullanan borçlulara ilişkin göstergeler varsa, bir banka daha yüksek likiditeye ihtiyaç duyacaktır.

Likidite riski birçok şekilde yorumlanmaktadır. Türkiye katılım bankaları birliği, likidite riskini, kabul edilemez maliyetlere veya kayıplara maruz kalmadan, yükümlülüklerini yerine getirememelerinden veya varlıklardaki artışları fonlayamamalarından kaynaklanan potansiyel kayıp olarak tanımlamıştır. Bir varlığın alım satımının zorlaşması, makul bir maliyetle fon temininde zorluk yaşanması ve likit varlıkların yükümlülüklerini karşılayamaması durumlarında likidite fazlalığı veya likidite sıkıntısından kaynaklanan risk olarak da tanımlanabilir. Likidite riski, her vade grubu ve her para birimi için standart likidite açığı ölçüsü veya likit varlıkların toplam varlıklara veya likit yükümlülüklerle oranı ile ölçülebilir. İslami bankacılık için geçerli olduğu şekliyle likidite riski iki tür olabilir: İlk olarak likit olmayan varlığın bankaların yükümlülüklerini ve finansal yükümlülüklerini yerine getirmesini zorlaştırdığı piyasada likidite eksikliği ve ikincisi ise erişim eksikliği sebebiyle bankaların ihtiyaç duyduğunda makul bir maliyetle borç alamadığı veya fon sağlayamadığı durumlarda likidite riski ortaya çıkmaktadır.

İslami bankaların üretime dayalı bir sisteme sahip olmalarından ötürü etkin likidite yönetimi politikalarına sahip olması gerekmektedir. Bu politikaların, işletmenin kendine özgü doğası ve sermaye piyasası ortamı göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca şu özellikleri de sağlamalıdır:

- Yönetim kurulunun yerinde düzenlemeye aktif katılımı,
- Likiditeyi ölçmek ve izlemek için sağlam süreçler uygulayan etkili bir strateji,
- Etkin izleme ve raporlama sisteminin varlığı,
- Hissedarların gerekli görüldüğünde ek sermaye sağlama yeteneği ve isteğini içeren yeterli fonlama kapasitesi,
- Etkin likidite krizleri yönetimi ve sabit kıymet likiditesine erişim.

Likidite ölçümü, uygun zaman dilimlerine dayalı vade merdivenleri oluşturularak belirlenmektedir. Herhangi bir dönemdeki fazlalık veya eksiklik, net fonlama gereksinimleri olarak adlandırılan, beklenen nakit girişi ve çıkışı arasındaki farktır. Ardından, banka yönetimi, varlık ve pasif yönetimi veya her ikisi yoluyla açığı nasıl kapatacağına karar verecektir. Likidite riski, çeşitli nedenlerle İslami bankaların karşı karşıya olduğu en kritik risklerden biri konumundadır. Birincisi,

geleneksel bankalara sunulanlara benzer şeriatla uyumlu araçların, yani bankalar arası piyasa ve ikincil piyasa borçlanma araçlarının sınırlı mevcudiyetidir. Faize dayalı borçlanmanın yasaklanması ve aktif bir bankalar arası para piyasasının olmaması, İslami bankaların likidite pozisyonlarını etkin bir şekilde yönetme yeteneklerini kısıtlamıştır. İkinci neden, ikincil piyasa işlemlerinde getirilen sınırlı kapsam ve kısıtlamalara bağlanmaktadır. Bunun nedeni, şeriat ilkelerinin, bu tür iddialar gerçek bir varlığa bağlı olmadıkça, finansal alacakların ticaretine kısıtlamalar getirmesidir. Üçüncü neden, konvansiyonel bankalara sunulan son kredi mercii seçeneği olan Merkez bankalarının iskonto penceresinin İslami bankalar için mevcut olmamasıdır. Bunun nedeni, İslami bankaların faize dayalı borçlanamamasıdır. Dördüncüsü, İslami bankaların elinde bulunan şeriat uyumlu araçların belirli özellikleri likidite riskine yol açmaktadır. Örnek olarak, murabahadaki iptal riski veya yalnızca eşit fiyattan alınıp satılabilen murabaha veya Selem sözleşmelerinin ticaretinin yapılamaması gösterilebilir. Ayrıca emtia piyasalarındaki likidite azlığı ve selem veya istisna sözleşmelerinin ikincil ticaretinin yasaklanması da söz konusudur. Son olarak, İslami bankalar, ellerinde bulunan sınırlı likit kısa vadeli şeriat uyumlu araçlar nedeniyle, ellerindeki büyük cari hesap portföyünün yalnızca küçük bir kısmına yatırım yapabildikleri için yüksek düzeyde âtıl nakit tutmak zorundadırlar. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ayrıca likidite riski yönetimi için iki ilke belirlemiştir: Birinci ilke, İslami finans kurumlarının etkin bir likidite yönetimi çerçevesine ve raporlama mekanizmasına sahip olmasını gerektirmektedir. Cari hesapların hem genel maruziyetini hem de ayrı kategori maruziyetini kolaylaştıracak şekilde ve kısıtlamasız olarak tasarlamaları gerekmektedir. İkinci ilke, bankaların bu tür riskleri azaltmak için fon sağlama yetenekleriyle ilgili likidite risklerini yeterli düzeyde ölçmelerini teşvik etmek olarak ifade edilebilir.

E) Getiri Oranı Riski (Yerinden Edilmiş Ticari Risk): Yerinden Edilmiş Ticari risk, İslami finans kurumları, fonlarını kurumda tutmak için bir teşvik olarak yatırım hesabı sahiplerinin getiri oranını artırma eğiliminde olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bu, Mudarib (Bir şirkette sermayeyi kullanan hissedar) olarak kâr payından alınmaktadır. İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim Kurumu, İslami bir bankanın yatırımcılarına veya mevduat sahiplerine yatırım sözleşmesinin fiili şartları kapsamında ödenmesi gerekenden daha yüksek bir getiri oranı ödemesi için

baskı altında olması durumunda, yerinden edilmiş ticari riski risk olarak tanımlamıştır. Bu, bir bankanın belirli bir süre boyunca düşük performans göstermesi ve yatırım hesabı sahiplerine dağıtım için yeterli kâr elde edememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki bir örnek, 1980'lerin ortalarından sonlarına kadar tüm kârını yatırım hesabı sahiplerine dağıtan ve hissedarlara hiçbir şey dağıtmayan Mısır'daki Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası örneğidir. 1988 yılında ise banka müşterilerine kârını aşan bir meblağ dağıtmış ve aradaki fark, bilançolarına taşınan zarar olarak yansımıştır. Bu risk, bankanın ödeme gücünü ciddi şekilde etkileyebilir.

Geleneksel bankalardaki faiz oranı riski ile İslami bankalardaki getiri oranı riski arasında üç temel fark vardır:

- İslami bankalarda belirsizlik daha yüksektir. Çünkü yatırımları kâr marjına dayalı ve öz sermayeye dayalı bir karışımdır, oysa geleneksel bankalar faize dayalı ve sabit getirili menkul kıymetlerin bir karışımını sundukları için yatırım getirisi oranında daha az belirsizliğe sahiptir,
- İslami bankalardaki mevduat getiri oranının önceden belirlenmemiş olması ve buna karşılık geleneksel bankalarda faiz oranının sabit olması,
- Katılım bankaları açısından öz sermaye yatırımlarının getirisinin proje sonuna kadar belirlenmez olması.

3.5.2 Operasyonel Risk

Operasyonel risk, “yetersiz veya başarısız dahili süreçler, insanlar ve sistemlerden veya harici olaylardan kaynaklanan kayıp riski” olarak tanımlanmaktadır. Bu, yasal riski içerir, ancak stratejik ve itibar riskini hariç tutar. İslami bankalarda, finansman biçimlerinin belirli sözleşmeye dayalı özellikleri ve yasal ortam nedeniyle operasyonel risk önem taşımaktadır. İslami bankacılıkta, operasyonel risk birçok nedenden dolayı ortaya çıkabilir. Bunlar:

- Bağlayıcı olmayan murabaha ve istisna sözleşmelerinde iptal riski,
- Operasyonel süreçlerde ve arka ofis işlevlerinde olası sorunları tespit etmek ve yönetmek için yetersiz bir iç kontrol sistemi,
- Daha geniş bir yasal ortamda İslami finans sözleşmelerin uygulanmasındaki potansiyel zorluklar,

- Bu tür faaliyetlerden elde edilen tüm gelirler sıfır olarak kabul edileceğinden, bankanın gelirini etkileyebilecek şeriat gerekliliklerine uyulmaması riski (Fiktif-İslami esaslara dayalı olmayan- işlemin yapılma riski),
- Yatırım portföyünün yönetiminde suiistimal ve ihmal riski. Böyle bir durumda tüm zararları banka üstlenmek zorunda kalacak ve Mudaraba banka üzerinde bir yükümlülük haline gelecek, bu da bankanın sermaye yeterliliğini ve ödeme gücünü olumsuz yönde etkileyecektir,
- Risk, emtia stoklarının muhafaza edilmesi ve yönetilmesi ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu, yetersiz envanter sisteminden kaynaklanan olası kayıpları içerecektir,
- Öz sermaye türü sözleşmelerin ve ilgili yasal risklerin izlenmesindeki potansiyel maliyetler ve riskler,
- Yapılandırılmış finansal işlemlerin artan kullanımı, özellikle banka kaynaklı varlıkların menkul kıymetleştirilmesi, bankayı yasal riske maruz bırakabilir.

Genel olarak, operasyonel risk dört kategoriye ayrılabilir:

- A) Geleneksel bankalardaki risklere biraz benzeyen operasyonel riskler. Bunlar, suiistimal ve yetersiz iç kontrol sistemine sahip olma gibi her türlü riski içermektedir.
- B) İslami bankalar tarafından kullanılan finansal araçların varlığa dayalı ve sözleşmeye dayalı doğasıyla ilgili risktir. Bu, bankanın sözleşmelerin hazırlanmasında ve yürütülmesinde riske maruz kaldığı şeriat uyumlu ürünlerle ilişkili risklere yol açmaktadır. Ayrıca İslami bankalar, finans araçlarının varlığa dayalı yapısı nedeniyle, bilançolarında konvansiyonel bankalara göre daha fazla fiziki varlık taşımaktadır. Bu, envanterin maliyeti, kontrolü ve yönetimi ile ilişkili ek risklere yol açmaktadır. Ayrıca, İslami bankalarda bilgi teknolojisi ile ilişkili operasyonel risk, yazılım henüz tam olarak geliştirilmediği ve standartlaştırılmadığı için geleneksel bankalardan çok daha yüksektir.
- C) İki tür riskten oluşan Şeriat-uyum riskinden söz edilebilir: İlk olarak bankanın faaliyetlerinde şeriat kural ve ilkelerine olası uyumsuzlukla ilgili risk ve ikinci olarak da Mudaraba sözleşmeleriyle bağlantılı risk ve suiistimaldir. Muharibin suiistimal veya ihmali durumunda fon sağlayıcılar tarafından yatırılan fonlar muharibin sorumluluğu haline gelmektedir.

D) Yasal risk, para cezalarına, cezalara veya denetim faaliyetlerinden kaynaklanan cezai zararlara ve özel anlaşmalara maruz kalma dahil olmakla birlikte bunlarla sınırlı değildir. İslami bankalarda şeriatı uygun sözleşmelerin yorumlanması ve uygulanmasındaki belirsizlikten kaynaklanan hukuki risk çok önemlidir.

Operasyonel risk yönetimi için iki ilke belirlemiştir:

A) İslami finans kurumlarının bu tür riskleri azaltmak için yeterli kaynaklara ve yeterli bir sisteme ve kontrole sahip olmasını sağlamak. Ayrıca, tüm işlemlerin şeriat kural ve ilkelerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak için tüm katılım bankalarının bir şeriat kurulu tayin etmesi konunun kontrolü açısından önem taşımaktadır.

B) Müşteri ve hissedarların çıkarlarını korumak için yeterli ölçümlerin yapılmasını sağlamak.

3.5.3 Ticari Risk (İş Riski):

İş riski, makroekonomik ve politik kaygılar, yasal ve düzenleyici faktörler ve ödeme sistemleri ve denetçiler gibi genel finansal altyapı dahil olmak üzere bankanın iş ortamı ile ilişkilidir. İş riskleri temel olarak altı tür riskten oluşmaktadır:

- Para birimlerinin döviz kurundaki dalgalanmalardan kaynaklanan oynaklık riski,
- Hisse senedi piyasası dinamikleri nedeniyle yatırımların değer kaybetmesinden kaynaklanan öz sermaye riski,
- Takas ve ön ödeme riski. Takas riski, karşı tarafın sözleşmeye göre menkul kıymeti veya nakdi teslim etmesinden sonra, menkul kıymetin alınıp satılması sırasında belirlenen sözleşmeye göre teminatı veya değerini nakit olarak teslim etmemesidir. Peşin ödeme riski, kredilerin, özellikle konut kredilerinin, faiz oranlarındaki düşüş nedeniyle vadesinden önce ödenmesi riskidir,
- Bankaların müşteri mevduatlarının büyük miktarda çekilmesiyle karşı karşıya kaldıkları para çekme riski. Risk, bankaya olan güvenin veya güvenin kaybolması, diğer bankaların sunduğu yüksek getiri oranı veya konvansiyonel bankalardaki pencereler gibi birçok nedenden dolayı ortaya çıkabilir,

- Belirli bir ülkedeki siyasi veya finansal olaylar nedeniyle yabancı varlıkların potansiyel oynaklığından kaynaklanan ülke riski,
- İtibar riski, yönetimin sorumsuz hareket veya davranışları nedeniyle kurumun itibarının zedelenmesiyle sonuçlanan risktir. İtibar riski, İslami bankalar için olduğu kadar geleneksel bankalar için de geçerli olan bir risktir. İster geleneksel ister İslami olsun, herhangi bir finans kurumuna duyulan güven kaybı, bir bütün olarak finansal sistem üzerinde derinden olumsuz bir etkiye sahip olacaktır. Geleneksel bankacılık sistemine kıyasla erken bir aşamada olan İslami finans sektörü, geleneksel bankacılık sistemine göre çok daha ciddi bir etki ile daha yüksek itibar riskine maruz kalmaktadır. Bu riskin ana nedeni, şeriat kural ve ilkelerinin farklı yorumlanması nedeniyle farklı yargı alanlarındaki farklı İslami bankalar arasındaki standart ve uygulamalardaki tutarsızlıktır.

3.5.4 Olay Riskleri

Olay riski, bankanın faaliyetlerini tehlikeye atabilecek veya finansal durumunu ve sermaye yeterliliğini zedeleyebilecek her türlü dışsal riski içermektedir. Bu tür riskler arasında siyasi olaylar, büyük bir bankanın başarısızlığından veya bir piyasa çöküşünden kaynaklanan etkileşim, bankacılık krizleri, doğal afetler ve iç savaşlar yer almaktadır. Bu risk tahmin edilemez ve çoğu durumda olay meydana gelmeden hemen öncesine kadar beklenmeyen bir risk olarak ifade edilebilir. Bu nedenle, bankaların bu tür bir riske hazırlanmak için bir sermaye yastığı tutması gerekir (Tiby, 2011: 27-45).

3.6 KONVANSİYONEL FİNANS SİSTEMİ İLE İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNİN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Geleneksel sistem ile İslami finans sisteminin global anlamda genel geçer farklılıkları servet ve mülkün mülkiyeti, istekler ve kaynaklar, sosyal refah, piyasa ekonomisi, ülkelerin rolü ve ekonomik döngüler olmak üzere altı kısımda incelenmiştir. Bu farklılıklar İslami finans sisteminin genel olarak düşünce biçimini ve buna bağlı olarak ekonomik yönetim sistemini serbest piyasada nasıl etkilediği üzerine bir fikir oluşturmaktadır. Buna göre bu farklılıklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Konvansiyonel Finans Sistemi ile İslami Finans Sisteminin Genel Olarak Karşılaştırılması

Faktör	Konvansiyonel Finans Sistemi	İslami Finans Sistemi
Servet ve Mülkün Mülkiyeti	Kapitalizmde bireyler mutlak sahip olabilirken, sosyalizmde toplum toplu olarak mülk sahibidir.	Mutlak mülkiyet Allah'a aittir, insan ancak vekildir.
İstekler ve Kaynaklar	Kaynaklar sınırlıyken istekler sınırsızdır, bu da kıtlık sorununu yaratmaktadır.	İstekler sınırlı olmalı ve kıtlık, kaynakların yanlış dağılımı, aşırı tüketim, lüks ve israftan kaynaklanmaktadır.
Sosyal Refah	Kapitalizmde bu, serbest piyasa ve kişisel çıkarla sağlanırken, sosyalizmde devlet bunu merkezileştirilmiş üretim ve dağıtım yoluyla başarmaktadır.	İslam, bireysel düzeyde üretkenliği teşvik eder, ancak kişinin servetini paylaşmanın ahlaki gereklilikleri aracılığıyla sosyal refahı yaratmayı amaçlamaktadır.
Piyasa Ekonomisi	Piyasa ekonomisi kapitalizmde ana belirleyici iken, sosyalizmde arz merkezi olarak kararlaştırıldığı için talep ve arz fiyatlara bağlı değildir.	Piyasa ekonomisi uygulanır, talep ve arz fiyatları belirler, ancak bunların hepsinin bir sosyal refah çerçevesinde yapılması gerekmektedir.
Ülkelerin Rolü	Kapitalizmde piyasalar Devletten daha baskın bir rol oynarken, sosyalizmde Devlet baskın bir rol oynamaktadır.	Devlet, etik faaliyetlerde bulunur, toplumun çıkarlarını korur ve kaynakların etkin dağılımını sağlamaktadır.

Ekonomik Döngüler	Finansal yapı önemli inişler ve çıkışlar göstermektedir.	İslam ekonomisinde bu iniş çıkışlar, tüketimin ılımlılığı ve lüks, israf ve gereksiz borçlardan kaçınılması yoluyla azaltılmaktadır.
-------------------	--	--

4. KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNİN GLOBAL ANLAMDA İKTİSADİ BÜYÜME AÇISINDAN ÖNEMİ VE GELECEĞİ

İslami finans hala küçük bir endüstri olarak göze çarpmaktadır. IFSB (İslami finansal hizmetler kurulu) İslami finansın küresel varlıklarının dünyanın toplam finansal varlıklarının yüzde 2'sinden daha azına tekabül ettiğini ve bu anlamda İslami finansal sistemin gelişmekte olduğunu ifade etmektedir. İslami finans sisteminin faize dayalı bankacılık ve finans sistemine göre çok küçük olmasına rağmen, önemli ölçüde büyüdüğü göze çarpmaktadır. İslami finans, kendi mutlak ölçümüyle, özellikle eşitlik ve sosyal adalet gibi en temel etik ilkelerine sadık kalmak istiyorsa, kat etmesi gereken uzun bir yol söz konusudur. Göreceli ölçümlerle, İslami finans sistemine tam bir geçiş tasavvur edenler, faize dayalı sistemin yüzde 98'lik hakimiyetini hala aşmak zorundadır. Bunun paralelinde 2008'deki Sekizinci Harvard Üniversitesi İslami Finans Forumu'nda özgünlük konusu şöyle özetlendi: “İslami finans sisteminin bugüne kadar izlediği yol, İslami vizyonla tamamen olmasa da kısmen uyumludur. İslami finans konvansiyonel finansın gölgesinde kalmaktan kendini kurtaramamıştır. Kar ve zarar paylaşımı uygulamalarının kullanımı yetersizken, borç yaratan satış ve kiralamaya dayalı uygulamaların kullanımı baskın olmuştur. Sonuç olarak, İslami finans sistemi, uygulandığı şekliyle, bazı eleştirmenlere İslami finansın gerçek bir yansıması gibi görünmemektedir. Sistem özgünlük açısından önemli bir ilerleme kaydedemezse, müslüman kitleler nezdinde güvenilirliğini kaybedecek ve kaydettiği hızlı ilerleme sürdürülebilir olmaktan uzak olacaktır.”

İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinin daha önce riba yasağı nedeniyle herhangi bir bankacılık hizmeti kullanmayacak kişilere sunulması faiz hassasiyeti olan kişiler için hem yatırımlarını desteklemek adına hem de kendi görüşleri çerçevesinde olması anlamında büyük bir adımdır. Bu bankalar bu insanların hayatlarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Ayrıca, üretken projeler artık bir yatırım ve finansman akışına sahip olduğundan, bu fonların harekete geçirilmesi toplum için çok önemlidir.

Ortadoğu ve Afrika'daki Müslüman ülkeler gözlemlendiğinde bu ülkelerin, küresel Müslüman toplumun ihtiyaçları için, çoğunluğun iyiliğine zarar verecek şekilde ulusal zafer peşinde koştukları görülmektedir: Helal, tüm Müslümanlar için

çok önemlidir. Ama Malezya, Türkiye ve İran bu konuda merkez olmak istemektedir. Bu tür konularda tek bir devletin tüm İslam dünyasına hizmet etmesi beklenemez. İslam çoğunluklu ülkeleri temsil eden 57 üyeli İslam İş birliği Teşkilatı'nın Müslüman ülkelerin ekonomilerine yardım etmek için herhangi bir sistem geliştirmedeği, bu ülkelerin birbirlerine yardım etmediklerini ve daha genel bir ifadeyle bu üye ülkelerin İslami finans modeli üzerinde yenilikçi bir reform geliştirmedikleri açıkça söylenebilir. Bu üye ülkeler özelinde İslami bankacılık ve finansın istikrarlı büyümesi için ele alınması gereken alanlar şu şekilde ifade edilebilir:

1. Öz sermaye ve borca dayalı enstrümanların en azından düz bir zemine yerleştirilmesi, sistemli bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.
2. Risk paylaşımına dayalı finansal kapsayıcılığı genişletmek için hisse senedi piyasaları iyileştirilmelidir.
3. Büyük uluslararası finans piyasalarındaki işlemleri ve sözleşmeleri yöneten şeriat yasaları ile ticari yasalar arasında uyumluluk yaratmak için yollar bulunmalıdır.
4. Müslüman hükümetler, faiz oranlarından kaçınan finansman yollarını bulmalıdır.
5. İslami Şeriat Araştırma Akademisi (ISRA) gibi önde gelen fukaha (hukukçular) ve fıkıh (İslam hukuku) kurumlarının, düşük maliyetli ve rekabetçiliği kolaylaştıracak risk paylaşımli finans fikhını geliştirmeleri gerekmektedir.
6. Vatandaşları risk paylaşımının, finansal kapsayıcılık ve katılımın faydalarıyla daha iyi tanıştırmak için halk eğitiminin desteklenmesi gerekmektedir.
7. Bütün bunlar, güçlü bir gözetim ile karşılanmalıdır (Alim, 2013: 261-278).

İslam hukukuna (Şeriat) derinden kök salmış İslami finans sektörü, şüphesiz önümüzdeki yıllarda modern finans üzerinde giderek daha büyük bir etkiye sahip olacaktır. 1970'lerdeki resmi kuruluşundan bu yana, endüstri, konvansiyonel finansı geride bırakan bir büyüme oranına sahiptir.

Ekonomi, din ve kültür arasındaki etkileşim, ekonomide çok önemli ama yeterince keşfedilmemiş bir konu olmaya devam etmektedir. Konvansiyonel finans görüşü, dindarlığın ekonomik performansla azalan irrasyonel (gerçek dışı) bir seçim olduğu yönündedir. Ancak, güven inşası, itibar, aidiyet duygusu ve karşılıklı destek gibi dinin olumlu dışsalılıklarının ekonomik büyümeye yol açabileceğini belirten son çalışmalar, konvansiyonel finans görüşünün aksini ispatlamaya yetmiştir.

Literatürdeki son araştırmalara bakıldığında, kültürün ekonomi üzerindeki etkisi de incelenmiştir ve din genellikle kültür için bir vekil olarak hizmet etmektedir.

Bu durumda şu soruyu sormak doğru olacaktır: Dinin ekonomik performans üzerinde net bir pozitif etkisi var mıdır? İslami finans, aşağıdaki dört nedenden dolayı bu konu için ideal bir test zemini sunmaktadır: Birincisi, İslam şu anda dünyadaki en büyük dinlerden birisidir ve diğer tüm dinlerden daha hızlı büyümektedir. İkincisi, İslami finans endüstrisi, finansal hizmetler ve piyasalar genelinde uluslararası ölçekte büyümektedir. Üçüncüsü, ekonomik sistemler, gelirin yeniden dağılımı, serbest ticaret ve özel mülkiyet konularında belirli pozisyonlardan kaçınan diğer dinlerin aksine, İslam bu konularda açık bir pozisyonu savunmaktadır. Dördüncüsü, İslami finansı incelemek, dünya dinlerinin ekonomileri nasıl etkilediğine dair temel bilgiler sağlamaktadır.

İslam ekonomisinin geleneksel ekonomiden ayrılmasının en temel yolu, değerlere ve etik teoriye yaptığı vurgudur. Konvansiyonel ekonomi, ekonomik ajanları, kaynakların maliyet ve faydalarındaki değişikliklere uyum sağlayan tercihler (tutumlar, zevkler, eylemler ve yasalar) koleksiyonları olarak kabul ederken, İslam ekonomisi, insanların Tanrı'nın yeryüzündeki hizmetkarları ve vekilleri olduğunu kabul etmektedir. Faaliyetlerini Şeriatın emirlerine uyacak şekilde uyarlamaktadır. Böylece, İslam ekonomisinde, geleneksel ekonominin rasyonel varlığı, kişisel çıkarlarını yalnızca toplumsal sınırlara ve toplumsal çıkarlara uygun olarak yerine getirmeye çalışan “sadık” varlıkla değiştirilmektedir. İslami finans, ekonomik faaliyeti, üretimi, ticareti ve serbest piyasaları teşvik etmektedir, ancak ekonomik faaliyetlerin etik ve ahlaki olarak meşru bir temele dayanması şartı gözetilmektedir. İslam ekonomisinde ekonomik kaynaklar hem finansal hem de sosyal olarak fayda sağlanabilecek şekilde kullanılmalıdır.

Modern dünya, kalıcı ekonomik krizlerle boğuşmaktadır. Bunun nedeni, finansallaşmanın yükselişi ve ardından finans sektörü ile reel ekonomi arasındaki kopukluktur. Konvansiyonel finans endüstrisi bu kopukluğun başlıca nedeni olsa da İslami finans, reel ekonomi odaklı olduğu ve tüm işlemlerin varlığa bağlı olmasını zorunlu kıldığı için bir panzehir olduğu ifade edilebilir (Hassan, 2019: 655-657).

İslami finans hareketinin karşı karşıya olduğu beklentiler, sorunlar ve zorluklar ile toplumların sosyo-ekonomik gelişimi için rolünü nasıl ve ne ölçüde

oynayabileceği tartışılmaktadır. İşlami finans ilkelerinin kamu sektörü finansmanı için kullanılması, mali disiplinin sağlanmasına ve dolayısıyla para yönetimi için adil bir temel oluşturulmasına yardımcı olacağından İşlami finans kamu sektöründe tercih edilmelidir. İşlami finans kurumlarının reel sektör işleri, ticaret, kiralama ve gayrimenkulle ilgili sözleşmelerin uygulanarak yapısal düzenlemelerin getirilmesi kalkınma ve refah anlamında büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda devletlerin refahı ve milli hasılanın artması sonucu düşünülerek kamu kesimi finansmanında İşlami finans ilkelerinin kullanılması önem arz etmektedir (Ayub, 2012: 327-335).

5. LİTERATÜR TARAMASI

Bu alanda yapılan araştırma ve incelemelere bakıldığında İslam ekonomisinin iktisadi büyüme ve kalkınmaya olan etkilerinin incelendiği ve çeşitli araştırmaların yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu araştırmalara göre genel anlamda İslam ekonomisinin iktisadi büyümeye olumlu anlamda etki ettiği gözlemlenmiştir. Noman Arshed çalışmasında İslami bankacılık mevduatı piyasasını değerlendirmektedir. Buna göre hem konvansiyonel hem de katılım bankalarının aracılığı, fazla sermayenin verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlarken, mevduat kaynağının istikrarlı mevcudiyeti, bankaların uzun vadeli sermaye yapısı portföyünü yönetmesine yardımcı olur. Bu durumda geleneksel bankaların aksine, İslami bankalar şariat gerekliliklerini de yerine getirmeli ve üretim odaklı fonlama ile iktisadi büyümenin gerçekleşebileceğini belirtmekte, mevcut kaynağın istikrarının bu şekilde sağlanacağını ifade etmektedir (Arshed, 2020: 1-19).

Muhammed Zahid Siddique İslami bankacılık teorisinin, paranın değişimi kolaylaştıran nötr bir alışveriş aracı olduğunu, bankanın ise tasarrufları ve yatırımları ekonomide eşitleyen bir aracı kurum olduğunu varsayan neoklasik para ve bankacılık teorisine dayandırmaktadır. Buna göre paradan para kazanmanın katılım bankalarının politikasında olmaması gerektiğini ve dolayısıyla riba diye tabir edilen faizin, katılım bankalarına fiktif işlemler (üretim odaklı olmayan) ile bulaşmaması gerektiğinin İslami değerler açısından önemini vurgulamıştır (Siddique, 2020: 1-16).

Katılım bankalarının finansal raporlama ve muhasebe kısımlarında risk analizi yapıldığında işlemlerin şeffaf bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Buna göre İmam Vahyudi çalışmasında katılım bankalarının üretime dayalı sistem olduğundan faturalandırma yöntemi kullanıldığını ve açıktan kredi/fon kullandırım sistemi olmadığından, paydaşlar İslami bir bankanın finansal performansını ve şariatını değerlendirmek amacıyla güvenilir bilgiler elde edebileceklerinden bahsetmektedir (Vahyudi, 2015: 36).

İslami ve geleneksel bankacılıkta rekabet koşulları incelendiğinde Rima Turk Ariss'e göre İslami bankaların konvansiyonel bankalara kıyasla varlıklarının daha büyük bir kısmını finansman faaliyetlerine ayırdığını ve ayrıca daha iyi sermayelendirildiklerini göstermektedir. Ayrıca İslami bankacılığın geleneksel bankacılığa kıyasla daha az rekabetçi olduğunu ifade etmektedir. Katılım bankaları

açısından kârlılığın piyasa gücüyle önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Ancak bu, İslami bankalar için daha yüksek kârlılık seviyelerini garanti etmemektedir (Ariss, 2010: 101-108).

Mohammad Omar Farooq çalışmasında modern ekonomilerdeki kronik krizlerin ardındaki kilit faktörün, finansallaşmanın artan egemenliği ve bunun sonucunda, geleneksel finans endüstrisinin önemli bir katkıda bulunduğu finans sektörü ile reel ekonomi arasındaki kopukluk olduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık, İslami finans, tüm işlemlerin varlığa bağlı (üretim odaklı) olması gerektiğinden, reel ekonomi odaklı olduğunu iddia etmektedir (Farooq, 2018: 1-12).

Nauman Ejaz ise yaptığı araştırmasında geleneksel finansal sistemin birincil mimarisinin, nominal ve gerçek işlemler arasında yasal olarak “düğüm” olmadığı için finansal krizleri tetiklediğini vurgulamaktadır. Bu yasal bağlayıcılık, faize dayalı mekanizmaların, nominal işlemlerin gerçek işlemlerle desteklendiği bir düzenleme ile değiştirilmesini ve nominal varlıkların menkul kıymetleştirilmesinin risk paylaşımı yerine risk transferi ilkelerine dayalı olarak yasaklanmasını gerektirecektir. Nauman Ejaz’a göre bu konunun temelindeki argüman, herhangi bir krizin olumsuz etkisinin boyutunun nominal ve reel ekonomi arasındaki uçurum ve risk dağılımını yöneten mekanizmalarla orantılı olacaktır. Bu nedenle, İslami Finans savunucularının savunduğu gibi İslami finans sektörü, küresel finansal kriz sırasında direnç göstermiştir ve bu yönüyle geleneksel sistemin bir adım önünde tutulması gerektiğini vurgulamaktadır (Ejaz, 2014: 45-54).

Bunlardan bağımsız olarak İslami bankacılığın faal olduğu ülkelerde İslami bankacılığın var olma sebeplerinin hayata ne kadarının geçirildiğini, yani eşitlik ve sosyal refahı ne derecede arttırdığını inceleyen Velid Mansur, olumsuz bir tablo ile karşılaşmaktadır. Velid Mansur’a göre İslami bankacılık, onu geleneksel bankacılıktan farklı kılan ahlaki temellere dayanmaktadır. Bazıları, İslami bankacılığın İslam'daki temeli nedeniyle ahlaki açıdan daha çekici bir sistemi temsil edebileceğini iddia etmektedir. Ancak, kanıtlar durumun böyle olmadığını göstermektedir. Buna göre mevcut İslami bankacılık uygulaması, İslam'ın ahlaki değerlerine dayanan adalet, eşitlik ve sosyal refahı artırma hedeflerine ulaşamamıştır (Mansour, 2015: 51-77).

Konvansiyonel bankacılık ile katılım bankalarının Türkiye ekonomisine katkılarını araştıran Taner SEKMEN ise konvansiyonel bankaların Türkiye’de ekonomik büyümeye olan katkısının katılım bankalarından daha fazla olduğundan bahsetmiştir. Ancak İslami finans sisteminin geliştirilmesinin ve teşvik edilmesinin katılım bankalarının ekonomik yapı içindeki payının artmasının yanı sıra iktisadi büyümeye olan katkısının da oransal anlamda artış göstereceğini ifade etmektedir (Sekmen, 2021: 183-196).

Ahmet EFE katılım bankacılığı ve İslami finans sektöründeki temel teknik sorunların çözümü isimli makalesinde konvansiyonel bankaların sosyo-ekonomik sorunlara yol açan “sen çalış ben yiyeyim” şeklinde de tabir ettiğimiz ve risksiz getiriye temsil eden faizli sistemin yerine risk sermayesinin karşılığı üretim olan ve sürdürülebilirlik noktasında çok önemli bir yer edinen, reel ekonomiye güç veren katılım bankacılığı sisteminin paradan para kazanma durumunu ortadan kaldırdığını ve iktisadi büyüme açısından ülkelerin genel finans sistemi içerisinde büyük pay alması gerektiğini vurgulamıştır (Efe, 2021: 304-326).

İslam iktisadı konusundaki temel sorunlara değinen Muhammet Fatih CANBAZ ise 2020 yılı sonunda İslam iktisadını temel alan katılım bankalarının 3 trilyon dolarlık bir piyasa hacmine ulaşmasına rağmen farklı sorunlarla karşılaştığının altını çizmiştir. Bu sorunlara ilişkin yaptığı çalışmasında uygulamaya ilişkin ve beşerî olmak üzere iki çeşit sorundan bahsetmektedir. Bu sorunların iyileştirilmesine yönelik çalışmalar neticesinde İslami finans sisteminin daha iyi noktalara geleceğini vurgulamıştır (Canbaz, 2020: 224-257).

Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme sebepleri ile alakalı çalışma yapan Öğretim Görevlisi Birol GÖRMEZ, bazı konvansiyonel bankaların kendi bünyesinde faizsiz sistemi uyguladıkları birim açtıklarını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak yaptığı ankette ise en önemli unsurun hizmet ve ürün kalitesi olmasından bahsetmektedir. Bunun dışında ise sırası ile “imaj ve güven”, “personel kalitesi”, “dini ve çevresel etkiler” unsurlarının yer aldığını yaptığı ankette belirlemiştir (Görmez, 2013: 188-206).

İslam iktisadının geleceğine yönelik düşüncelerini ifade ettiği çalışmasında Mahmut YARDIMCIOĞLU, İslami finans sisteminin üst seviyelerde hizmet verebileceği ve toplumsal refahın bu şekilde artması için hükümet/düzenleme

kuruluşlarından destek görmesinin önemine vurgu yapmıştır. Dünya bankası ve buna benzer çok uluslu kurumların da bu alandaki çalışmaları desteklediğini dile getirmiştir. İslami finansın birçok ülkede finansal hizmetlerin büyük bir oranına sahip olmasını ifade eden Yardımcıoğlu, aynı zamanda bu sistemin uygulanacağı ülkelerde ekonomik refahın da üst seviyelere tırmanacağını belirtmektedir (Yardımcıoğlu, 2016: 139-145).

Bu alanda ekonometrik bir çalışma örneği sunan Ömer Fazıl EMEK, çeşitli yöntemler kullanılarak katılım bankalarının ekonomik büyümeye olan etkilerini ortaya koymuştur. Buna göre modellerde genellikle katılım bankaları özelinde mevduatlar ve kullandırılan krediler bağımsız değişken olarak belirlenmiştir ve bunların ekonomik büyümeye etkileri araştırılmıştır. Johansen eşbütünleşme, ARDL sınır testi, Vektör hata düzeltme modelleri (VECM) ve Granger nedensellik gibi testlerin yapıldığı bu çalışmalarda katılım bankacılığı alanındaki gelişmeler ile ekonomik büyüme arasında kısa/uzun dönemli ilişkinin ve nedenselliğin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu yapılan testlerin yorumlanması yapıldığında katılım bankalarının mevduat ve fon kullandırmaların bağımsız değişken olarak varsayımı yapıldığında ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olduğu görülmekte ve aralarında nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Türkiye dışında da diğer dünya ülkelerinin de özellikle İslami finans sisteminin yoğunlaştığı Malezya, Endonezya, Pakistan gibi ülkelerde genellikle kullandırılan krediler ile GSYİH arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve aralarında nedensellik bağının olduğu sonucuna varılmıştır. Bu anlamda Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmalar ile diğer İslam ülkelerinde yapılan araştırmaların uyumu göze çarpmaktadır (Emek, 2021: 1-28).

Fatih GÜÇLÜ İslami finansın gelişimine katkı sağlayan ve kısaca bu sistemin tarihçesine değindiği çalışmasında İslami finansın özellikle 1970’lerden sonra gelişmeye başladığı ve 1990’lardan sonra İslami finans sektörünün olgunluk seviyesine ulaştığını ifade etmektedir. İslami finansın gelişmesine katkı sağlayan kurumlar arasında İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) ve İKB (İslam Kalkınma Bankası)’nin önemli roller üstlendiğini çalışmasında belirten GÜÇLÜ, İslami finans sektörünün sağlıklı gelişimi açısından ve standardizasyon anlamında bu sektöre olgunluk katan İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu

(AAOIFI), İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)'nin payının azımsanmayacak kadar fazla olduğunu ileri sürmüştür (Güçlü, 2020: 75-91).

Günümüz dünyasının son dönemlerinde tüm insanlık olarak yaşadığımız zorluklara değinen Cem KORKUT da gerçekleştirdiği çalışmasında ekonomik krizlerin ve son salgının dünya üzerinde oluşturduğu sallantının kapitalist rejimin uzantısı olan konvansiyonel bankalar ile çözülebilmesinin zor olduğunu ve buna alternatif bir yapı olarak, bir kurtuluş reçetesi şeklinde tarif ettiği İslam iktisadının geleceğe yön vereceğini ifade etmektedir. Bu noktada insanı bir kaynak olarak görmekten ziyade bir kıymet bir değer olarak gören İslam iktisadının adil ve eşit dağılım çerçevesinde dünya üzerindeki değerleri âtıl bırakmadan işlemlerini ele almaktadır (Korkut, 2020: 212-243).

Kurumsal şirketlerin ekonomik kalkınmaya etkilerini inceleyen Uğur KARAKAYA çalışmasında ülkelerin gelişmişlik ya da az gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kurumsal yapılardaki farklılıkların öneminden bahsetmektedir. İslami anlamdaki kurumsal yapıların amacı insanlığın maddi ve manevi olarak kalkınmalarıdır. Bunun dışında da iktisadi olarak büyüme ve kalkınmayı teşvik edici özelliklere sahiptir. İslam iktisadı genel olarak değerlendirildiğinde sosyalizmin temel prensibi olan mülkiyet hakkının eşitliğinden ve bu hakkın korunmasından söz etmektedir. Aynı zamanda toplumsal hayatın kolaylaştırılması adına işlem maliyetlerinin düşürülmesini teşvik etmiş, gaspı, yolsuzluğu ve başkasının mülküne tecavüzün önüne geçmiştir (Karakaya, 2020: 49-63).

Emrah KOÇAK, İslami finans sisteminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek için ilk olarak yapısal kırılmalı birim kök ve eşbütünleşme testlerini kullanmıştır. Daha sonra en küçük kareler ve vektör hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile değerlendirilmiştir. Bunların sonucunda Türkiye’de İslami finansın ekonomik büyümeye etkisinin pozitif yönde olduğu sonucuna ulaşılmakta ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Koçak, 2018: 67-91).

6. TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN İSLAMİ FİNANS VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ

Bankaların ve diğer finansal araçların finansal hizmetlerinin hacminin yanı sıra sermaye piyasalarındaki finansal işlemlerin hacmindeki bir artış olarak tanımlanan finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantı, uzun süredir kalkınma ekonomisi alanında önemli bir konu olmuştur. Finans sektörü, finansal kaynakları en çok talep eden sektörlerle yönlendirebilirse, büyümeyi teşvik edici bir rol oynayacaktır. Finans sektörü daha gelişmiş olduğunda, daha fazla finansal kaynak verimli kullanıma tahsis edilebilir ve ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunabilecek daha fazla fiziksel sermaye oluşmuş olacaktır (Ali, 2009: 59-74).

6.1 VERİ SETİ VE UYGULAMANIN AMACI

Yapacak olduğumuz bu çalışmanın amacı VAR (Vektör Otoregresyon) modelini kullanarak İslami finansal sistemin Türkiye’de büyümeyi etkileyip etkilemediğini ve büyümenin uzun vadede finansal sistemin işleyişini değiştirip değiştirmedikini incelemektedir. VAR modelini kullanmamızın nedeni, her iki değişken arasındaki ilişkinin derecesini ölçmek ve buna bağlı olarak sonuçları ortaya koymaktır (Ali, 2009: 59-74). Veriler, TCMB elektronik veri dağıtım sisteminden alınan 2012 yılının ilk çeyreği ile 2021 yılının ilk çeyreği dahil verileri kapsamaktadır.

6.2 UYGULAMANIN YÖNTEMİ

VAR (Vektör Otoregresyon) modeli, Sims tarafından 1980 yılında geliştirilen çok değişkenli modeldir. Bunun yanı sıra tek değişkenli otoregresif sürecin bir uzantısı olup değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlılığı (Nedensellik) göstermektedir. Uygulama aşamalarına bakıldığında ise ilk olarak veri setimizdeki her bir değişkenin logaritmik değerleri alınarak evIEWS paket programında uygulama aşamasına geçilir. Buna göre GSYİH değişkeninin birim kök testi yapıldığında seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir. GSYİH değişkenine mevsimsellik testi yapıldığında mevsimselliğin olduğu görülmekte ve GSYİH değişkeni mevsimsellikten arındırıldıktan sonra yapılan birim kök test sonucunda seviyesinde durağan olduğu görülmektedir. İF bağımsız değişkenine mevsimsellik testi uygulandığında yine İF değişkeni için de mevsimsellik olduğu görülmekte ve İF değişkeni de mevsimsellikten arındırıldıktan sonra yapılan birim kök test sonucunda

seviyesinde durağan olduğu görülmektedir. Bu uygulamalardan sonra uygun gecikme saptanarak VAR modeli kurulur ve bunun için akaike ve schwarz değerlerinin minimum olduğu gecikmeler seçilerek işleme devam edilir. Modelde İF bağımsız değişkeninin grafiğine bakıldığında 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren bir bozulmanın olduğu görülmektedir. Bu sebepten 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren kukla değişken eklenir ve bunun sonucunda değişken katsayılarının anlamlı çıktığı görülmektedir. Bu aşamalardan sonra Granger nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizi yapılarak yorumlanır. Sonuç olarak İslami finans değişkeninin gayri safi yurt içi hasılaya olumlu yönde etkisinin olduğu görülmektedir.

6.2.1 Birim Kök Testi

VAR analizi yapmadan önce zaman serisinin birim kök içerip içermediğine, yani seviyesinde durağan olup olmadığına bakılmalıdır. VAR analizi yapabilmek için zaman serisinin seviyesinde durağan olması gerekmektedir. Bu uygulamada kullanılan GSYİH bağımlı değişkeni ve İF bağımsız değişkeni için mevsimsellik testleri yapılır ve mevsimsellikten arındırıldıktan sonra seviyesinde durağan çıkmaktadır. Buna göre birim kök testleri incelenmeden önce mevsimsellik testleri yapılır;

Tablo 2: GSYİH Değişkeni için Mevsimsellik Testi

GSYİH				
F-tests for seasonality				
Test for the presence of seasonality assuming stability				
	Sum of Squares	Dgrs. Of Freedom	Mean Square	F-Value
Between quartres	7.9342	3	2.64475	98.289**
Residual	0.8880	33	0.02691	
Total	8.8222	36		

** Mevsimsellik yüzde 0,1 düzeyinde mevcuttur.

GSYİH için yapılan mevsimsellik testine göre mevsimselliğin yüzde 0,1 düzeyinde mevcut olduğu görülmektedir.

Tablo 3: İF Değişkeni için Mevsimsellik Testi

İF				
F-tests for seasonality				
Test for the presence of seasonality assuming stability				
	Sum of Squares	Dgrs. Of Freedom	Mean Square	F-Value
Between quartes	1379.8539	3	459.95130	29.395**
Residual	516.3560	33	15.64715	
Total	1896.2099	36		

** Mevsimsellik yüzde 0,1 düzeyinde mevcuttur.

İF için yapılan mevsimsellik testine göre mevsimselliğin yüzde 0,1 düzeyinde mevcut olduğu görülmektedir.

Her iki değişkenin de mevsimsellikten arındırıldıktan sonra birim kök testleri yapılmaktadır. Buna göre;

GSYİH değişkeni için hipotezler belirlendiğinde;

H0: GSYİH için birim kök vardır.

H1: GSYİH için birim kök yoktur.

Tablo 4: GSYİH için Birim Kök Testi

		t-Statistics	Probability*
Augmented Dickey-Fuller test statistics		-4.201944	0.0103
Test Critical Values	1% level	-4.211868	
	5% level	-3.529758	
	10% level	-3.196411	

Sonuca bakıldığında olasılık değeri yüzde 5 ve 10 anlamlılık seviyelerine göre anlamlı çıkmaktadır. H0 reddedilir ve H1 kabul edilir. GSYİH değişkeni mevsimsellikten arındırıldıktan sonra GSYİH için birim kök yoktur sonucu elde edilmekte ve seviyesinde durağan olduğu sonucuna varılmaktadır.

İF değişkeni için hipotezler belirlendiğinde;

H0: İF için birim kök vardır.

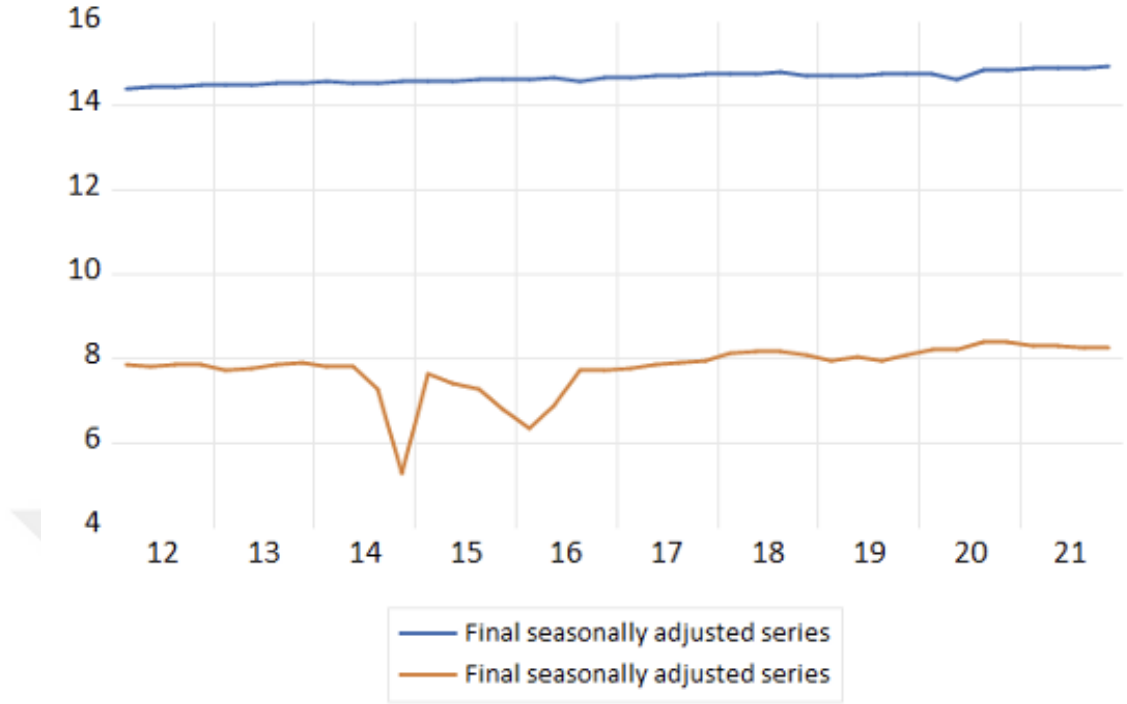
H1: İF için birim kök yoktur.

Tablo 5: İF için Birim Kök Testi

		t-Statistics	Probability*
Augmented Dickey-Fuller test statistics		-3.722731	0.0325
Test Critical Values	1% level	-4.211868	
	5% level	-3.528758	
	10% level	-3.196411	

Sonuca bakıldığında olasılık değeri yüzde 5 ve yüzde 10 anlamlılık seviyelerine göre anlamlı çıkmaktadır. H0 reddedilir ve H1 kabul edilir. İF değişkeni mevsimsellikten arındırıldıktan sonra birim kök yoktur sonucu elde edilmekte ve seviyesinde durağan olduğu sonucuna varılmaktadır. Birim kök testleri yapıldıktan sonra VAR analizine geçilerek ve gerekli kriterler sağlandıktan sonra katsayı yorumları bize sonuçları verecektir.

Şekil 1: Birim Kök Testleri Yapılan ve Seviyesinde Durağan olan Değişkenler

Şekil 1'e göre mavi ile gösterilen değişken GSYH'nin mevsimsellikten arındırıldıktan sonra durağan olduğunu göstermektedir. Sarı ile gösterilen değişken ise İF değişkenidir ve mevsimsellikten arındırıldıktan sonra seviyesinde durağan olduğu görülmekte ancak 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren bir bozulma görülmektedir. Bu durumda uygulanacak olan vektör Otoregresyon modeline 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren bir kukla değişken eklenerek katsayıların anlamlı çıkması amaçlanmaktadır.

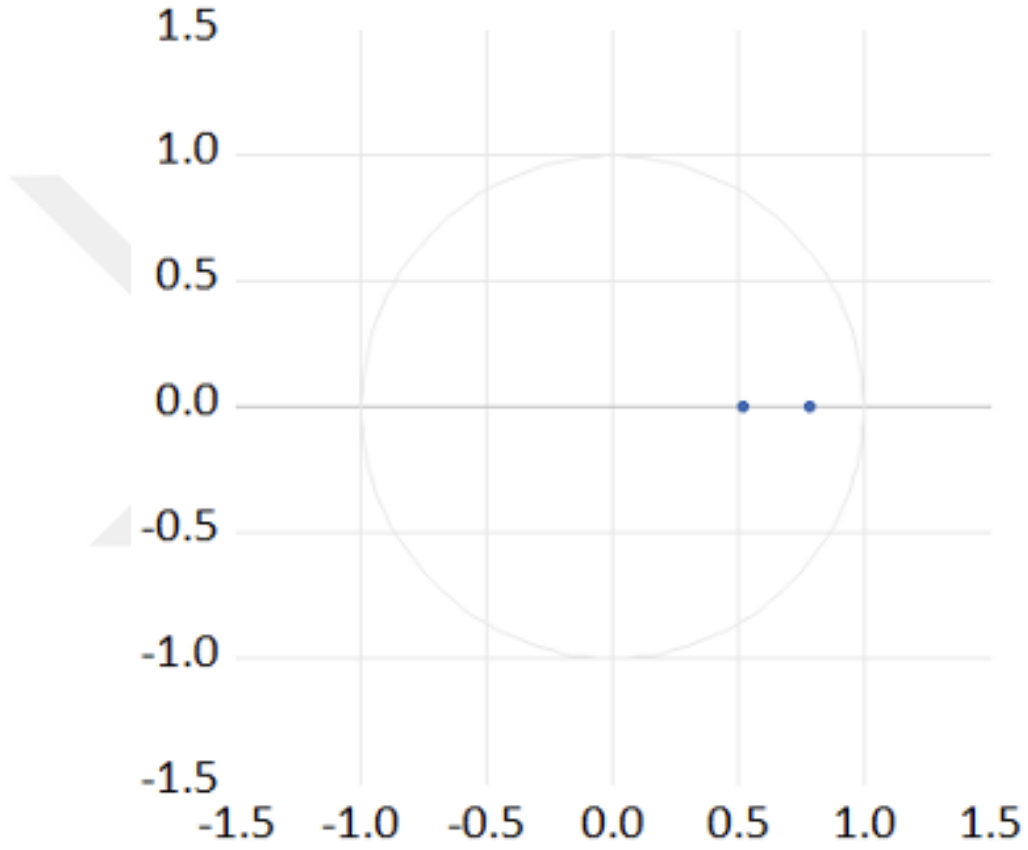
6.2.2 Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi

Tablo 6: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	Logl	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	8.463615	NA	0.002657	-0.255064	-0.077310	-0.193703
1	34.89308	46.81790*	0.00739*	-1.536747*	-1.181239*	-1.414026*
2	38.02761	5.194370	0.00780	-1.487292	-0.954030	-1.303210
3	39.19803	1.805791	0.000926	-1.325602	-0.614586	-1.080159
4	40.59942	2.001981	0.001092	-1.177110	-0.288339	-0.870306
5	43.30196	3.551915	0.001206	-1.102969	-0.036445	-0.734805

Buna göre akaike ve schwarz değerleri arasında en fazla minimum değere sahip gecikme bu modelde kullanılacak en uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Buna göre bu modelde 1 gecikme uzunluğu uygun görülmektedir.

Şekil 2: AR Karakteristik Polinomlarının Birim Çember İçindeki Dağılımı

Tablo 7: AR Karakteristik Polinomlarının Modülüs Değerleri

Root	Modulus
0.781486	0.781486
0.517633	0.517633

Bu tanısal testlerin yanı sıra ek olarak modelin uygulanabilirlik noktasında bakabileceğimiz AR karakteristik polinomlarının ters köklerinin birim çember içinde olup olmadığının kontrolünün yapılmasıdır. Bu modülüs değerlerinin birim çember dışında olması, modelin uygulanmasının önüne geçmektedir. Ayrıca modülüs değerlerinin hepsinin 1'den küçük olması da yine değerlerin birim çember içinde olduğunun bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Buna göre şekil 2'deki birim çembere bakıldığında değerlerin çember dışında çıkmadığı, tablo 7'ye bakıldığında ise modülüs değerlerinin de yine hepsinin 1'den küçük olması bu modelin kullanılabilir ve raporlanabilir bir model olduğunu ifade etmektedir.

***Granger Nedensellik Testinin Uygulanması**

Bu testin amacı değişkenler arasında bir etkileşimin/nedenselliğin olup olmadığının araştırılmasıdır. Değişkenler, zaman serileri analizinde genel olarak gecikmeli bir yapı içerisinde olduklarından ve teorik anlamda geçmiş geleceğin nedeni olduğu için Granger nedensellik testi yöntemi uygulanarak ilişkinin nedensellik yönü belirlenir ve buna göre değişkenlerin neden sonuç ilişkisi yorumlanmaktadır. Granger'a göre bağımlı değişken, bağımsız değişkenin geçmiş değerlerinin kullanıldığı durumun, kullanılmadığı duruma diğer terimler sabitken daha başarılı bir sonuç doğuruyorsa bağımsız değişken bağımlı değişkenin Granger nedeni olarak yorumlanmaktadır. 1 gecikme uzunluğunda elimizdeki GSYİH ve İF değişkenleri arasında Granger nedensellik olup olmadığının testini yaptığımızda;

Tablo 8: GSYİH'nin Bağımlı Değişken Olduğu Granger Nedensellik Testi Sonuçları

GSYİH değişkenine göre hipotezler belirlendiğinde;

H0: Granger nedensellik ilişkisi yoktur.

H1: Granger nedensellik ilişkisi vardır.

Dependent variable: GSYİH			
Excluded	Chi-sq	Df	Probability
İF	2.602819	1	0.1067
All	2.602819	1	0.1067

Tablo incelendiğinde elde edilen verilere göre olasılık değeri yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlamlılık seviyelerine göre anlamsız çıkmaktadır. Buna göre H0 kabul edilerek İF bağımsız değişkeninin GSYİH bağımlı değişkenine doğru bir nedensellikten bahsedilememektedir.

Tablo 9: İF'in Bağımlı Değişken Olduğu Granger Nedensellik Testi Sonuçları

İF değişkenine göre hipotezler belirlendiğinde;

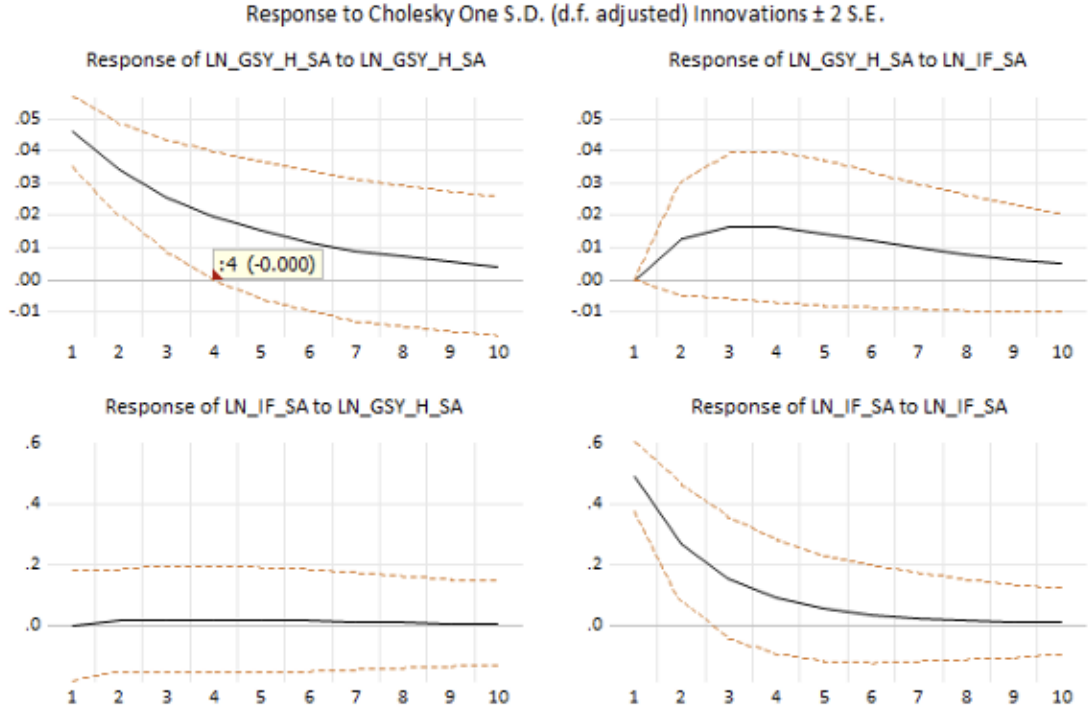
H0: Granger nedensellik ilişkisi yoktur.

H1: Granger nedensellik ilişkisi vardır.

Dependent variable: İF			
Excluded	Chi-sq	Df	Probability
GSYİH	0.070051	1	0.7913
All	0.070051	1	0.7913

Tablo incelendiğinde elde edilen verilere göre olasılık değeri yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlamlılık seviyelerine göre anlamsız çıkmaktadır. Buna göre H0 kabul edilerek GSYİH bağımsız değişkeninden İF bağımlı değişkenine doğru bir nedensellikten bahsedilememektedir.

Şekil 3: Etki – Tepki Analizi

Şekil 3'e bakıldığında ise GSYİH değişkeninin İF üzerindeki etkisi ikinci grafikte görülmektedir. Buna göre GSYH'deki 1 birimlik şok İF üzerinde birinci, ikinci ve üçüncü dönemlerde artış görüldüğünden İF'i üç dönem etkilemektedir. Sonrasında ise stabil bir etkileşim olduğu görülmektedir. İF değişkeninin GSYİH üzerindeki etkisi ise üçüncü grafikte görülmektedir. Yine buna göre İF'teki 1 birimlik şok birinci ve ikinci dönemlerde, ikinci şekilde İF değişkenindeki dönemler kadar olmasa da bir artış söz konusu olduğundan GSYH'yi iki dönem etkilemektedir. Ancak bu analize göre İF bağımsız değişkeni GSYİH bağımlı değişkeni üzerinde çok etkin olmadığı görülmektedir. İkinci dönemden sonra ise stabil bir etkileşimin olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 10: Varyans Ayrıştırması

Variance Decomposition of GSYİH			
Period	S.E.	GSYİH	İF
1	0.045807	100.000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)
2	0.058509	95.29986 (5.36474)	4.700140 (5.36474)
3	0.066032	90.08198 (10.1527)	9.918019 (10.1527)
4	0.070807	86.09031 (13.2937)	13.90969 (13.2937)
5	0.073847	83.36763 (15.2307)	16.63237 (15.2307)
6	0.075767	81.59582 (16.4379)	18.40418 (16.4379)
7	0.076968	80.46904 (17.2191)	19.53096 (17.2191)
8	0.077715	79.76174 (17.7530)	20.23826 (17.7530)
9	0.078176	79.32139 (18.1323)	20.67861 (18.1323)
10	0.078460	79.04876 (18.4006)	20.95124 (18.4006)

Tablo 10'a göre onuncu periyoda bakıldığında GSYİH değişkeninin yüzde 18.4006'lık kısmı İF değişkeni tarafından açıklanmaktadır. Bu oran İslami finans değişkeninin gayri safi yurt içi hasıla üzerinde etkili olduğu anlamına gelmektedir.

Vektör Otoregresyon (VAR) modelinde kullanılacak ve yorumlanacak olan katsayılar aşağıda formüle edilerek gösterilmiştir. Bu katsayıların öncelikle anlamlılıklarına bakılmaktadır. Buna göre;

$$GSY\dot{I}H = C(1)*GSY\dot{I}H(-1) + C(2)*\dot{I}F(-1) + C3 + C(4)*KUKLA$$

Bu modelde $\dot{I}F$ bağımsız değişkeninin katsayısı olan $C(2)$ 'nin anlamlılığına bakılmalıdır.

Tablo 11: İslami Finans ve Kukla Değişkenlerinin Katsayı Anlamlılıkları

	Coefficient	Std. Error	t-Statistics	Probability*
C(2)	0.025965	0.015246	1.703022	0.0930
C(4)	0.057116	0.028726	1.988297	0.0507

Tablo 11'e göre İslami finans katsayısı, olasılık değerine (0.0930) bakıldığında yüzde 10 anlamlılık seviyesine göre anlamlı çıkmaktadır.

Tablo 12: VAR modeli Tahmin Sonuçları

	GSYİH	İF
GSYİH(-1)	0.744824 (0.11364) [6.55411]	0.320781 (1.21199) [0.26467]
İF(-1)	0.025965 (0.01609) [1.61333]	0.554294 (0.17164) [3.22933]
C	3.514522 (1.57253) [2.23495]	-1.427131 (16.7710) [-0.08510]
KUKLA	0.057116 (0.03032) [1.88358]	0.266391 (0.32339) [0.82373]

Tablo 11'e göre $\dot{I}F$ bağımsız değişkeninin katsayısı olan $C(2)$ 'nin 0.05 anlamlılık seviyesine göre anlamlı olması modelimizin de anlamlı olduğunu göstermektedir. Tablo 12'ye göre $\dot{I}F$ 'teki yüzde 1'lik bir değişim olduğunda GSYH'de yüzde 0.025965 oranında bir artış gözlemlenmektedir.

Sonuçlar genel olarak İslami banka finansmanının Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, İslami bankacılık, tasarrufların fazla hane halkından açık hane halkına aktarılmasını kolaylaştıran finansal araçlar olarak ana rolünü etkin bir şekilde oynamıştır. Ayrıca elde edilen bu sonuç, İslami bankacılığın güvenilirliğini ve Türkiye'nin reel ekonomik sektörlerine, özellikle ekonomik büyüme ve yatırıma katkısını da göstermektedir. Bu sonuç aynı zamanda Türkiye'deki İslami finans altyapısının iyileştirilmesinin ekonomik kalkınmaya fayda sağlayabileceğini ve ekonomik refah için uzun vadede önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığı arasında büyüme odaklı bir farkın olduğu elde edilen bulgular neticesinde gözlemlenmiştir. Bunun temel nedenlerinin başında katılım bankalarının üretim odaklı bankacılık anlayışı gelmektedir. Tüketime yönelik nakit kredi sisteminin olmayışı ve bunun da GSYH'ye büyüme noktasında önemli katkılarının olduğu yapmış olduğumuz uygulama neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra katılım bankalarının sermaye yapılarının güçlü olması, etkinliğinin ve verimliliğinin yüksek ve aynı zamanda şeffaf olmaları ekonomik büyüme üzerinde elde edilen pozitif sonuçların temel sebebini oluşturmaktadır. Bu sebepten ötürü atıl kalan fonların değerlendirilmesi ve üretime kazandırılması söz konusu olmakta ve kaynak çeşitliliğinin artmasını ayrıca maliyetlerin de düşmesini sağlamaktadır.

Yaptığımız ekonometrik çalışmada VAR analizi yöntemi uygulanmıştır. GSYİH bağımlı ve İF bağımsız değişken olarak modelimizde yer almıştır. GSYİH ve İF değişkenleri mevsimsellikten arındırılarak birim kökleri incelendiğinde değişkenlerimiz seviyesinde durağan çıkmıştır ve bu bize VAR yönteminin uygulanabilirliğini göstermektedir. Kurmuş olduğumuz modelin gecikme uzunluğuna bakıldığında ise akaike ve schwarz değerlerindeki en küçük değerlerin olduğu gecikme sayısı modelimizin de gecikme uzunluğunu göstermekte ve bu model için "1" gecikme uzunluğu uygun görülmektedir. Yine bu anlamda AR karakteristik değerlerinin birim çember içinde yer alması bize değişkenlerin seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir. İslami finans değişkeninin grafiği incelendiğinde 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren bir bozulma görülmektedir. Bu bozulmanın anlamlı sonuçlar elde edilmesine engel teşkil edeceği düşünüldüğünden 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren kukla değişken modele eklenerek sonuçların anlamlı çıkması amaçlanmaktadır. Kurulan modele bakıldığında ise İF bağımsız değişkeninin katsayısı olan C(2) tablolar eşliğinde incelendiğinde yüzde 10 anlamlılık seviyesine göre anlamlı çıktığı ve yorumlanabilir olduğu görülmektedir. Etki-tepki analizi yapıldığında ise bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirini etkiledikleri ve bir birimlik şokta İF bağımsız değişkeni GSYİH bağımlı değişkenini büyük oranda olmasa da 2 dönem etkilerken GSYİH bağımlı değişkeni İF bağımsız değişkenini 3 dönem etkilediği görülmektedir. Varyans ayrıştırması sonuçlarına bakıldığında ise İF

bağımsız değişkeni GSYİH bağımlı değişkenini yüzde 18.4006 oranında açıkladığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında VAR analizi sonuçları değerlendirildiğinde İF bağımsız değişkenindeki yüzde 1’lik değişim GSYİH bağımlı değişkeninde yüzde 0.025965 oranında bir artış meydana getirmektedir. Bu sonuçlar ışığında her iki değişken arasında Granger nedensellik bağının olmaması, etki-tepki analizine bakıldığında İF bağımsız değişkenindeki şokların GSYİH bağımsız değişkeninde çok az etki oluşturmaları ve İF bağımsız değişkenindeki yüzde 1’lik bir değişimin oransal anlamda GSYİH üzerinde çok etkili bir artışa sebep olmamasından kaynaklı her iki değişken arasında çok güçlü bir bağ olmadığı görülmektedir.

Yapılan bu çalışmanın neticesinde çalışmanın literatüre olan katkısı, İslami finans modelinin GSYH’ye olan etkisinin ekonometrik bir model olan VAR analizi yöntemi kullanılarak sonuçlandırılmış olmasıdır. Farklı değişkenler (emek, sermaye vb.) eklenerek çalışmanın niteliği genişletilebilir ve değişkenler arasında otokorelasyon testi yapılarak daha geniş bir çerçevede ve farklı ekonometrik yöntemler (Johansen eş bütünleşme, ARDL ya da panel veri analizi gibi) kullanılarak katsayıların anlamlılıkları, bağımsız değişkenlerin GSYİH i ne derecede etkilediği yorumlanabilir.

Katılım bankacılığının hedef müşterileri ile olan iletişiminin güçlendirilmesi, faizsiz finans sistemi operasyonel süreçlerinin ve işleyişinin müşterilere etraflıca aktarılması, katılım bankacılığı ekosistem paydaşlarıyla olan iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayacak ürün çeşitliliğinin sağlanması ve bireylerin, sektör çalışanlarının bilinç düzeyinin, farkındalığının artırılması önümüzdeki 5 yıllık dönem içerisinde temel odak alanları haline gelmiştir. İletişim, ekosistem, ürün çeşitliliği, standartlar ve yönetim, dijital ve yetkinlik inşası başlıklarında tanımlanmış yeni stratejik hedeflerin amaçlanan başarıya ulaşması için paydaşların stratejiler ve altında yer alan aksiyonları gerçekleştirirken iş birliği içerisinde çalışması önemli bir konudur (<https://tkbb.org.tr>, 2021).

Günümüz koşullarında somut olarak değerlendirildiğinde pandemi öncesinde 2020 yılında 437 milyar TL aktif büyüklüğü bulunan katılım bankacılığı sektörünün, aynı sene itibari ile 322 milyar TL mevduat ve 240 milyar TL kredi büyüklüğü bulunmaktadır. Bu istatistiki verilere göre katılım bankacılığı, kredi derecelendirme

kuruluşu Moody's, 2020 yılı sonu itibarı ile bankacılık varlıkları içerisinde 2019'daki yüzde 5,8 oranından yüzde 7,1'lik orana ulaşan katılım bankacılığı payının, gelecek 5 yılda en az iki katına yükseleceğinin beklendiğini belirtmiştir (www.bloomberght.com, 2021).

KAYNAKÇA

ALİ, h. (2009). Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 59-74.

ALİM, E. A. (2013). Global Leaders in Islamic Finance: Industry Milestones and Reflections. E. A. Alim içinde, *Global Leaders In Islamic Finance* (s. 261-278). Singapore.

ALKIŞ, D. A. (2018). İslam Hukukunda Katılım bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 120-134.

ARİSS, R. T. (2010). Competitive conditions in Islamic and conventional banking: A global perspective. *Review of Financial Economics*, 101-108.

ARSLED, N. (2020). Modelling demand and supply of Islamic banking deposits. *University of Management and Technology*, 1-19.

AYUB, M. (2012). The Way Forward. M. Ayub, *Understanding Islamic Finance* (s. 327-335).

BAYINDIR, S. (2005). İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık. İstanbul: Rağbet Yayınları.

BAYRAKDAROĞLU, A. (2013). Bankacılık & Sigortacılık. *MSKÜ İİBF Dergisi*.

BRİTANNİCA, A. (1993), (s. 264).

CANBAZ, M. F. (2020). İslam İktisadı ve Finansında Temel Sorunlar. *KOCATEPE İİBF Dergisi*, 244-257.

ÇELİK, A. G. (2017). Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 381-395.

DOĞAN, H. (2012). Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 402.

EFE, A. (2021). Katılım Bankacılığı ve İslami Finans sektöründeki Temel Sorunların Çözümü. Academic Platform Journal of Islamic Research, 304-326.

EJAZ, N. (2014). The Underlying Cause of the Global Financial Crisis: An Islamic Perspective. Economic Papers, 45-54.

EMEK, Ö. F. (2021). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanındaki Gelişmeler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin İncelenmesi: Toda-Yamamoto Yaklaşımı . Hitit İlahiyat Dergisi, 1-28.

F. GÜNDOĞDU, H. A. (2011). Mevduat Bankacılığında Karlılık ve Makroekonomik Değişkenler İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 245.

F.KAYA. (2012). Bankacılık Giriş ve İlkeler. İstanbul: Beta Basım.

F.KAYA. (2015). Bankacılık Giriş ve İlkeleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

F.KINALI. (2012). Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FAROOQ, M. O. (2018). Conceptualization of the real economy and Islamic finance: Transformation beyond the asset-link rhetoric. Department of Economics and Finance, 1-12.

GÖRMEZ, B. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik . Yönetim ve Ekonomi, 188-206.

GÜÇLÜ, F. (2020). İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi ve İslami Finansa Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 75-91.

H.DOĞAN. (2012). Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 402.

HABİB, S. F. (2018). Fundamentals of Islamic Finance and Banking. United Kingdom: John Wiley & Sons, Ltd.

HASSAN, M. K. (2019). Islamic business research. M. K. Hassan içinde, Thundebird International Business Review (s. 655-657). New Orleans: Department of Economics and Finance.

İ.DOĞAN. (2013). Katılım Bankaları Performans Analizi. ANKARA: zı Üniversitesi Sosyal Bilimler.

IQBAL, Z. (2011). Islamic Financial Intermediation and Banking. An Introduction to Islamic Finance, 151-172.

İsmail DURAK, M. B. (2017). Banka Seçimi,nde Müşteri Tercihleri: Katılım Bankaları Üzerine Amprik Bir İnceleme. The journal of social science, 60-70.

KARAKAYA, U. (2020). Kurumsal Boyutuyla Kalkınma ve Büyümenin İslam Ekonomisindeki Yansımaları. Gümrük ve Ticaret Dergisi, 49-63.

KAYA, F. (2015). Bankacılık Giriş ve İlkeleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

KELEŞ, Y. (2020). Katılım Bankacılığı: Yapı, Uygulama ve Yasa Bağlamında Temel Sorunlar. International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, 357-388.

KETTEL, B. (2010). Frequently Asked Questions İn İslamic Finance. United Kingdom: Wiley.

KETTEL, B. (2011). Definition of Islamic Banking. Introduction to Islamic Banking and Finance (s. 31).

KEVSER, M. (2020). Türkiye'de Katılım Bankacılığının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme: 2015-2019 Dönemi Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 117-127.

KOÇAK, E. (2018). İslami Finans ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 67-91.

KORKUT, C. (2020). Kapitalist İktisat Sisteminin Dönüşümünün Şafağında İslâm İktisadı. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 212-243.

M.GÜLEN. (2015). Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

MANSOUR, W. (2015). How Ethical Is Islamic Banking In The Light Of The Objectives Of Islamic Law? *Din Ahlakı Dergisi*, 51-77.

ÖNDEŞ, T. (2018). Katılım Bankalarının Kredi Kullananlar Açısından Tercih Edilmeme Sebepleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 897-920.

ÖZARSLAN, N. (2010). Türk Sermaye Piyasasında Aracı Kuruluşların Rolü ve Etkisi. *Uzmanlık Tezi*. Denizli: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

ÖZKARA, B. (2010). Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

PIÇAK, Y. D. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 62-92.

SEKMEN, T. (2021). Islamic Banking and Economic Growth in the Dual Banking System. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 183-196.

SIDDIQUE, M. Z. (2020). Modern money and Islamic banking in the light of Islamic law of riba. School of Social Sciences and Humanities, 1-16.

ŞENDOĞDU, A. (2006). Bankacılığa Giriş. NOBEL YAYINLARI.

TİBY, A. M. (2011). Introduction to Islamic Banking. Islamic Banking: How to Manage Risk and Improve Profitability (s. 5-6).

TİBY, A. M. (2011). The Nature of Risk in Islamic Banking. Islamic Banking: How to Manage Risk and Improve Profitability, 27-45.

Turhan ANAÇ, F. K. (2017). Katılım Bankacılığı Sektöründe Bireysel Müşterilerin Banka Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 75-94.

VAHYUDİ, İ. (2015). Finansal Raporlama ve Analiz: İslami Bankacılık. İslami Bankalar İçin Risk Yönetimi: Asya ve Orta Doğu'dan Son Gelişmeler.

YÜKSEL, M. (2018). Endüstri 4.0 ve Liderlik. 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, 338-341.

YÜKSEL, M. (2019). İşletme Yönetiminde Kaos Yaklaşımı: Teorik Bir Bakış. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 937-952.

YÜKSEL, M. (2019). Yerel Yönetimlerde İnovasyon Uygulamalarına Yönelik Bir Değerlendirme. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 175-189.

YAĞCILAR, G. (2011). Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi. Ankara: BDDK Aroks Döküman Merkezi.

YANPAR, A. (2015). İslami Finans. İstanbul: Scala Yayıncılık.

YARDIMCIOĞLU, M. (2016). İslamî Finansın Geleceğine İlişkin Düşünceler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 139-145.

YUNİS, H. (2012). Corporate Governance for Banks. Islamic Finance: The Regulatory Challenge (s. 303).

İNTERNET KAYNAKLARI

(<https://kanalfinans.com/sorular/itfa-ne-demektir>. (2020, Nisan 19).
<https://kanalfinans.com>: <https://kanalfinans.com/sorular/itfa-ne-demektir>).

(<https://katilimfinans.com.tr/katilim-finans-kavramlari/musareke-krzarar-ortakligi-nedir> (2021, şubat 15). <https://katilimfinans.com.tr>:
<https://katilimfinans.com.tr/katilim-finans-kavramlari/musareke-krzarar-ortakligi-nedir>).

(<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/sayfalar/default.aspx>. (2005)).

(<https://www.turkiyefinans.com.tr>).

(KALLEK, C. (2006). <https://islamansiklopedisi.org.tr/musaveme>.
<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

(ÖZSOY, İ. (2009). <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz>.
<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

(TKBB. (2015, 12 29). <http://www.tkbb.org.tr>).

(TKKB. (2021). Katilim Bankaciligi Strateji Guncelleme Raporu.
<https://tkbb.org.tr>:
https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/EY_TKBB_Katilim_Bankaciligi_Strateji_Guncelleme_Raporu_2021-2025_Turkce.pdf).

(www.bloomberght.com. (2021, 09 07). Türkiye'de katılım bankacılığının seyri. <https://www.bloomberght.com>:
<https://www.bloomberght.com/katilim-bankaciliginin-sektor-payinin-15-e-ulasmasi-hedefleniyor-2287108>).

